

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

MATRAKÇI NASÛH VE ESERİ TUHFETÜ'L-GUZÂT

**HAZIRLAYAN
ÜMRAN KARA**

**TEZ DANIŞMAN
DOÇ. DR. CAHİT TELCİ**

**MANİSA
2013**

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

MATRAKÇI NASÛH VE ESERİ TUHFETÜ'L-GUZÂT

**HAZIRLAYAN
ÜMRAN KARA**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. CAHİT TELCİ**

**MANİSA
2013**

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 29.08.2013 tarih ve 21/5 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ümran KARA'nın "Matrakçı Nasuh ve Eseri ve Tuhfetü'l Guzat" konulu tezi incelenmiş ve aday 13.09.2013 tarihinde saat 10:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 75 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

*

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

**

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Doç. Dr. Cahit TELCİ
(Danışman)

ÜYE

Doç. Dr. Ümit KOÇ

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK

Evet

Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

☐

☐

Tez, mutlaka basılmalıdır

☐

☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

☐

☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐

☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐

☐

ÖZET

Matrakçı Nasûh'un hayatı ve eserleri hakkında muhtasar bilgi verilmiş, Tuhfetü'l-guzât adlı eserin transkripsiyonu yapılmıştır. Eserin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nr.2206'da, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu, Askeriyye Nr. 219'da ve Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Török Nr. O.128'de olmak üzere üç nüshası bulunmaktadır. Tuhfetü'l-guzât bir silahşorluk risalesi olup bu konu hakkında tafsilatlı bilgi vermektedir. Eserin özellikle savaş silahlarının askeri meydanlarda nasıl kullanılması gerektiğini anlatan bölümlerinde askeri terminoloji kullanılmıştır. Bu bakımdan konunun daha iyi anlaşılması adına çalışmanın sonunda kısa bir liste halinde sözlükçeye yer verilmiştir.

ABSTRACT

Concise information about the life and Works of Matrakçı Nasûh are given; his work named Tuhfetü'l-guzât was transcribed and evaluated. There are three copies of the work which are registered in Suleymaniye Manuscript Libraries, Esad Efendi Collection, No.2206, Millet Manuscript Libraries, Ali Emirî Collection, Askeriyye No.209 and Library of the Hungarian Academy of Sciences, Török No. O.128. Tuhfetü'l-guzât is a soldiering booklet gives detailed information about this topic. Particularly in the sections of the work which describing how to use war weapons in the battle field, military terminology have been used. In this regard, a short list of a small glossary is included at the end of the study to a better understanding of the topic.

ÖNSÖZ

Silahşorluk konusunda önemli bir yere sahip olduğu herkes tarafından kabul edilen Matrakçı Nasûh'un Tuhfetü'l-guzât adlı eseri, bu konu çerçevesinde hazırlanmış bir eserdir. Osmanlı askerî literatürüne ait klasik yüzyılların sınırlı sayıdaki eserleri arasında Matrakçı Nasûh'un Tuhfetü'l-guzât'ı özel bir yere ve öneme sahiptir. Müellifin şöhreti ve eserin kıymeti yanında silahşorluk alanına ait eserler üzerindeki çalışmaların az olması, bizi böyle bir çalışmaya yöneltmiştir. İnceleme ve çeviriyazısı hazırlanan Tuhfetü'l-guzât'ın daha geniş bir kesimin istifadesine sunulmasının daha sonraki araştırmalara yönelik katkı sağlaması da düşünülmüştür.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında silahşorluk sahasında yazılan kaynaklar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde Matrakçı Nasûh'un hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın çalışmaları ve yakın yıllarda müellifin eserleri üzerinde yapılan tezler dikkate alınmış, mevcut bilgiler ilavelerle bir araya getirilmiştir. İkinci bölümde Tuhfetü'l-guzât incelenmiş, eserin telif sebebi, muhtevası ve nüshaları ele alınmıştır. Son bölümde ise, Tuhfetü'l-guzât'ın çeviriyazısı aktarılmıştır.

Tez konusunun seçimi ve teşvikleri için hocam Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a ve tezimin hazırlanmasında emeğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Tez danışmanlığımı üstlenerek metnin hazırlanmasına yardım eden hocam Doç. Dr. Cahit Telci'ye ve Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndaki tüm hocalarıma, ayrıca tezde yer alan Arapça manzumelerin tercümesinde yardımcı olan Prof. Dr. Nadir Özkuyumcu'ya ve Prof. Dr. Adem Ceyhan'a teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca fikirlerinden yararlandığım, araştırma ve incelemede konuya yaklaşımımı geliştirmesi dolayısıyla da Dr. Nevzat Kaya'ya şükranlarımı sunarım.

Ümran Kara

İÇİNDEKİLER

ÖZET (ABSTRACT).....	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	VII
A. MÜELLİFİN HAYATI VE ESERLERİ	12
1. Müellifin İsmi	13
2. Matrakçılığı ve Silahşorluğu	14
3. Hattatlığı	16
4. Ressamlığı (Nakkaşlığı)	17
5. Müellifin Eserleri	17
B. TUHFETÜ'L-GUZÂT	24
1. Eserin İsmi ve Telif Tarihi	24
2. Telif Sebebi	24
3. Muhtevası	24
4. Eserde Yer Alan Arapça Manzumeler	34
5. Eserin Nüshaları	36
6. Eserin Kaynakları	46
7. Eserin Tesirleri ve Benzer Eserler Arasındaki Yeri	49
8. Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Yol	50
C. TUHFETÜ'L- GUZÂT'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ	52
SONUÇ	109
SÖZLÜK	111
BİBLİYOGRAFYA	118
TUHFETÜ'L- GUZÂT'IN ORJİNAL METNİ	123
EKLER	164

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.t.	Adı geçen tez
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İÜK	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
Kol.	Koleksiyon
Ktp.	Kütüphane
Nr.	Numara
s.	Sayfa
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TY.	Türkçe Yazmalar
Vr.	Varak

GİRİŞ

Askerî teşkilat, tarihin her devresinde devletler için en önemli kurumlardan birisi olmuştur. Devletler, hâkimiyetlerinin devamının ve sınırlarının güvenliğinin askerî güce bağlı olması sebebiyle güçlü ve disiplinli bir askerî teşkilata sahip olma konusuna öncelik vermişlerdir. Zira güçlü bir ordu, güçlü bir devlet ile eş değer tutulmuştur. Askerin gücü ve bu durumun devlete etkisi konusunda İbn Bibi şunları söyler: “*Asker, mertlik ve yiğitlik kaynağı olup devletin ve halkın koruyucusu, ülkenin kılıcı, padişahın mızrağı, şehirlerin ve beldelerin kalesidir. Onlar felaketleri önleyip, düşmanları uzaklaştırır. Açıklar onlarla kapatılır, işler düzene girer*”.¹

Askerin gücü, cesareti ve devlete bağlılığı harb zamanında önemli olmakla birlikte galibiyet için yeterli değildi. Ordudaki askerlerin sayıca üstünlüğü, silahların mükemmelliği ve iyi vasıfta olması, askerî safların iyi tertip edilmesi, hile, taktik, strateji geliştirilmesi ve uygulanabilmesi gibi birçok husus galibiyeti etkilemiştir. Bunun yanı sıra yukarıda zikredilen hususlar, savaş zamanı iki taraf kuvvetinde de eşit olduğu takdirde sürat ve bilek gücünün savaşın akıbetinde etkili olduğu söylenebilir. Nitekim Türkler atın sağladığı sürat ve hareket kabiliyeti ile uzun zamanlar zaferlere ulaşmışlardır.

İyi eğitilmiş atlar üzerinde mahir bir şekilde kullanılan ok-yay, kılıç, mızrak, gürz, kalkan gibi silahlar bir dönemin askeri faaliyetlerine yön veren teçhizattan olmalarına rağmen² gelişen savaş teknolojisi ve bu teknolojinin askerî sahada aktif bir şekilde kullanımıyla birlikte yerlerini ateşli silahlara bırakmışlardır. Bu geçiş uzun zamanlar içerisinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan askerî teşkilat ve savaş sanatının, süregelen savaşlar neticesinde duyulan ihtiyaç üzerine zuhur ettiğini ve zamanla tekâmül ettiğini söylemek mümkündür.

¹ İbn Bibi, *el-Evâmirü 'l-alâiyye fî 'l-umûri 'l-alâiyye*, çev. M. Öztürk, Ankara 1996, c.I, s.150-151.

² 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans ağır süvarisi hızlı ve etkili olan Türk atlı okçuları tarafından dağıtılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III (Alparslan ve Zamanı)*, Ankara, 2001; C.W.C Oman, *Ok Balta ve Mancınık: Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515*, çev. İsmail Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2002, s.30-34. Karamanoğulları döneminde yapılan Gorigos Seferi'nde Türkmenlerden ve Moğollardan oluşan Karamanlı ordusu harekate başlar başlamaz yoğun ok, kargı, sapan taşı, yağmuruna tuttıkları düşmanlarının çıkış hareketlerini engellemişlerdi. M. C. Şehabettin Tekindağ, “Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)”, *Tarih Dergisi*, c.VI, Sayı 9, İstanbul, 1957, s.171; Ahmet Özdal, *Türklerin Savaş Sanatı – Aldatıcı Taktikler ve Farklılaşan Stratejiler*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.73. Sami kökenli bir Asyalı toplum olan Hyksosların Mısır'ı fethetmelerinde, Romalıların Parth Krallığı'nı alamamalarında, Haçlı seferlerinin başarısız olmasında ve Cengiz Han'ın ordularının karşılaştıkları her düşmanı yenmelerinde kompozit yayların etkisi büyüktür. William Weir, *50 Weapons That Changed Warfare*, Career Press, 2005, s.16.

Askeri sahadaki uzmanlaşma ve bu sahaya duyulan ilgi, bu konuda eser yazma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk dönemlerde destan ve menakıb-name türü eserlerde savaş mücadelelerine yer verilirken zamanla konuya dair müstakil eserler oluşturulmuş, doğuda ve batıda eserler kaleme alınmış ve zaman içerisinde geniş bir literatür oluşmuştur.

Türk-İslam coğrafyasında bu sahada kaleme alınan eserler temelde furûsiyye³ ve savaş meydanlarında uygulanan taktik ve stratejiler ile savaşta önemli bir unsur olan atın bakımı, hastalıkları ve tedavileri üzerinde durmuştur. Bilhassa Memluklar devrinde kaleme alınan eserler, furûsiyye eğitimi alanında geniş bilgiler içermektedir. Bu durum Memluk Devleti'nde belli bir sistem ve disiplin içinde eğitim veren askerî okullarda fûrusiyyenin önemli bir yere sahip olmasından kaynaklanmış olabilir. Zira fûrusiyye geleneği, Memluk toplumunda fevkaalede önemli bir husus idi. Memluk emirinin ya da sultanının faziletleri sayılırken fûrusiyyedeki yeteneğinden bahsedilirdi. Hatta bu sultan olmanın şartları arasında sayılırdı.⁴

Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinden askerî sahada kullanılan silahlar, taktik ve stratejilerinin yanı sıra bu konuda hazırlanmış olan geniş bir literatürün de varisi olmuştur.⁵ Bu literatür arasında konu bakımından Tuhfetü'l-guzât ile benzer kapsama sahip olan eserler şunlardır:⁶

Kitâbü'l-hiyel fî'l-hurûb ve fethü'l-madâ'in ve hıfzü'l-durûb: Yunancadan Arapçaya tercüme edilerek hazırlanmış olan eser, düşmana karşı alınması gereken tedbirlerden, çeşitli silahların kullanımından, şehir fetihlerinden ve müdafaalarından, Yunanlılarda ve Romalılarda kullanılan bazı harp tekniklerinden bahsedilir.

Kitâbü'l-furûsiyye ve'l-baytara: Eser Muhammed b. Yakub b. Ahî Hazzam el-Huttalî (III/IX. asır) tarafından telif edilmiş ve üç ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda cihadın faziletinden, attan ve vasıflarından, ikinci kısımda atın hastalıklarından ve tedavisinden, üçüncü kısımda ata binmeden, at üzerinde ok-yay, kılıç, mızrak, kalkan taliminden, hücum şekillerinden ve meydan özelliklerinden bahsedilir.

³ Furûsiyye, bir süvari için gerekli olan at bakımı, atların yetiştirilmesi, tedavileriyle ilgili tüm teorik ve uygulamalı bilgileri, at üstünde muhtelif silahları kullanma bilgilerini ve askeri açıdan önemli olan oyunları içeren kapsamlı bir disiplini ifade etmektedir. Bkz. Altan Çetin, "Memluk Askerinin Eğitimi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:7, Sayı:2, Ankara, 2003, s.221.

⁴ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Altan Çetin, *Memluk Devletinde Askeri Teşkilat*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.91.

⁵ Osmanlı öncesi devirde ve Osmanlı döneminde bu alanda yazılmış olan eserler hakkında geniş bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi: History of Military Art and Science Literature during the Ottoman Period*, I-II, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2004.

⁶ Geniş bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, a.g.e., c.I, s.

Kitâbü'l-vâzih fî ilmi'r-remy: Abdurrahman b. Ahmed et-Taberî (IV/X. asır)'nin eseridir. Ok-yay kullanılmasından, özelliklerinden, savaş oyunlarından, at eğitmekten, hedeflerden, süvarinin ok yanında kılıç, kalkan, topuz kullanmasından bahseder.

Kitâbü'l-hedâya fî ilmi's-s-sebk ve'r-remy: Kadı Musa b. el-Hüseyin b. el-Aşyab'ın telifidir. Atıcılık ve fazileti, yay-kavs-kiriş-oktan, bunların çeşitlerinden, kullanımlarından ve özelliklerinden bahseder.

Fezâilü'r-remy fî sebîlillâh: Ebu Yakub İshak b. İbrahim es-Sarahsî'nin telifidir. Cihadın faziletinden ve ok-yay kullanımından bahseder.

Fazlü'r-remy ve ta'limihâ: Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ölm. 360/971)'nin eseridir.

Kitâb fî ilmi'r-remy bi'n-nuşşâb ve usûlihî ve mezâhibihî: Ebu'l-Hasan b. Abdullah b. Nebîl (ölm. 553/1158'den sonra) tarafından kaleme alınmıştır. Ok-yay ve atıcılık konularında çeşitli mekteblerin görüşlerinden bahseder.

Tebisiretü'l-elbâbü'l-erbâb fî keyfiyyeti'l-necât fî'l-hurûb ve neşrü'l-a'lâm fî'l-udad ve'l-âlâtü'l-mu'ine alâ likâ'i'l-adüvv: Marzî b. Ali et-Tarsûsî tarafından telif edilmiştir. Eser başlıca iki bölümden oluşur. Birinci kısımda, kılıç, ok-yay, zıyâr, mızrak, kalkan, tapuz, amud, mancınık, zırhlar, debbâbe, çeşitli siperler, bunların yapımlarından, çeşitlerinden ve kullanışlarından bahsedilir. İkinci kısımda ise tabya ve taktik çeşitlerinden bahsedilir.

Kasidetü'l-gunyatü'r-râmî – Gâyetü'l-garâm li'l-ma'ânî: İki de Süleyman et-Taberî (VI/XII. asır)'nin eseridir. Ok-yayın hususiyetlerinden, eğitiminden ve çeşitlerinden bahseder.

Kifâyetü'l-muktesidü'l-basîr fî'r-remy ani'l-kavsi'l-arabiyye bi'l-sehmi't-tavîl ve'l-kaşîr: Abdullah b. Maymun b. Abdullah'ın eseridir. Cihadın ve okçuluğun faziletlerinden, ok-yayın çeşitlerinden bahseder.

Kitâbü'l-bünûd - Kitâbü'l-fürûsiyye ve'l-harb ve't-ta'n ve'd-darb ve't-tebdîlât – Kitâb fî ameli'r-rumh ale'l-arz ve'l-fâris ve'l-menâsib – Kitâbü'l-gazv ve'l-cihâd ve tertîbü'l-lu'b bi'r-rumh: Bu dört eser de Necmeddin Eyyüb er-Rammâh tarafından kaleme alınmıştır. Eserler temel olarak atıcılık ve silahşorluk talimlerinden bahseder.

Kitâbü'l-fürûsiyye bi resmi'l-cihâd: Bektût er-Rammâh tarafından telif edilmiş olan eserde, fûrûsiyye, ata binme ve hedeflerden bahsedilmektedir.

Âsârü'l-uvel fî terkîbü'l-düvel: Hasan b. Abdullah el-Abbâsî'nin eseridir. 708/1308'de telif etmiştir. Müslümanlığı kabul eden milletlerin meziyetlerinden, ok-yay, kalkan, hasek, debbâbe, mancınık gibi silahlardan, tabyalardan, deniz savaşlarından, gemilerde kullanılan silahlardan bahseder.

Tuhfetü'l-mücâhidîn fî'l-amel bi'l-meyâdîn: Lâçin b. Abdullah ez-Zehebî el-Hüsâmî et-Trablusî (ölm.738/1338) tarafından telif edilmiştir. Meydanlar, meydanlarda yapılan talimler, oynanan oyunlar, buralarda süvari birliklerinin nasıl askeri bir düzende bulunması gerektikleri anlatılmıştır.

Nihâyetü's-su'l ve'l-umniyye fî ta'allümü'l-furûsiyye: Muhammed b. İsa b. İsmail b. Hürevşah el-Aksarâyî tarafından kaleme alınmış mufasssal bir eserdir. Muhtelif silahların kullanım usulleri anlatılmış, düşmanla karşılaşma şekilleri, askeri düzen, harb hileleriyle ganimetlerin taksimi hakkında bilgi verilmiştir.

el-Edilletü'r-resmiyye bi't-ta'âbi'l-harbiyye – et-Tedbîrâtü's-Sultâniyye fî siyâseti's-sinâ'ati'l-harbiyye: Her iki eser de Muhammed b. Mahmud b. Menklî (ölm. 778/1376) tarafından telif edilmiştir. Eserler bilhassa askeri sevk ve idare, taktik ve stratejileri üzerinde durmuştur.

Buğyetü'l-kâsidîn fî'l-amel bi'l-meyâdîn – Kitâbü'l-Bünûd / Gâyetü'l-Maksûd fî'l-ilm ve'l-amel bi'l-bünûd: Muhammed b. Lâçin el-Hüsâmî el-Trablusî (ölm. 780/1378 civarında)'nin telifi olan bu iki eserden ilkinde, talim ve oyun meydanlarından meydana tatbik edilecek askeri düzenlerden, diğer eserde ise mızrak ve kılıç taliminden bahsedilir.

Gunyetü'l-merâmî ve gâyetü'l-merâm bi'l-ma'ânî – Buğyetü'l-merâm fî ma'rifeti'l-hayli'l-kirâm: Tayboğa el-Eşrefî el-Beklemişî el-Yunânî (ölm. 797/1395) tarafından kaleme alınan eserlerden Gunyetü'l-merâmî ve gâyetü'l-merâm bi'l-ma'ânî okçuluk ve atıcılıktan bahsederken, Buğyetü'l-merâm fî ma'rifeti'l-hayli'l-kirâm adlı eser at ve at yarışlarını üzerine yazılmıştır.

Tefricü'l-kurûb fî tedbîri'l-hurûb: Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Avsî (ölm. 814/1411)'nin eseridir. Düşmandan korunma, harb hileleri, askerî düzen ve taktikler, kalelerin muhasarası gibi konulardan bahseder.

Garsü'l-enşâb fî'r-remy bi'n-nuşşâb: Celaleddin el-Suyûtî (ölm. 911/1505) tarafından yazılmış olan eser, atıcılık ve okçuluk hakkındadır.

Anonim Eserler:

Kitâb fî ilmi'l-furûsiyye ve'l-amel bihâ ve istihrâcü'l-haylû'l-arabiyye: Furûsiyye ve baytara sahasında yazılan en geniş eserlerdendir.

Kitâb fî ilmi'l-furûsiyye ve'l-amel bihâ: Mızrak, ok, kılıç ve kalkandan, bunların kullanımlarından ve çeşitlerinden bahseder.

Münyetü'l-guzât fî ma'rifeti'r-remy bi'n-nuşşâb ve âlâtü'l-harb ve envâ' vüçühû'r-remy ve keyfiyyet şürûti'hâ: Okçuluk, atıcılık ve silahlardan bahsedilir ve Kıpçak Türkçesi ile yazılmıştır. Eser, Kurtuluş Öztopçu tarafından tercüme edilmiştir. (*Munyatu'l-ghuzat A 14th century Mamluk-Kipchak Military Treatise: Münyatü'l-guzat*)

14. *Yüzyıla ait Memluk-Kıpçakçasıyla Yazılmış Askeri Bir Risale*, Harvard University, Cambridge, 1989)

Bu eserler Osmanlı devri öncesinde kaleme alınmıştır. Osmanlı devrinde askerlikle alakalı yazılan eserler, bu eserlerin devamı niteliğindedir. Osmanlı devrinde bu alanda Tuhfetü'l-guzât'a değin yazılan eserler ise şunlardır:

'Umdetü'l-mütenâsilîn: Osmanlı devrinde harb fenni sahasında yazılan ilk Türkçe eserdir. Muhammed b. Şeyh Mustafa tarafından, 812/1410 civarında Arapça bir eserden tercüme yoluyla meydana getirilmiş, ayrıca zamanındaki gazilerin hayatlarına dair bazı bilgiler ilave edilmiştir. Eser, ok-yay kullanımından, okçuluğun kaidelerinden, ok ve yay yapımından ve menzilinden bahseder.

Silahşor-nâme: Arapça bir eserin Uzun Firdevsî tarafından yapılmış tercümesidir. Muhtelif silahlarda, bu silahların kullanımından, silah oyunlarından ve bu silahların tarihçelerinden bahseder.

Çalışmanın konusunu oluşturan Tuhfetü'l-guzât adlı eser de, silahşorluk, savaş sanatı ve askeri silahların kullanımı üzerine Osmanlı klasik çağında kaleme alınmış bir eserdir. Bu dönemden önce aynı sahada Arapça yazılmış olan eserlerin bir kısmı, atıcılık-okçuluk, ok-yay kullanımı, ata binme, at bakımı ve at eğitim, savaş meydanlarının sevk ve idaresi, taktik ve strateji gibi tek bir konu çerçevesinde ya da birkaç konu olarak ele alınmıştır. Bir kısmı ise, siyaset-name tarzında yazılmıştır. Bu türden eserlerde, hükümdar ve etrafındaki idarecilerin sahip olması gereken vasıflar, danışma, nasihatleri dinleme, düşman hakkında bilgi toplama, baskına karşı tedbir alma ve kumandanın askerlerini iyi tanıması gibi konular üzerinde durulmuştur.

Askerî literatürde Tuhfetü'l-guzât'tan önce ve sonra sahasında önemli birçok eser yazılmıştır. Yukarıda adı geçen eserler, Tuhfetü'l-guzât'a konu bakımından yakın olmaları dolayısıyla uygun görülmüştür. Bununla birlikte bu eserler aynı konu üzerinde yazılmış benzer eserler olarak görünse de birbirlerini tamamlar nitelikte ve mahiyettedirler.

A. MÜELLİFİN HAYATI VE ESERLERİ

Kanûnî devrinde yaşayan tarihçi, matematikçi, ressam, hattat, ve nihayet silahşor olarak ün kazanmış olan Matrakçı Nasûh'un yazdığı eserlerde kendisi hakkında bilgi vermemesi ve yazılı kaynaklarda da yeterli bilgi bulunmaması sebebiyle hayatı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Doğduğu yer ve zaman konusunda da herhangi bir bilgi mevcut değildir. Sultan II.Bayezid (1481-1512) zamanında Enderun'da eğitim gören Nasûh, devrin şairi Sa'yî'den ders almıştır.¹ İlk eseri olan Cemâlû'l-Küttâb ve Kemâlî'l-Hüssâb'ı Yavuz Sultan Selim döneminde kaleme almıştır. Bu dönemde türlü silah ve mızrak oyunlarında mahir olduğu ve ün kazandığı bilinmektedir.² Hayr Bey'in valiliği zamanında Mısır'a giderek burada silahşorluğunu sergilemiş; 1530'da şehzadelerin sünnet töreninde sergilediği oyunlarla padişahın beğenisini kazanmıştır. Bunun üzerine Kanûnî Sultan Süleymân 936/1530'da Nasûh'a silahşorların reisi olduğuna dair bir berat vermiştir.³

Kanûnî Sultan Süleymân'nın 940/1534 yılında çıktığı ilk İran seferine katılan ve bu seferin tarihini kaleme alan Nasûh, eserinde konup göçülen menzillerin minyatürlerini hazırlamıştır.⁴

Matrakçı Nasûh'un doğum tarihi konusundaki belirsizlik ölüm tarihinde de mevcut olup kaleme aldığı eserlere dikkat edildiği zaman 1551 tarihinden sonra hayatta olduğu kesin olarak bilinen Nasûh'un⁵ daha sonraki yılları hakkında sarîh bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sicill-i Osmânî'de Nasûh isimli muhtelif kişiler hakkında bilgi verilmektedir.⁶ Bunlardan 971/1564 yılında ölmüş olan ve ümeradan olduğu belirtilen kethüda Nasûh'un Matrakçı Nasûh olabileceği düşünülse dahi bu durumu destekleyen bir kaynak bulunmamaktadır. Nasûh'un isminin bazı kaynaklarda Hüsrev olarak

¹ Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-şu'arâ (İnceleme-Metin)*, İstanbul Araştırmaları Entitüsü, İstanbul 2010, c. II, s.987-988.

² "...matrakçıların pehlivânı, delîrlik arsasının hünerdânı, erlik pîşesinin arslanı, sürûrluk gevherinin kaplanı, dilâverlik meydanının çâbek-süvârı Üstâd Nasûh ki, zamanında ferîd olub, fenninde sâhib-i fütûh, merdânelik kalıbında can, şehbâzlık teninde ruhdur..." Celalzâde Mustafa Çelebi, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik, Geschicte Sultan Suleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, Von Petra Kappert, Wiesbaden 1981, Vr. 197b.

³ Beratin tam metni için Bkz. H.G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, Ankara, 1963, s.70-71.

⁴ Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976.

⁵ Nasûh, Tarih-i Taberi'nin tercümesini bitirdikten sonra yazmaya devam ederek Oğuz Han devrinden 1551 yılına kadar gelen Türkçe bir ek yapmıştır.

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Amire, 1311, c.IV, s.555.

geçmesi⁷ dolayısıyla Sicill-i Osmânî'de yer alan Hüsrev Çelebi⁸ ile karşılaştırdığımızda ise yeniçeri olarak zikredilen Hüsrev Çelebi'nin vefat tarihinin çok geç olması sebebiyle de bir sonuca ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Nasûh'un birçok alanda göstermiş olduğu yeteneğinden dolayı mesleğine dair çeşitli tahminlerde bulunmak mümkünse de Enderun'da aldığı eğitimi tamamladıktan sonra nasıl bir kadroda ya da memuriyette görev aldığı bilinmemektedir.

1. Müellifin İsmi

Matrakçı Nasûh, yazdığı eserlerde ismini farklı künyelerle ifade etmiştir. Cemalü'l-Küttâb ve Kemalü'l-Hüssab⁹ adlı eserinin varak 1b'sinde Nasûh b. Abdullah, varak 2a'sında da Nasûh b. Karagöz el-Priştevi şeklinde kaydederken Umdetü'l-Hisâb¹⁰ adlı eserinde ismini Nasûh b. Abdullah şeklinde zikretmektedir. Tuhfetü'l-guzât adlı eserinin Macaristan nüshasında¹¹ ise ismi Hüsrevü's-Silahî el-müştehir bi-ser-silahşorân olarak kaydedilmiştir. Eserlerinin çeşitli nüshalarında yaygın olarak geçen isim künyesi ise Nasûhu's-Silahî eş-şehir bi-Matrâkî şeklindedir. Kâtip Çelebi Keşfu'z-Zünûn adlı eserinde Matrakçı Nasûh'un ismini Nasûh b. Karagöz b. Abdullah olarak kaydetmiş;¹² ayrıca Nasûh'un eseri olduğunu bildiğimiz Tuhfetü'l-guzât adlı eserin müellifini ise Hüsrevü's-Silahî el-ma'rûf bi-reisi'l-silahşorân¹³ olarak göstermiştir.

Nasûh, eserlerinde Kâtip Çelebi'nin kaydettiği üzere Nasûh b. Karagöz b. Abdullah gibi bir künyeye yer vermemiştir. Kâtip Çelebi'nin bu kaydının nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Nasûh'un ismini verirken baba adını Abdullah ve Karagöz gibi farklı şekillerde ifade etmesi, Nasûh'un devşirme olma ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca devşirmeler devlet merkezine geldikten sonra baba adlarının değiştirilmesi, Karagöz el-Priştevi adının¹⁴ Nasûh'un babasının asıl adı olabileceğini de düşündürmektedir.

⁷ Bkz. "Müellif'in İsmi" bölümü

⁸ "Hüsrev Çelebi: Karagöz Bey'in oğludur. İstanbullu bir yeniçeridir. 1004 (1595/96) vefat etti, şairdir" Mehmed Süreyya, a.g.e. c.II, s.682.

⁹ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, Nr. 2719, Vr.1b

¹⁰ Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kol., Nr.3152, Vr.1b

¹¹ Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi, Török Nr. O.128, Vr.2a

¹² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, İstanbul, 1941, c.I, s.594.

¹³ Kâtip Çelebi, a.g.e., c.I, s.371.

¹⁴ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, Nr. 2719, Vr.2a

Kâtip Çelebi'nin Tuhfetü'l-guzât adlı eserin müellifi olarak Hüsrevü's-Silahî'yi göstermesi ve eserin Macaristan nüshasında da aynı ismin yer alması, bu ismin Nasûh'u tanımlamak üzere sıfat mahiyetinde sonradan verildiğini akla getirmektedir.

Matrakçı Nasûh'un hayatı ve kökeni konusu daha evvel yapılan araştırmalarda da incelenmiş ve farklı görüşler öne sürülmüştür.¹⁵ Ancak şunu belirtmek gerekir ki kesin bilgiler elde edilene kadar bütün bu görüşler birer ihtimalden öteye gidemeyecektir.

2. Matrakçılığı ve Silahşorluğu

Matrakçı Nasûh'un matrak ve türlü silah oyunlarında gösterdiği hüner ve başarısı çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir.¹⁶ Nasûh'un bu başarısı ve üstünlüğü Kanûnî Sultan Süleymân'ın "Evahir-i Zi'l-kâde 936/17-26 Temmuz 1530" tarihli beratı ile de tespit edilmiştir. Beratta belirtildiği üzere Nasûh, silah ve mızrak oyunlarında akranı arasında gerek cesareti ve gerekse üslubu ile şöhret kazanmıştır. Bu tarihten önce Hayr Bey zamanında gitmiş olduğu Mısır'da Cündîler ile yaptığı müsabakada Rüstem gibi hamleleri karşısında silah kullanma oyunlarında ve mızrak kullanma fenninde maharet sahibi olan hiç kimse kendisine galib olamamıştır.¹⁷ Kanûnî Sultan Süleymân verdiği beratta Nasûh'un kendi huzurunda nice defa tecrübe ve imtihan edildiği, mukavemet gösterenlere üstün geldiğini bizzat gördüğünü belirtmiştir. Nasûh'un isteği üzerine düzenlenen beratta "...memâlik-i mahmiye-i hâkânî ve ekâlim-i mevkiye-i sultânîde bi'l-cümle vilâyet-i Rûm ve Mısır ve Şam ve sair diyâr-ı İslâm'da olan fenn-i mezbûrun tâlibi ve tarîk-i mesfurun râgıbı, sığârı ve kibârı müşarunileyhi kendülere Üstâd-ı seramed ve reis-i hünermend bilüb riayet ve ihtiram ve tevkir ve ikramında dakika fevt itmeyeler..." denilerek Nasûh'un bu konudaki üstünlüğü tescillenmiştir.

¹⁵ Davut Erkan, *Matrakçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Ahmet Tokluca, *Süleymân-nâme "Beşinci Bölüm/Arkeoloji Müzesi Nr.379"*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

¹⁶"Matrakçı Nasûh ki fenn-i lu'b-ı matrakda akranına gâlib ve zûpîn-i İsfendiyâr-ı Rûyînten anun lu'b-matrankına göre mihrâk-ı lâ'ibdür. Lu'b-ı matrakı tâk u revâk-ı âfâka tumturak salmışdur ve gürz-i Efrâsyâb kal'alar dervâzelerinde asılı kalmışdur. İki kılıc ile silahşorluk eylese zü'l-fikâr-ı Ali'den dem urur". Filiz Kılıç, a.g.e., c. II, s.987-988. "Matrakçılar'ın pehlivânı, delîrlik arsasının hünerdânı, erlik pîşesinin arslan, sürûrluk gevherinin kaplanı, dilâverlik meydânının çâbek-süvârı Üstâd Nasûh ki zamanında ferîd olub, fenninde sâhib-i fütûh; merdânelik kalıbında can, şehbâzluk teninde ruhdur" Celalzâde Mustafa Çelebi, a.g.e., Vr. 197b.

¹⁷ Bkz. Kanûnî Sultan Süleymân'ın verdiği berat (H.G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, s.70-71)

Kāmus-ı Türkî'de Matrak kelimesi, “değnek, sopa, talimci şişi”, Matrakçı ise, “döğmeli şişle talim öğreten adam, talimci” olarak ifade edilmiştir.¹⁸ Gelibolulu Mustafa Âli, Müstakimzâde Süleymân Saadeddin Efendi ve Mirza Habib Efendi, Nasûh'u matrak oyununun mucidi olarak göstermişlerdir.¹⁹ Ancak Nasûh'un bu oyunun mucidi olup olmadığı konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün olmamakla birlikte “Matrak” veya “Matrakçı” olarak anılması, matrak oyununu bulmuş olmasından ya da ibtidaî halinden daha ileri bir seviyeye kavuşturmasından, bu oyun için usuller geliştirmiş olmasından ve en iyi matrak oyuncusu olmasından kaynaklanmıştır denilebilir.

Matrak oyunu hakkında bilgi veren yazılı kaynaklar ve matrakçıları gösteren minyatürler, matrak oyununun savaş talimi maksadıyla yapılan bir spor olduğunu göstermektedir. Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn adlı eserde yeniçerilerin ve sipahilerin sürekli kontrol altında tutulabilmesi için kendilerine hergün matrak oyunu oynamaları tavsiye edilmiştir:

“[34] ...Bir gereklü husûs dahî budur ki yeniçeri tâ'îfesi her gün odalarında mu'attal dururlar. Pes bunlara yasak olunsa ki, her gün odalarında matrak oynayub ol san'atda her biri tamâm üstâd [35] olsalar içlerinde matrak bilür ba'zı yiğitler vardır anlara terakkî inâyet olunsa, her odaya bir mu'allim ta'yîn olunsa bu ilm dahî katı lâzımdur. Yayak olan matrak ilmin bilse sipâhî olan ki, civan ola anlar dahî bu vechile her sabah cündilik öğrenseler, bunun gibilerin üstâdlarına ve şagirdlerine gâh hizmetcik gâh terakkîcîk himmet olunsa bundan dahî Vezîr-i a'zam hazretlerine çok sevâb hâsıl olurdu ve nâm-ı şerîfleri her giz ferâmûş olmayub dâimâ hayırla yâd olurlardı. Zîrâ şimdi nice sipâhî vardır ki at seğırtmeğe bile kâdir değildir. Yarak kullanmağı hûd çoğu hiç bilmezler. [36] Bu takdîrce ol makûle olan kimesneler abes yere ulûfe ekl etmiş olurlar. Bu takdîrce her kişi san'atında kâmil olmak katı lâzımdur. Ale'l-husûs ki çavuşların tâze civân olanlara cündilik bilmek katı lâzımdur. Zîrâ bozdoğanın eline alub sarb yerde atın koşub alay bağlansa gerekdür. Bu husûsun cenk ve cidâl günlerinde fâ'idesi olduğundan gayri oturakda dahî atları ve kendüleri ham olmazlar ve dahî bir vilâyetden elçi geldikde At meydanında ve gayrı yerde matrak oynasa ve kimisi cündilik oynasa

¹⁸ Bkz. Kāmus-ı Türkî, Dersaadet, 1317, c. I-II, s.1363.

¹⁹ “Lâkin vilâyet-i Rûm'daki Kalem-i dîvânî hattâtları ki üslûb-ı Acem'i tamam tağyîr eylemişlerdür ammâ okunması âsân resm ü hey'etle nakl-i dil-peşîr itmişlerdür ki ol gürûhun mukaddemi yanî ki pîşvâ-yı akdemi Matrâkçı Nasûh'dur ki ol tarzın mûcidi ve matrâkbâzların üstâd-ı mâcididür”. Gelibolulu Mustafa Âli, Menâkıb-ı Hünerverân, İstanbul 1926, s. 61. “Rûm'da Matrakçı Nasûh demekle arîf çeb yani dîvânî yazarların eyyâm-ı Süleymân Hânî'de ser-defteri ve kırmada dahi hünerverânın mu'teberidir. Mela'be-i matrâkın dahi mûcîdi olabilirdi”. Müstakim-zâde Süleymân Saadeddin, Tuhfe-i Hattâtîn, İstanbul 1928, s. 568. “Çeb yani dîvânî yazarların eyyâm-ı Süleymân Hânî'de ser-defter ve mela'be-i matrâkın mûcîd-i ekberi idi”. Mirza Habib Efendi, Hat ve Hattâtân, Kostantiniyye 1305, s.159.

*gelen elçiler bunlardan büyük ibret alurlardı. Hizmetler ve terakkîler bunların gibilere virilse, yohsa bunun gibi menfa'atlı maslahatı koyub [37] mülâzemet meşgul olurlar, ekâbiri kendü maslahatından avk iderler, bi-huzûr iderler...*²⁰

Evliya Çelebi seyahatnamesinde IV. Murat'ın kuvvetini ve hünelerlerini saydığı bölümde, bu oyunu çok iyi oynamasına karşın bu oyunlardan ancak yetmiş kadarını bildiğini ifade etmekte ve matrak ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

*“...Matrak umumiyetle şimşir ağacından yapılır, cilalanır; lobud biçiminde ancak biraz daha büyük ve ağırcadır. Rakipler ellerine birer matrak alarak meydana çıkarlar ve çarpışır. Bu karşılaşmada amaç, rakibin kafasına vurabilmektir. Karşı tarafın darbelerinden ustaca sıyrılabilmek de meharret sayılır. Matrak oyunu, yüz altmışçeşit bend (oyun)'e ayrılmıştır. En ünlüleri, kesme, bağla, sâni, bagal, sürme, kulak, bağla-top, top-kafa adını taşıyan oyunlardır...”*²¹

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerden matrak oyunun askeri sınıfın yanı sıra halk arasında da yaygın olan bir spor olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda düzenlenen düğünlerde ve şenliklerde silahşorluk hünelerinin gösterildiği müsabakalara da yer verilmiştir. Kanûnî Sultan Süleymân'ın oğulları şehzade Mustafa, Mehmed ve Selim'in 936/1530 senesinde yapılan sünnet düğünleri vesilesiyle At Meydanında düzenlenen şenlikler sırasında Üstad Nasûh ve matrakçıların yaptıkları oyunlar çok beğenilmiştir.²²

3. Hattatlığı

Nasûh'un hattatlığı konusunda bilgi veren kaynaklardan anlaşıldığı üzere Nasûh, hat sanatında hüner sahibi olup Çeb (Çep) adı verilen hattın üstadlarından biridir. Çep, Türk hattatlar tarafından talik yazıdan ilham alınarak icat edilmiştir.²³ Osmanlı idari teşkilatında özellikle resmi yazışmalarda kullanılmak üzere geliştirilen divani yazı, XI-XII. yüzyıllarda İran'da doğmuş ve XVI. yüzyılda Türk hattatlar tarafından okunması

²⁰ Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar – Kitâb-ı Müstetâb – Kitabu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn – Hırzû'l-Mülûk*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.

²¹ Geniş bilgi için bkz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, c. I, Kitap I, s.215.

²² Nasûh, çalışmanın konusunu oluşturan *Tuhfetü'l-guzât* adlı eserinde yukarıda zikredilen düğün münasebetiyle kurmuş olduğu iki kağıt hisar ve gösterilen silahşorluk hünelerleri hakkında tafsilatlı bilgi vermektedir.. Vr. 33b-34a.

²³ Ali Alparslan, *Çep*, DİA, c.VIII, s.269.

kolay bir biçime çevrilmiştir.²⁴ Nasûh, Kanûnî Sultan Süleymân döneminde, Çep yani divânî yazanların ser-defteri ve itibarlı bir hattattır.²⁵ Acem üslubunu değiştirerek divânî yazısının kaidelerini ortaya koyan ve bu yazıyı güzelleştiren hattatların öncülerindendir.²⁶

4. Ressamlığı (Nakkaşlığı)

Osmanlı minyatür sanatı, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleymân devirlerinde önemli aşamalardan geçerek yeni bir üslup kazanmıştır.²⁷ Bu dönemde yazdığı tarih konulu eserleri bizzat resimleyen Matrakçı Nasûh, Osmanlı minyatüründe topografik ressamlık adı verilen yeni bir tasvir türünün yaratıcısı sayılır.²⁸ Bu bakımdan yeni bir ekolün kurucusu olan Nasûh, minyatürlerinde menzilleri, fethedilen kentleri, kale ve limanları kendine özgü bir form diliyle resmetmiştir. Nasûh geçilen şehirleri resmederken cami, mescit, türbe, saray gibi görülmeye değer bütün yerleri de bilimsel bir nesnellikle tasvir etmiştir.²⁹ Bu husus da göz önüne alındığında Nasûh'un minyatürlerinin Türk resim sanatı ile birlikte Türk mimarlığı açısından da değer taşıdığı söylenebilir.

5. Müellifin Eserleri³⁰

Silahşorluğa Dair Eseri

Tuhfetü'l-guzât

Silahşorluk hakkında kapsamlı malumat veren bu eser, beş fasıl halinde tertip edilmiştir. İlk dört fasılda çeşitli savaş aletlerinin kullanım yöntem ve teknikleri anlatılmıştır. Son fasılda ise, Nasûh tarafından yapılmış olan iki kâğıt hisardan ve çizilen bazı krokilerle askeri safların düzeninden bahsedilmiştir. 936/1530 yılında yazılmış olan bu eserin bugün bilinen üç nüshası mevcuttur.

²⁴ Ali Alparslan, *Divânî*, DİA, c.IX, s.445.

²⁵ Bkz. Müstakimzâde, a.g.e., s.568; Mirza Habib, a.g.e., s.159.

²⁶ Bkz. Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., s.61.

²⁷ Banu Mahir, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s.49.

²⁸ Banu Mahir, a.g.e., s.51-53.

²⁹ Geniş bilgi için bkz. Banu Mahir, a.g.e.; Zeren Akalay, “Tarihi Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, c.II, İstanbul, 1968, s.34-56.

³⁰ Matrakçı Nasûh'un eserlerinin değerlendirmesi için bkz. Davut Erkan, “Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi The Journal of Ottoman Studies*, (37/2011), s.181-197.

* Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nr.2206. 939/1532 yılında istinsah edilmiş olan bu nüsha tamdır ve 42 varaktır.

* Millet Kütüphanesi, Ali Emirî-Askeriyye, Nr.219. Tam olan bu nüsha 39 varaktır.

* Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi, Török Nr. O.128. Tam olan nüsha 32 varaktır.

Matematik'e Ait Eserleri

a. *Cemâlî'l-Küttâb ve Kemâlî'l-Hüssâb*

Nasûh'un kaleme aldığı ilk eserdir. Eserini iki kısım halinde hazırlayan Nasûh, ilk kısımda fusûl-ı hisâbdan, ikinci kısımda ise mesâil-i müteferrikadan bahsetmiş; ilk kısmı yirmi iki fasıl olarak tertip etmiştir. Bu kısımda rakamlar, dört işlem, kesirler ve diğer matematiksel konular üzerinde durmuştur.³¹ 923/1517 yılında yazdığı eserin ikinci kısmı mevcut nüshalarda bulunmamaktadır. Eserin nüshaları:³²

* İstanbul Üniversitesi, TY, Nr.2719. 966/1559'da istinsah edilmiş olan nüsha 53 varaktır.

* Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nr.3152/1. 63 varaktır. 970/1562'te istinsah edilmiştir.

* Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, Nr.3688/2. İstinsah tarihi 988/1580-81 olan eser, 56 varaktır.

* Süleymâniye Kütüphanesi, Kemankeş Koleksiyonu, Nr.363. 89 varak olan eser, X/XVI. asırda istinsah edilmiştir.

³¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.III,s.305-306.

³² Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi: History of Mathematical , Literature during the Ottoman Period*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1999, c.I, s.70; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 74-75.

b. *Umdetü'l-Hisâb*

Bu eser, daha önce zikredilen Cemâlû'l-Küttâb ve Kemâli'l-Hüssâb adlı eserinin yeniden ele alınması ve esas itibariyle de onun sonuna bazı ilaveler yapılması suretiyle Kanûnî devrinde meydana getirilmiştir.³³ Eserin nüshaları:³⁴

- * Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nr.3152/1. 66 varaktır.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, Nr.2080/2. 86 varaktır ve 945/1538-39 yılında istinsah edilmiştir.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, Nr.2984. 967/1560 yılında istinsah edilen nüsha, 178 varaktır.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu, Nr.1987. X/XVI. asırda istinsah edilen nüsha 177 varaktır.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Koleksiyonu, Nr.1988. X/XVI. asırda istinsah edilen nüsha 178 varaktır.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, A. Tekelioğlu Koleksiyonu, Nr.678. 207 varaktır ve 946/1540'da istinsah edilmiştir.
- * Süleymâniye Kütüphanesi, A. Tekelioğlu Koleksiyonu, Nr.806/2. 85 varaktır ve 980/1573'te istinsah edilmiştir.
- * Cambride, Nr.1274. 296 varak olan nüsha, 950/1543-44'te istinsah edilmiştir.
- * Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Koleksiyonu, Nr.604/1. 203 varaktır ve 1056/1646 tarihli ferag kaydı bulunmaktadır.
- * Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, Nr.3147. 108 varak olan nüsha, 948/1541-42'de istinsah edilmiştir.
- * İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. Nr.2755. 210 varaktır.

³³ Umdetü'l-hisâb'ın telif tarihi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bkz. *Beyân-ı Menâzil*, s.2, Davut Erkan, a.g.m., s.183.

³⁴ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi*, c.I, s.72-73; Franz Babinger, a.g.e., s. 74-75.

* Manisa İl Halk Kütüphanesi, Nr.1748/1. 64 varaktır ve 1055/1645 tarihli ferag kaydı bulunmaktadır.

* Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi, Nr.606. X/XVI. asırda istinsah edilen nüsha, 114 varaktır.

* Zagreb Orientalna zbirka JAZU, Ms. Br. 85.³⁵

Tarih'e Ait Eserleri

a. Mecma'ü't-Tevârih

Kanûnî Sultan Süleymân'ın emriyle hilkatten 302/915 yılına kadar gelmekte olan Taberi Tarihi'nin Arapça aslından yapmış olduğu tercümedir. 926/1520 yılında Taberi'nin ünlü eserini tercümeyle başlayan Nasûh, sadece bu eseri tercüme etmekle kalmamış, ona ilaveler yapmak suretiyle kısmen tercüme kısmen telif ederek üç cilt halinde genel bir tarih yazmıştır.³⁶ Birinci ciltte, hilkatten Hz. Süleymân'ın ölümüne kadar gelen olaylar yer almaktadır. Eserin nüshaları; Viyana Nat. Bibl. Cod. Mixt. Nr.1187, Viyana Nat. Bibl. Cod. Mixt. Nr.999, Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları Nr. O.2.³⁷ İkinci cilt, Keykubad'ın padişahlığından başlayıp Sasanî Hükümdarı Nuşirevan (531-578) devri olayları ile sona ermektedir. Bu cilde ait bir nüsha Paris Bibl. Nat. Nr.50'de kayıtlıdır.³⁸ Üçüncü ciltte, Hz. Muhammed'in doğumundan Ertuğrul zamanında Karacahisar'ın zapt edilmesine kadar geçen olaylar beyan edilmiştir. Bu cilde air bir nüsha, Süleymâniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, Nr.4278'de kayıtlıdır.³⁹

b. Câmi'ü't-Tevârih

Eser, Nasûh'un Mecma'ü't-Tevârih adlı Taberî Tarihi tercümesinin ilk cildinin tekrarı niteliğindedir. Üç ciltlik bu eseri Mecma'ü't-Tevârih'den farklı kılan özelliği ise, Mecma'ü't-Tevârih'in Kanûnî'nin emriyle yazılmış; Câmi'ü't-Tevârih'in ise Rüstem

³⁵ Bu nüsha hakkında geniş bilgi için bkz. Davut Erkan, a.g.m., s.182-183.

³⁶ *Beyân-ı Menâzil*, s.5, Davut Erkan, a.g.m., s.186, Franz Babinger, a.g.e.,s.74-75.

³⁷ *Beyân-ı Menâzil*, s.5, Davut Erkan, a.g.t., s.XLI.

³⁸ *Beyân-ı Menâzil*, s.6

³⁹ *Beyân-ı Menâzil*, s.6

Paşa'nın teşvikleriyle kaleme alınmış olmasıdır.⁴⁰ varak olan bu nüsha, British Museum Or. 12.879'da kayıtlıdır.⁴⁰

c. *Mecma'ü't-Tevârih'in Üçüncü Cildinin (Süleymâniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, Nr.4278) Devamı Niteliğinde Olan Osmanlı Tarihi Hakkında Yazdığı Eserler*

Karacahisar'ın zapt edilmesinden II. Bâyezid devrine kadar geçen olayları içine alan bir yazma henüz tespit edilememiştir.

* Târîh-i Sultân Bâyezid: II. Bâyezid (1481-1512) devri olayları üzerinde duran minyatürlü eser, TSMK, Revan, Nr. 1272'de kayıtlıdır.⁴¹

* Târîh-i Sultân Bâyezid ve Sultân Selim Hân: II.Bâyezid (1481-1512) ve Yavuz Sultân Selim (1512-1520) devri olayları üzerinde duran eser, British Museum Add. 23.586 numarada kayıtlıdır.⁴²

* Mecmu'-ı Menâzil: Kanûnî'nin ilk İran seferi (940-942/1533-1535) üzerinde duran bu eser, "Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân"⁴³ adı ile de tanınmıştır. Nasûh, 944/1537 yılında kaleme aldığı bu eserde, ilk İran seferinin tarihini anlattığı gibi bu sefer sırasında geçilmiş olan bütün konak ve menzilleri de isim ve minyatürleri ile belirtmiştir. Eserin tek nüshası İstanbul Üniversitesi, TY. Nr. 5964'te kayıtlıdır.⁴⁴

* Süleymân-nâme (Matla'-ı Dâsitân-ı Sultân Süleymân Hân): Eser, 926-944/1520-1537 yılları arasındaki olaylara yer vermektedir. Sülaymân-nâme'nin ilk kısmı olan bu

⁴⁰ *Beyân-ı Menâzil*, s.21.

⁴¹ Nasûhü's-Silâhi (Matrakçı), "*Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad, Tarih-i Sultan Bayezid*", Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2001; Matrakçı Nasûh, *Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi*, haz. Reha Bilge, Klasik Türkçeden Aktaran: Mertol Tulum, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012.

⁴² *Beyân-ı Menâzil*, s.17-19

⁴³ Eser, Hüseyin G. Yurdaydın tarafından yayınlanmıştır. Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara, 1976. Nasûhü's-Silâhî (Matrakçı), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara, 2000.

⁴⁴ *Beyân-ı Menâzil*, s.10-11

eser, 944-945/1537-1538 yılında kaleme alınmıştır. TSMK, Revan, Nr. 1286'da kayıtlı olan nüsha, 302 varaktır.⁴⁵

* Süleymân-nâme (Fetih-nâme-i Karabuğdan)⁴⁶: Süleymân-nâme'nin ikinci kısmı olan bu eser, müellif hattıdır. Kanûnî'nin Karabuğdan Seferi'ni anlatan eser, 945/1538 yılında kaleme alınmış olup TSMK, Revan, Nr. 1284/2'de kayıtlıdır.⁴⁷

* Süleymân-nâme (Târîh-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstolnibelgrad)⁴⁸: Süleymân-nâme'nin 949-950/1542-1543 yılları olayları (Kanûnî'nin İkinci Macaristan Seferi) üzerinde duran bölümüdür. TSMK, Hazine, Nr.1608'de kayıtlı olan bu eser, adı geçen sefer sırasında uğranılmış olan konak ve menzillerin minyatürlerini de ihtiva etmektedir.⁴⁹

* Süleymân-nâme (Son Bölüm): Kanûnî devrinin 950-958/1543-1551 yılları olaylarını içine alan bu eserin Süleymân-nâme'nin son bölümü olduğu söylenebilmektedir. Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi Nr. 379'da kayıtlı olan 180 varaklık bu yazma⁵⁰, ciltsiz, dağınık durumda ve baş tarafından eksik durumundadır. Eksik olan varaklar hakkında kesin bilgi vermek mümkün değildir. Bununla birlikte Süleymân-nâme'nin 946-948/1539-1541 yılları arası olayları tespit edilememiştir. Bu yazmadaki eksik varaklarda bu yıllara ait olaylar anlatılmış olabileceği gibi bu tarihten önceki olayların da anlatılmış olması muhtemeldir.

* Süleymân-nâme'nin Kanûnî'nin İkinci İran Seferine Ait Nüshası: Kanûnî'nin 955-956/1548-1549 ikinci İran Seferi hakkında müstakil bir eser olan bu yazma, Marburg Staatsbibliothek Hs. Or. Oct. 955'de kayıtlıdır.⁵¹

⁴⁵ Eser, tez olarak hazırlanmıştır. Bkz. Erkan a.g.t. ayrıca bkz. Beyan-ı menâzil, s.11-12

⁴⁶ Eser hakkında bkz. H. G. Yurdaydın, “*Matrakçı Nasûh'un Süleyman-nâmesi*”, V. Türk Tarih Kongresi, Ankara 12-17 Nisan 1956, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1960.

⁴⁷ *Beyân-ı Menâzil*, s.12

⁴⁸ Eser, iki kez yayınlanmıştır. Sinan Çavuş, “*Tarih-i Fath-i Sikloş Estergon ve İstol(n)ibelgrad*” ed. Tülay Duran, İstanbul, 1987; .Sinan Çavuş, “*Tarih-i Fath-i Sikloş Estergon ve İstol(n)ibelgrad*” ed. Tülay Duran, İstanbul, 1999.

⁴⁹ *Beyân-ı Menâzil*, s.12-16

⁵⁰ Eser, tez olarak hazırlanmıştır. Bkz. Tokluca, a.g.t.

⁵¹ *Beyân-ı Menâzil*, s.20

Rüstem Paşa'nın Teşvikleriyle Kaleme Aldığı Eserler (Rüstem Paşa'ya Atfedilen Tevârîh-i Âl-i Osmân)

Nasûh'un Câmi'ü't-Tevârîh adını verdiği muhtasar Taberî Tarihi tercümesinin son kısmını teşkil eden Osmanlı Tarihi bölümüdür. Eserin nüshaları:⁵²

- * Viyana Nat. Bibl. Cod. Mixt. 339. Bu nüsha 986/1561 yılına kadar gelmektedir.
- * Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi Nr.167 (Og. 6.33) ve Nr. 168 (Dd. 4.31). Bu iki nüshadan en çok olayı muhteva eden ancak 955/1548 yılına kadar gelmektedir.
- * Britis Museum Or. 12.592. Bu nüsha, Nasuh'un Taberi Tarihi'nin muhtasar tercümesine ait British Museum Or.12.579 nüshasının devamı niteliğindedir.
- * Paris Nat. Bib. 54.
- * İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY, Nr. 2438.

⁵² *Beyân-ı Menâzil*, s.22-24; Davut Erkan, a.g.t., s.XLV.

B. TUHFETÜ'L-GUZÂT

1. Eserin İsmi ve Telif Tarihi

Matrakçı Nasûh, kendisinin belirlediği eserinin ismini ve telif tarihini varak 4a'da şu şekilde kaydetmiştir. “...târîh-i hicret-i Nebeviyye'nün 'aleyhi's-salât ve's-selâm dokuz yüz otuz altısında kaleme gelüb Tuhfetü'l-guzât deyü ad virdüm. Tâ kim mübtedilere tabsıra ve müntehîlere tezkire olub müfidlerin ifâdelerine delîl ve müstefidlerin istifâdelerine sebîl ola dahi gayra ihtiyâc göstermeden müstağnî olalar...”.Nasûh'un kaydından anlaşıldığı üzere eser, Kanûnî Sultan Süleymân zamanında H.936/M.1529-1530'da yazılmıştır.

2. Telif Sebebi

Matrakçı Nasûh, böyle bir eser yazmasının nedenini açık bir şekilde varak 3b'de izah etmektedir. “...nâzil olan âyât-i kerîmenin ma'nâsı ve vârid olan ehâdîs-i Nebeviyye'nin fehvâsı dil-şikeste ve hâtır-hasteye vâzih ve lâyih olıcak silâhşorluk ilmi sebeb-i kuvve-i kulûb ve vesîle-i lu'ûb ve hurûb olduğu ecilden niçe mu'allim-i kâmile ve edîb-i fâdila hizmet idüb ve bu fennde üstâdların nefîs kitaplarını tettebbu' etmekle tertîb-i meyâdîn-i harbe ve tezyîn-i ferâîn-i darbe bi-inâyete vâcib olıcak mu'tî küllü murâd u maksûd fi'l-cümle liyâkat kesb idüb diledim ki...” Özellikle son ifadeden bu eseri yazmaya girişmesinin tek nedenin padişahın övgüsüne ve iltifatına mazhar olmak olduğu anlaşılmaktadır. Eserin Kanûnî Sultan Süleymân'a takdim edildiğine dair bir bilgi bulunmamakla birlikte Nasûh'un niyetinin bu yönde olduğu düşünülebilir. Öyle anlaşıyor ki kendisi de silahşor olan Matrakçı Nasûh, silahşorluk ilminin ihyası için daha önceden bu konuda yazılmış olan eserleri de inceleyerek bu eseri kaleme almıştır.

3. Muhtevası

Tuhfetü'l-guzât, genel anlamda bir silahşorluk risalesidir. Müellif eserinde, savaş araç-gereçlerinin kullanımını anlatmış ve savaş meydanlarında nasıl hareket edilmesi gerektiğini izah etmiştir.

Esere besmele, hamdele ve salvele ile başlanmıştır. Bundan sonra yazarımız kendini tanıtmıştır. Nasûh, silahşorluk ilminin öğrenilmesinin Allah nazarında sevgili amel olduğunu belirtmiş ve bu fikrini ayet ve hadislerle desteklemiştir. Bu noktadan hareketle

bu ilmin kaç çeşit olduğunu ve kimlerden miras kaldığını beyan ettiği eserini beş fasıl üzerine inşa etmiştir.

Mukaddeme bölümünde Nasûh, ok atmanın, kılıç, kalkan, topuz ve gönder kullanmanın ve at talim etmenin *mukaddemât-ı cihad* olduğunu ve cihadın da Hz. Peygamber sanatı olduğunu belirtmiş; usûl üzere bu fikrini bir ayet ve hadis ile desteklemiştir.⁵³ Bundan sonra manzum halinde bir na't ve padişah için bir medh yazmıştır. Ayrıca sadrazam İbrahim Paşa'nın da silahşorluk ilminine önem verdiğini belirtmiş, onun için de bir nazım parçası ilave etmiştir. Muharebe konusunu ayet ve hadislerle destekleyip tafsilatıyla anlatarak mukaddeme bölümünü tamamlamış; bölümün sonunda da kendisine ait olduğu anlaşılan Kasîde-i Silâhşorân adlı bir kasideye yer vermiştir.

Mukaddemeden sonra sırayla fasılları beyan etmiştir. Fasılların açıklanmasından önce talimlerin yapıldığı meydanın niteliği hakkında bilgi verilmesi, bilhassa ok ve yay faslında yer alan ifadelerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Silahşorluk Risalesi'nde⁵⁴ talim yapılan meydan hakkında şu bilgiler verilmektedir:

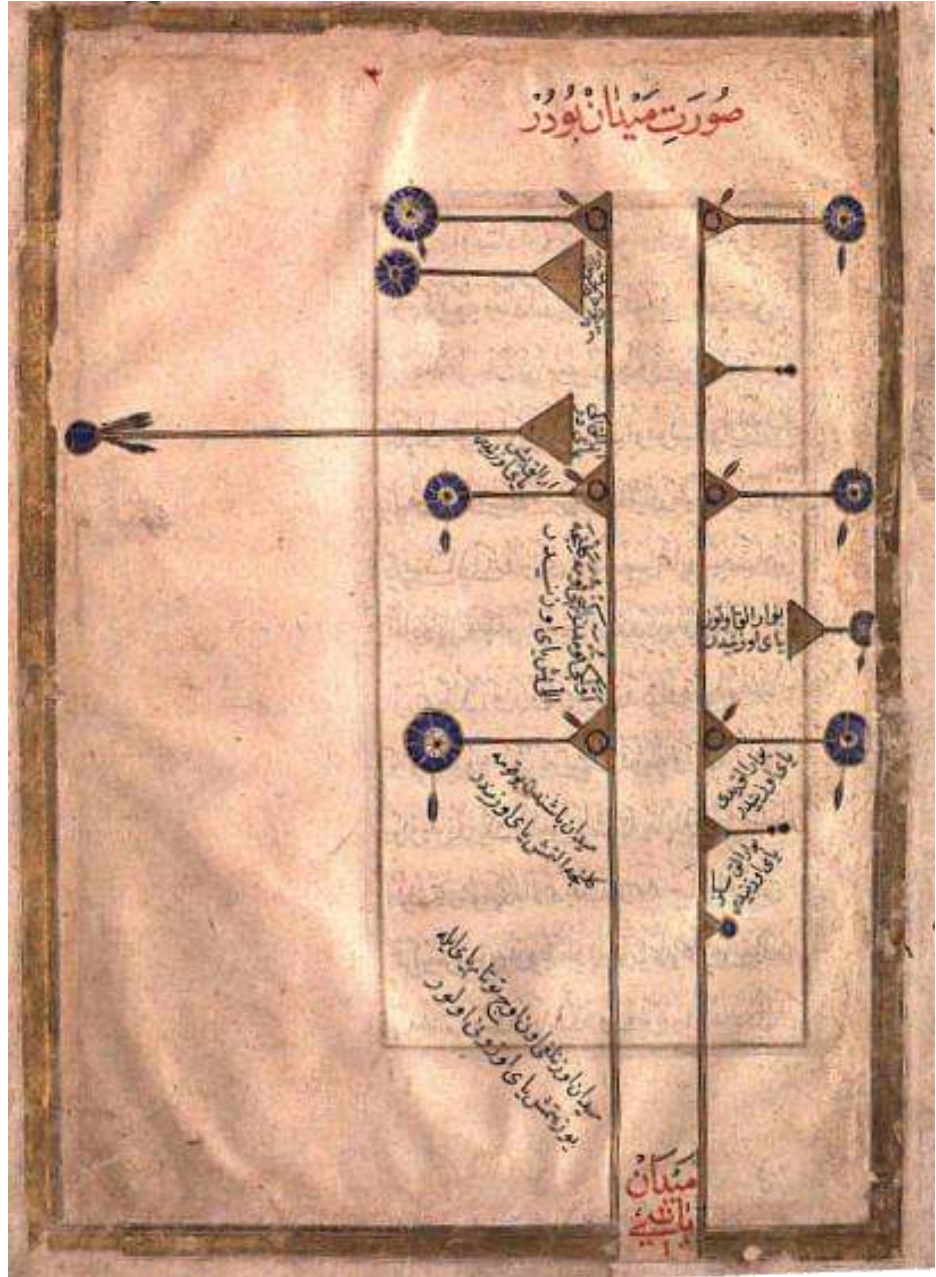
...evvelâ meydan başı ta'yin oluna ve meydan başından on üç tutam yayla⁵⁵ ölçüb altmış yay uzununu yerden evvelki kumu ideler ve evvelki kumdan elli beş yay uzununu yerden ikinci kumu ideler ve ikinci kumdan yine elli beş yay uzununu yerden üçüncü kumu ideler meydan başından âhir kuma varınca yüz yetmiş yay uzununu olur bundan sonra tekrar evvelki kumdan meydan başından yana yedi yay uzununu yerden bir kum diküb üzerine kelle konacak ağaç dikile ve kelle kumundan ve meydan başından yana sekiz yay uzununu yerden bir kum dahi ideler üzerine üzengi tablası konulub kılıç bendinde çalına ve kelle kumuyla ikinci kumun ortası mukâbelesinde sağ cânibden otuz yay uzununu yerde bir kum dahi idüb üzerine kalkan bendi olduğu zamanda yan tablası dikile ve ikinci kumdan üçüncü kuma sol cânibde beş yay uzununu yerde yoldan hâric iki yay uzununu

⁵³"Hiç şüphe yok ki Allâh, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever" Kur'ân, Saff, 4. âyet; "Bütün ibadetlere verilen sevap, Allâh yolunda cihâda verilen sevaba göre, deniz yanında bir damla su gibidir" İmâm Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. A. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1979, c. I-II, s. 276.

⁵⁴*Silahşorluk Risalesi*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Kol., Nr.816-02, Vr.34a-34b.

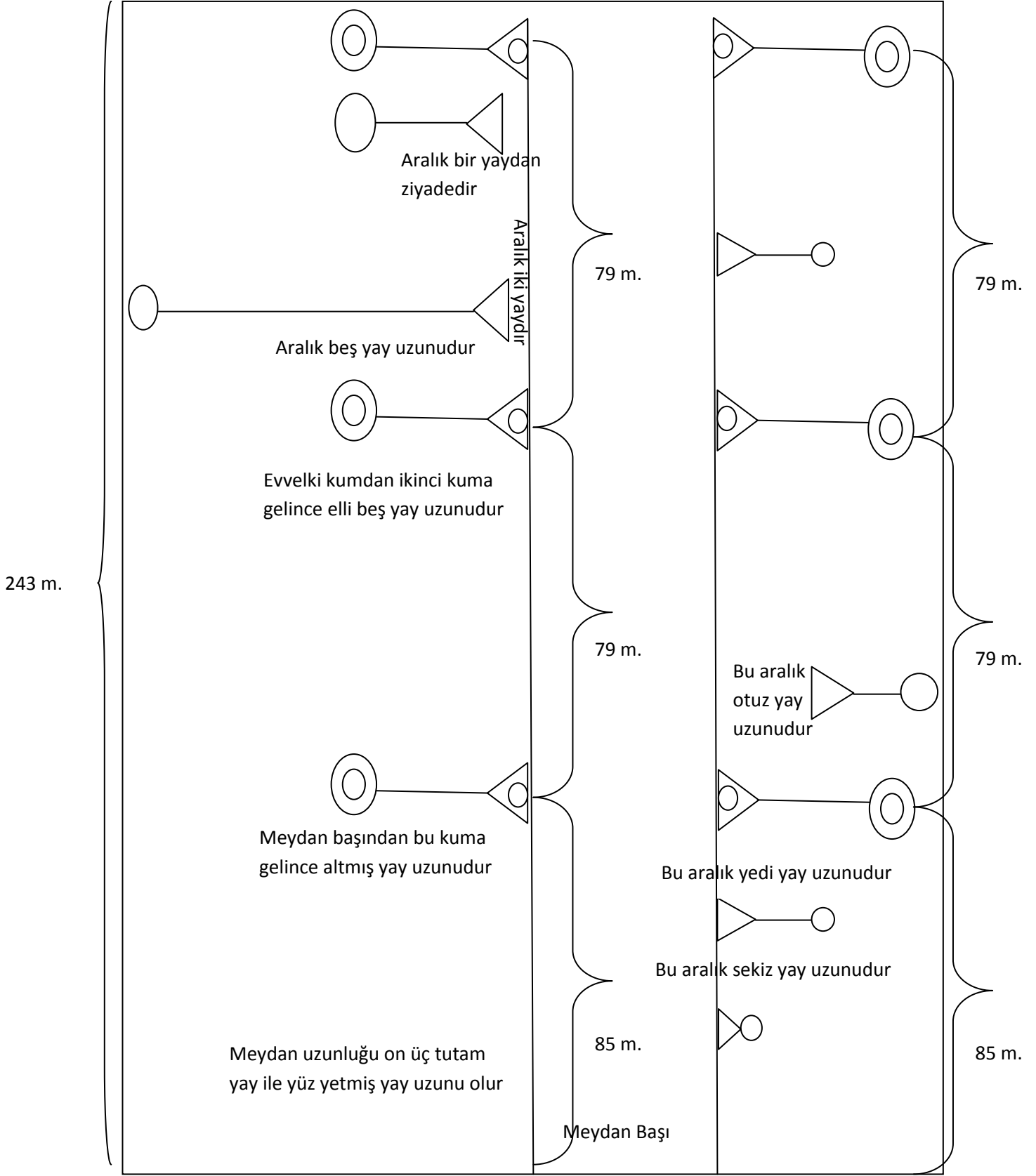
⁵⁵"Tutam: yay boyunu belirlemek için kullanılan, yaklaşık 11cm.lik uzunluk ölçüsüdür" Ünsal Yücel, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999, s.426. Metinde geçen yay uzunluğu olan on üç tutam yay ise, yaklaşık 143 cm.'dir.

yerde kabak sırtı dikile ve kabakdan öte on beş yay uzunlu yerde yoldan hâric sağ cânibde bir kum dahi ideler üzerine kelle ağacı konulub bir kelle dahi anda dikile ve üçüncü kum ki âhir kumdur Andan beru sol cânibde yoldan taşra bir yay uzunundan ziyadece yerde bir kum dahi dikilüb üzerine gönder tablası dikile Mübtedî şakird olanlara ta'lim için kumların ortası zikr olunan mikdarıdır Amma hasmâne oynayan kimseler fenn izhâr eyledikleri zamanda kumların mâbeynleri kırkar yay uzun gerekdir...



- Talim Meydanı -

Suret-i meydan budur



- Talim Meydanı -

Bütün talim meydanlarının aynı ölçülerde olmadığını göz önünde bulundurmakla birlikte bu tip meydanlar hakkında bilgi vermesi bakımından Silahşorluk Risalesi'nden aldığımız bu meydan incelenebilir. Bu risalede verilen bilgilere göre silahşorluk oynanacak meydanın uzunluğu 243 metredir. Meydanın sağ ve sol tarafına hedefler yerleştirilmiştir. Her iki tarafta da ilk hedef meydan başından 85 metre ileriye, ikinci hedef ilkinin 79 metre ilerisine, üçüncüsü ise ikincisinin 79 metre ilerisine dikilmiştir. Oyun sırasında bu hedef tablalarına (tam yanından, ya da arkaya dönülerek ve yahut hedeflere tam varmadan) ok atılmaktadır. Verilen resimden anlaşıldığına göre bu hedeflerin hem alt hem üst tablası mevcuttur. Alt tablalar üzengi tablası görevini görmektedir. Sol tarafta ikinci hedefin yaklaşık 7 metre ilerisine yolun 3 metre dışına kabak sıırığı dikilmiştir. Kabak sıırığının yaklaşık 60 metre ilerisine ise gönder tablası dikilmiştir. Oyun esnasında gönderle bu tabla vurulmaktadır. Sağ tarafta ise meydan başından 63 metre ileriye üzengi tablası, bu tabladan 12 metre ileriye ise ilk kelle kumu dikilmiştir. Üzengi tablasının yüksekliği at üzengisi yüksekliğinde olup bu tablaya aşağı doğru ok atışı yapılmaktadır. Kelle kumunun üzerindeki kelleye ise oyun sırasında kılıç ile hamle yapılmaktadır. Kelle kumundan yaklaşık 44 metre ileriye yan tabla, ikinci kumdan 28 metre ileriye ise ikinci kelle kumu dikilmiştir.

Silahşorluk Risalesi'nden aynen aktardığımız talim meydanı, literatüre Kabak Meydanı olarak geçen meydanlardan biridir. İsmi kabak oyunundan alan bu meydanlarda kabak oyunu ile birlikte askeri eğitim amaçlı oyunlar oynanırdı. Meydanın ortasına dikilmiş uzun bir sıırığın üzerindeki hedefe çeşitli usullerde⁵⁶ ok atma esasına dayanan kabak oyunu, Türklerde çok eski bir geleneğin devamıdır.⁵⁷ İlk ne zaman ve nerede ortaya çıktığı bilinmeyen bu oyun hakkındaki en erken kayıtlar XIII. yüzyılda Memluk Devleti'nde görülmektedir.⁵⁸ Bu dönemde, kabak oyunları ile birlikte benzer diğer oyunların da oynandığı meydanlar inşa edilmiştir. Sultan I. Baybars (1266-1277)

⁵⁶ Dörtlale giden at üzerinden kabak direğinin yanından geçerken geriye dönüp atış yapıldığı gibi, merkezi direk olan bir çember içinden çıkılmadan atışın yapılması gibi çeşitli atış usulleri vardı. Bkz. Ogier Ghislain de Budbecq, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, Haz. Ayşe Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, no:31, s.126.; H.Beveridge, *Kabak-bâzî*, İslam Ansiklopedisi, MEB, İstanbul, 1967, c. VI, s.5-6.

⁵⁷ “Bu oyun oğuz hanın verdiği toyda oynanan bir oyunu hatırlatır. Çünkü bu oyun oğuz destanında görülen bazı motiflerle büyük benzerlik göstermektedir”Cüneyt Kanat, *Memluk Devleti'nde Askeri Bir Oyun: Kabak Oyunu*, XIV. CIEPO, Sempozyum Bildirileri, Türk Tarih Kurumu, Çeşme, 2000, s.373-374

⁵⁸ İbrahim Yıldırım, *Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlılardaki Görünümü*, Türkler Ansiklopedisi, c.X, s.626; Ünsal Yücel, a.g.e., s.38.

da, 1267 yılında Kahire’de adını bu oyundan alan (Meydanü’l-kabak) bir meydan inşa ettirmiştir.⁵⁹

Oyunun kabak ismini almasının sebebi, Memluk Devleti tarafından hedef olarak gerçek kabağın kullanılmasıdır.⁶⁰ İlerleyen zamanlarda hedef için farklı objeler kullanılmıştır. İçinde güvercin vb. kuşların olduğu kabak şeklindeki içi boş tahtalar, altın, gümüş ve bakır gibi metaller kabak oyunu için kullanılan hedeflerdi.⁶¹

At üstünde iki türlü ok atışı mevcuttu. Bunlardan biri yukarıda da bahsi geçtiği üzere kabak atışı denilen, direk tepesindeki hedefe ok atışı; biri ise, kıgaç atışı denilen yerdeki hedeflere ok atışıdır. Kıgaç atışında yalnız yerdeki hedeflere değil, atlının omzu hizasındaki hedeflere de ok atılırdı.⁶² Tuhfetü’l-guzât’ın ilk faslında anlatılan ok ve yay bahsinde bu atış şekilleri görülmektedir.⁶³

İyi atıcılıkla birlikte binicilik becerisi de gerektiren kabak oyunu, Osmanlılarda da ön planda olan bir gösteri sporuydu. Asker, eğitim amacı dışında çeşitli nedenlerle düzenlenen şenliklerde bu oyun aracılığıyla yetenek ve hünerlerini sergileyebiliyordu. Kabak meydanlarında diğer yarışlar ve oyunlarla ard arda oynanan kabak oyunu, seferlerde ordunun moralinin yükseltilmesini sağladığı gibi elçi ya da yabancı gözlemcileri etkilemek için de oynanmaktaydı.⁶⁴

Tuhfetü’l-guzât’ın genelinde kısa ifadelerle anlatım söz konusudur. Bu durumun, eserin yazıldığı dönemde silahşorluk terminolojisinin yaygın olarak bilinmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Eserin ilk faslında ok ve yay kullanımı üzerinde durulmuştur. Öncelikle okun tarihi Hz. Âdem’den başlanmak suretiyle ayet ve hadisler eşliğinde anlatılmış, ardından beş bölüm halinde ok ve yayın meydanda ne suretle kullanılması gerektiği izah edilmiştir. Bu faslın ilk bölümünde tüm atıcıların meydanda nasıl bir düzen içerisinde atışa hazırlandıkları anlatılmaktadır. Atıcılar birer birer meydan başından atlı olarak meydana

⁵⁹ Cüneyt Kanat , a.g.m., s.374 ; Ünsal Yücel , a.g.e., s.38

⁶⁰ İbrahim Yıldırım, a.g.m., s.626; J.D. Latham, *Notes on Mamluk Horse-Achers*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 32, 2, 1969, s.258.

⁶¹ J.D. Latham, W.F. Paterson, *Saracen Archery*, The Holland Press, London UK, 1970, s. 77.

⁶² J.D. Latham, W.F. Paterson, a.g.e., s. 77-79.

⁶³ ...sağ ve sol varakaya atalar ...sağ ve sol üzengüye atalar... Vr. 15a.

⁶⁴ Bkz. Nigar Anafarta, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1969, Nurhan Atasoy, *Surname-i Hümayun: Dügün Kitabı*, Koç Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.

girip meydanın sonundan geri dönüp padişah, bey veya paşa ne tarafta duruyorsa onun karşısında dizilirler. Bütün atıcılar tamamlanınca tekrar birbiri ardınca dizilip geldikleri yoldan yine meydan başına varırlar. İkinci bölümde atışlar anlatılmaya başlanmıştır. Bu bölümde ilk atışlar, sağ ve sol tarafta bulunan tablalara yapılmaktadır. Atıcı üç tane oku alıp birini gezleyip diğer ikisini parmakları arasına alır. Atlı olarak meydana giren atıcı tablaya atış yapıp sonrasında arkasına ve atışlar yapmaktadır. Bu atışlardan sonra ise sağ ve sol tarafta yer alan üzengü tablalarına atışlar yapılmaktadır. Atışlar yapılırken atıcı kalkanının yerini de değiştirmek zorundadır. Zira sağa atış yaparken kalkan sol omuzda, sola atış yaparken ise kalkan sağ omuzda yer almalıdır. İkinci bölüm tablalardan birine ok atıp, kelle direğine kılıç çelmekle tamamlanmıştır. Üçüncü bölümde kılıcı kol üzerine yatırıp ok atışı yapılması anlatılmaktadır. Atıcı kılıcı çıkarıp kol üzerine yatırıp üç tane ok çıkarır. Birisini gezleyip ikisini parmakları arasına alıp ok atışları yapar. Ardından kılıçla kelle direğini çelip kılıcı kınına katar. Bundan sonra yay atıcının sağ elindeyse ensesinin ardından geçirerek sol eline verir; sonrasında ise belinin ardından geçirerek sağ eline verir. Bu durum yayın sol elde olması durumunda da aynı usulde tekrarlanır. Bu yay gezdirmeden sonra tablalara ok atışı yapılır. Bu bölüm, sağ ve sol tablalara ok atışı yapılarak tamamlanır. Dördüncü bölümde iki tip ok atışından bahsedilmektedir. İlkinde her iki kol üzerine birer kılıç yatırılıp her iki elde birer yay ile ok atışı yapılması söylenirken; ikincisinde ise her iki kol üzerine ikişer kılıç yatırılıp her iki omuza birer kalkan takılıp iki elde birer yay ile ok atışı yapılması söylenmektedir. Bu fasılın son bölümü olan beşinci bölümde bütün silah teçhizatı ile (cevşen, tolga, kolçak, kalkan, kılıç, bilik, hançer, gönder, gürz, kemend) ata binip sağ ve sol tablalara ok atışı yapılması söylenmekte ve böylece hem bu bölüm hem de ilk fasıl tamamlanmaktadır.⁶⁵

İkinci fasılda kılıç kullanımı anlatılmıştır. Başlangıçta kılıcın tarihi Hz. Şit peygamberden başlanarak tafsilatıyla beyan edilmiş, ardından iki silahşorun meydanda karşılıklı olarak kılıç kullanma usulü on bölüm halinde izah edilmiştir. İlk bölümde silahşorların meydanda yer alışı anlatılmaktadır. Silahşorlardan biri meydanın sağ başından diğeri ise sol başından meydana girip karşılarında yer alan meydan başına varırlar ve hamle yapmak üzere geri dönerler. Bu dönüşle birlikte karşılıklı olarak tekrar

⁶⁵ Bu bölümde Tuhfetü'l-guzât'ın kısa anlatımlarından dolayı yapılan anlatımlarda Silahşorluk Risalesi'nden ve Tercüme-i Silahşorname'den yararlanılmıştır.

ileri atılıp meydan ortasında buluşurlar ve birbirlerine ilk hamlelerini yaparlar. İkinci bölümde, farklı kılıç hamleleri anlatılmaktadır. Öncelikle kalkana iki defa hamle yapılır. Ardından üç defa koltuk altına vuruş yapılır. Son olarak kılıç aşağıdan yukarıya doğru mancınık sapanı gibi çevirilip vuruş yapılır. Üçüncü bölümde ilk hamlenin rakibin dizine yapılması söylenmektedir. Ardından kalkanına vuruş yapılır. Sonrasında ise kılıç sağda, kalkan solda tutulup beş ayrı vuruş yapılır. Akabinde rakibin etrafında dönülüp son bir vuruş yapılır. Dördüncü bölümde silahşor bulunduğu yerde sabit şekilde vuruş yapar. Bundan sonra rakibinin etrafında yarım dönüş yapıp sağ tarafından hamle yapmak üzere harekete geçip rakibine vuruş yapar. Rakibi de kılıcı arkasında ve dizi üzerinde tutup hamleyi engelleyip yanına varır ve meydanın ortasından ayrılırlar. Beşinci bölümde rakibe saldırılarak sağ taraftan hamle yapıp vuruş gerçekleştirilir. Bu sırada rakip de kılıcını başının üzerinde tutmak suretiyle hamle yapmaktadır. Rakip bir önceki vuruşu kalkanyla defeder ve hamle yapar. Bunun üzerine sıçrayarak bu hamle defedilir ve kalkan arkaya verilip son bir vuruş yapılır. Akabinde kılıçlarını dizleri üzerinde tutulup ayrılırlar. Altıncı bölümde anlatıldığına göre silahşor meydanda yarım dönüş yapıp ardından kendi etrafında dönerek hamle yapar. Ardında ikinci defa kendi etrafında dönüp rakibini ürkütüp şaşırtarak yanlış bir eyleme zorlamak için ayağını birden ve güçlüce yere vurur. Rakip ise ortaya gelip kalkanını tutup bir vuruş yapar ve ardından kalkanını sağ omzuna alarak savunma pozisyonuna geçer. Zira karşı bir vuruş gerçekleşir. Bundan sonra meydandan ayrılırlar. Yedinci bölümde rakipler meydanda birbirlerini takiben yarım dönüş yapıp aralarında açıklık bırakıp karşılıklı hamle yaparlar. Ardından birisi kendi etrafında dönüp rakibinin başına hamle yapar. Rakibi ise geriye eğilip kılıcının kuşağı ile onun başına vurur. Bu vuruştan sonra karşılıklı hamle yapıp ayrılırlar. Sekizinci bölümde kılıcın kuşağı ile vuruş yapıldıktan sonra kılıç ve kalkan birlikte kullanıp rakibin ayağına vuruş yapılması söylenmektedir. Rakip ise ayağını kaldırıp ortaya geçer ve ardından başına hamle yapıp karşılıklı olarak meydandan ayrılırlar. Dokuzuncu ve onuncu bölümlerin izahından sonra bu fasıl da tamamlanmaktadır.⁶⁶

⁶⁶ Bu bölümde kılıç kullanımı konusunda yeterli kaynağa ulaşamadığından sadece metinde yer alan anlatımlardan yola çıkılarak açıklama yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü fasılda topuz (debbûs)⁶⁷ kullanma konusu ele alınmıştır. İlk olarak topuzun Kısra Nûşirevân zamanında ortaya çıktığı belirtilmiş ve bu konuda Tuhfetü'l-mücâhidîn'den alıntı yapılmıştır. Eserde topuza *oyunların sultanı* dendiği ayrıca belirtilmiştir. Bu fasılda çeşitli topuz kullanma usulleri (kesme, koparma, fırlatma... vr.21a-28a) on başlık altında açıklanmıştır. Ancak söz konusu bölümlerde yapılan izahat âdetâ kısaltılmış metin niteliğindedir. Hatta tamamen terimlerle anlatım yapılmıştır. Bu bakımdan verilen malumat okuyucu için gerekli sarahate sahip değildir.

Dördüncü fasıl gönder ve kalkan beyanındadır. Gönder (mızrak, süngü), dürtücü-delici bir yakın ve uzak dövüş silahıdır. Hedefe fırlatmak yahut hedefi delmek üzere kullanılır.⁶⁸ Bu bölümde öncelikle gönderin Hz. Hûd peygamber neslinden Cârü'l-felâ tarafından ortaya çıkarıldığı belirtilip yine Tuhfetü'l-mücâhidîn'den naklen bilgi verilmiştir. Ardından altı bölüm halinde kalkan ve gönderin at üstünde ve yaya olarak ne surette kullanılması gerektiğini tafsilen izah edilmiştir.

Beşinci fasılda, iki hisar ve on yedi çeşit meydan düzeni anlatılmıştır. Burada bahsedilen “iki hisar oyunu”, Kanûnî Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in 936/1530 yılındaki sünnet düğününde sergilenmek üzere yapılmıştır. Nasûh tarafından yapılan bu hisarlar (vr.33b-34a), beşer kuleli ve dörder kapılıdır. Celalzâde, Pehlivan Nasûh ustanın deri ve kağıttan yaptığı bu hisarların her birini birçok burçlarla donatıp, bunlara toprakla birlikte tüfekli yüzer er yerleştirdiğini söylemektedir. Ayrıca bu erlerin yüzlerinde siperlik, başlarında miğfer, bellerinde kılıç, iki yanlarında yay ve ok bulunduğunu, birbirlerine cephe alarak top ve tüfikle savaştığını anlatmaktadır.⁶⁹

⁶⁷Farsça'da gürz, Arapça'da debbus, Türkçe'de ise topuz veya bozdoğan adıyla bilinen silah; yakın dövüşte kullanılmaktadır. Vurucu, ezici ve parçalayıcı bir saldırı silahı olan topuz, baş ve gövde olmak üzere iki kısımdan meydana gelir. Geniş bilgi için bkz. Nejat Eralp, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s.46-47; Atif Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.595-605; Tülin Çoruhlu, *Gürz*, DİA, c.XIV, s.327-328; *Bozdoğan*, *Gürz*, *Topuz*, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul, 1983, c.I, s.241, 689-690; c.III, s.520.

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Firdevsî-i Rûmî, *Tercüme-i Silahşor-nâme*, TSKM, Hazine, Nr.625, vr.8b-10a; Nejat Eralp, a.g.e., s.50-51; Atif Kahraman, a.g.e., s.611-617; Mustafa Zeki Terzi, *Mızrak*, DİA, c.XXX, s.3-4; *Gönder*, *Mızrak*, Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., c.I, s.675; c.III, s.531.

⁶⁹ ...Üstad Nasuh ki zamanında ferid olub, fenninde sahib-i fütuh; merdanelik kalıbında can, şehbazlık teninde ruhtur. Kağıttan burç bedenleri, içinde toprakları, darbezenleri, cümle esbab-ı hisarları müheyya ve mevcud, iki küt'a işleyüb getirüb meydanda birbirine mukabil koyub, yüz nefer yüzleri siperlü, başları miğferlü, meydanı şemşirli, iki tarafı keman u tîrlü delirler ile mukabil olub bir dem top u tüfenk ile muhkem neberd-i berk cenkler, bir sa'at kılıçlar, gönderler ile rezmler, uğraşlar; matraklar ile, sair yaraklar ile savaşlar itdiler. Deminde gâh ferr u ker ile girizler gösterüb, gâh yerinde hisarı penah ile, enva'-ı hileler ile düşmandan er alub, şahane turuk u evza' ile hünerler icad ve ihtira eylediler. Mezkûr

Nasûh'un yaptığı bu gösterinin çok beğenildiği ve padişahın dahi takdirini kazandığı kaynaklarda yer almaktadır.⁷⁰ 1530 şenliğinde Nasûh'un yanı sıra farklı ustalar tarafından yapılan kalelerle değişik savaş sahneleri de canlandırılmıştır.⁷¹ Sergilenen dramatik savaş oyunları adeta döneminin gerçek tiyatro gösterileri olmuşlardır.⁷²

Nasûh hisarları çizimleriyle birlikte anlattıktan sonra hatıra olması adına bunları yazdığını ve hisarları resmettiğini ifade etmiş; ardından bu hisarlarla birlikte sergilenen dramatik savaş oyunlarında hasımların karşılaşmalarını çizilen planlarla birlikte on yedi ayrı başlık altında izah etmiştir. Tuhfetü'l-mücâhidîn'de de bu bölümde yer alan çizimlere ve benzerlerine rastlanmaktadır.⁷³

Meclislerin beyanından sonra Nasûh, eserinin sonunda tek muradını *murâd-ı küllî ve maksûd-ı aslî bu ilm-i şerîf ve fenn-i latîf kavlen ve fi'len ve azmen sünnet-i Resûl aleyhi's-selâm olduğın bildirmekdür* şeklinde ifade etmiş ve bu bakımdan İslam âleminin ve padişahın kullarının bu ilimde hüner sahibi olup Hazreti Peygamberin sünnetini yüceltmelerini talep etmiştir. Ardından eserini bir mesnevi ile tamamlamıştır.

Matrakçı Nasûh, eserinin ayrı ayrı bölümlerinde çeşitli savaş aletlerini tanıtip bunların nasıl kullanılacağı konusunda bilgi vermekle birlikte, mucidi olduğu matrak oyunundan ise hiç bahsetmemiştir. Eserinde savaşta kullanılan savaş aletleri üzerinde

delîr-i hünermendin bu vaz'ı, be-gayet matbu' u pesend vâki olub cümle halk tahsinn ve sitayiş itdiler. Ta mağrib zamanına değin seyr u temaşalar olub paşalar menzillerine varub ol gice hazret-i hüdevendigâr-ı kamkâr, ol taht-ı devlet medar üzere karar idüb ateş-bazlar dahi... Celalzâde Mustafa Çelebi, *Tabakat el-Memalik ve Derecat el-Mesalik*, Viyana Nat. Bibl. No. H.O.41(Flüfel, II, Nr.1010), vr.136a-b. Bkz. Hüseyin Yurdaydın, *Matrakçı Nasuh*, s.5.

⁷⁰ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, Sül. Küt. Esad Efendi Nr.2162, vr.314b-316b.

⁷¹ ...Cündilik ulûmunda mahir, silahşorluk fenninde misli nadir Küçük Üstad ile ümera-i Çerakise'den Rumelinde ze'amet inayet olunan İnal Bey ile ol fennde mahareti olan Cündiler meydana girüb enva'-ı garîbe ile atlar seğirdüb ve birbiri ile hasmâne cenk ü cidaller eyleyüb seğirdirken at sağrısına yatub sağ ve sol gerisine oklar attılar, nişana urdular ve rikâbdan ayak çıkarub yayak olub gerü süvar oldılar, enva'-ı hünerler arz eylediler... Celalzâde Mustafa Çelebi, a.g.e., vr.136a-b; ...ertesi gün diğer iki kule görüldü ki yine o gece binicilikde ve zor oyunlarında maharetiyle meşhur olan Cârûm namında biri tarafından inşa edilmişti. Bu kulelerin her biri yüz kişi tarafından müdafaa olunmakada idi; bunlar mütekâbilen yürüyüşler yaparak birbirine hücum ettiler; tâ o zamana kadar ki iki taraftan biri külliye mağlub olarak birçok kızlarla delikanlılar ganimet gibi galip tarafın eline düştü. Bu eğlenceler yine el'âb-ı nâriye ile, iki kulenin yanmasıyla hitâm buldu... Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, çev. Mehmet Ata, İstanbul, 1330, c.V, s.101-102.

⁷² Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982, s.123.

⁷³ Lâcîn b. Abdullah ez-Zehebî el-Hüsâmî et-Trablusî, *Tuhfetü'l-mücâhidîn fi'l-amel bi'l-meyâdin*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., Nr.3509-2, vr.92b-107b.

durduğu göz önüne alındığı zaman, matrak oyunun bir gösteri oyunu olma özelliği taşıması sebebiyle ondan bahsetmediği düşünülebilir.

4. Eserde Yer Alan Arapça Manzumeler

Matrakçı Nasûh bu eserinde diğer bazı eserlerinde de olduğu gibi bölüm aralarında manzumelere yer vermiştir. Taberi Tarihi tercümesinde yer alan manzumelerin kendisi tarafından yazıldığı bilinmektedir.⁷⁴ Bu bakımdan Tuhfetü'l-guzât'ta yer alan bir kısmı Türkçe bir kısmı Arapça olan manzumelerin de -aşağıda kaynağını göstermiş olduğumuz iki beyit dışında- Nasûh'un kendi kaleminden çıktığını söyleyebiliriz. Manzumelerin başka kaynaklardan alınmış olma ihtimali de bulunmakla birlikte şu ana kadar yapılan araştırmalarda bahsi geçen iki beyit dışında bir alıntıya rastlanmamıştır. Bu durum Nasuh'un şairlik yönünün de kuvvetli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim eserde bulunan Arapça manzumeler Nasûh'un hem şiire hem de Arapça'ya vakıf olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu Arapça manzumelerin Türkçe karşılıklarının ise şu haliyle gösterilmesi mümkündür:

[2b]

الحمد لمن عظم سيفاً و سناناً والشكر لمن فخم ضرباً وطعاناً
من حصص قريبه لاصحاب جهاد من عمم نعمة شجاعاً و جبناً

Kılıcı ve mızrağı yüceltene [Allah'a] hamd olsun. Kılıçla vurmaya ve mızrakla saplamaya tazim edene [Allah'a] şükürler olsun. Ki O; yakınlığını cihad edenlere has kıldı ve nimetini hem cesurlara hem de korkaklara yaydı.

[2b]

عليه صلوة الله ما سل صارم لقمع الاعادى او لجمع الغنائم
هو العلة الاولى لخلق جميعنا ولو لاه لم يخلق جميع العوالم

Allah'ın salâtı, düşmanları ortadan kaldırmak ve ganimetleri toplamak için keskin kılıcını çeken [peygamber] üzerine olsun. O, hepimizin yaratılışı için ilk sebeptir. O olmasaydı alemler yaratılmazdı.

⁷⁴ Bursalı Mehmed Tahir de, Matrakçı Nasûh'un Taberi Tarihi tercümesinde “ *hemen her bahsin sonunda zâde-i tab'ı olmak üzere latif manzumeler münderic*” olduğunu belirtmiştir. Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, c.III,s.151.

[3a]

عليهم سلام الله ما لاح كوكب كلمع سيوف فى رؤس المغافر
و ما دار بدر مثل ترس مذهب بايدى رجال خلال العساكر

Allah'ın selâmı, miğferli başlarda parlayan kılıçlar gibi görünen yıldızların [ashâb-ı kirâm] ve askerler arasında bulunan adamların [yiğitlerin] elinde süslenmiş kalkan misali dönen dolunay üzerine olsun.

[20a]

و كل من يلعب الدبوسا يشرب من نشوأتة كؤسا
فمرة يضارب البدورا و تارة يهارب [يحارب] الشموسا

Topuz oynayan herkes, onunla oynamanın neşesinden bir kadeh içer ve [bunun üzerine] bir kere dolunaylarla çarpışır, bir kere de güneşlerle savaşır.

[20b]

بنودنا منظومة ضروبها مثل اللآلى فى بخور الديجور
و كل بند فاخر كجوهر تجلوا به غياهب الديجور

Bendlerimiz sıra sıradır, şekilleri karanlık denizlerdeki inci gibidir ve her övünülen bend cevher gibidir. Zifiri karanlıklar onunla aydınlanır.

[32b]

السيف و الخنجر ریحاننا اف على النرجس و الآس
شرابنا من دم اعدائنا و كاسنا جمجمة الرأس

Kılıç ve hançer fesleğenimizdir. Mersin ve nergis bize lazım değildir. İçkimiz düşmanlarımızın kanından ve kadehimiz kafataslarındandır.⁷⁵

[32b]

لا يركنن احد عن الاحجام يوم الوغا متخوفا لحمام
و لقد رآنى بالدبوس درية من عن يمينى و امامى

Savaş günü ecelden korkan biri helak olmaktan sakınmasın. Önümde ve sağımda olan beni topuzla görür.

⁷⁵ Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Ali*, Bulak, 1255/1839, s.320

[33a]

بايدينا رماح كالار اقم ترى اعدائنا ولوا فراراً
و لا يبقى لهم فى الارض ملجا اذا ما امطر الارماح ناراً

Elimizde felaket yağdıran mızraklar olduğunda düşmanlarımızı kaçarken görürsün. Ateşten mızraklar yağdığı zaman yeryüzünde sığınacak yer bulamazlar.

[33a]

اذا رمت سهماً من سهام فقد الخصم قوس فى امام
ترى اقواسنا بين القتام كأن البرق فى يوم الغمام

Oklardan bir ok attığın zaman düşman karşında eğilir. Yaylarımızı, savaş tozunun arasında bulutlu bir gündeki şimşek gibi görürsün.

5. Eserin Nüshaları

a. Esad Efendi Nüshası

Süleymânîye Kütüphanesi, Esad Efendi Koleksiyonu, Nr. 2206'da bulunan yazma, 192x122; 114x57mm. ebadında, 42 varak, 15 satırdır. Eser, sarı renkli, kalın, aharlı, filigranlı Avrupa kâğıdı üzerine güzel olmamakla beraber okunaklı nesih yazı ile yazılmıştır. Eserde üç ayrı filigran çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan ikisi çapa (anchor)⁷⁶ motifi, diğeri ise psikopos asası(crosier)⁷⁷ motifidir.

Eserin başladığı 2a'da yer alan tezhipli serlevha içinde altın yaldız ile besmele-i şerîf yazılmıştır. İlk sayfası yaldız cetvelli, diğer sayfalar ise kırmızı mürekkeple cetvellidir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, hadis ve ayetlerin ayrıca farklı bir kaynaktan yapılan alıntılarının üzeri genellikle kırmızı mürekkeple çizilmiştir. 33b ve 34a'da bulunan iki kalenin resimlerinde ve 36a-41a varakları arasında yer alan safların düzenine dair planların çiziminde yaldızın yanı sıra sarı, kırmızı, yeşil, mavi, pembe ve turuncu renkler kullanılmıştır.

⁷⁶ Bkz. Edward Heawood, *Watermarks, Mainly of the 17th and 18th Centuries*, Hilversum, Holland: Paper Publications Society, 1950, s.57, PL.1.

⁷⁷ Bkz. Edward Heawood, a.g.e. s.90, PL.159.

Eser, dövme salbek şemseli, yıldız zencirekli, vişneçürüğü rengi meşin cilt ile kaplanmıştır. Eser sağlam olmakla birlikte formlar ciltten kopma noktasına gelmiştir. Varak 2a'da⁷⁸ ve 42a'da⁷⁹ birer mühür mevcuttur.

Bu nüshada temmeden sonra bir istinsah kaydı yer almaktadır(*Fî evâhir-i Şa'bân sene 939 / 26 Şubat-7 Mart 1533*).

b. Ali Emirî Nüshası

Millet Kütüphanesi, Ali Emirî-Askeriye Nr. 219'da bulunan bu nüsha, 205x14; 145x80mm. ebadında, 78 sayfa+I boş yaprak, 13 satırdır. Krem rengi, orta kalınlıkta, aharlı Avrupa kâğıdı üzerine okunaklı ta'lik yazı ile yazılmıştır. Tamamı siyah mürekkep ile yazılmıştır. 60. ve 61. sayfalarda bulunan iki kalenin resimleri ve 64-75 sayfaları arasında bulunan safların düzenine dair planlar Esad Efendi nüshasında olduğu gibi renkli çizilmiştir.

Eserin sırtı ve kenarları kahverengi deri, kapakları ise kalın mukavva üzerine kahverengi ince bez cilt, iç kapaklarda ise ebrulu kağıt kullanılmıştır. Eser temiz ve sağlam durumdadır. 1. ve 78. sayfalarında Millet Kütüphanesi mührü bulunmaktadır. İstinsah kaydı mevcut değildir.

*c. Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Nüshası*⁸⁰

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Török Nr. O.128'de bulunan nüsha, 246x160; 166x100mm. ebadında, 32 yaprak, 13 satırdır. Filigranlı kağıt üzerine okunaklı nesih yazı ile yazılmıştır. Tamamı siyah mürekkepli olan nüshada bölüm başlıkları yıldızlıdır. 1b'de tezhipli serlevha içinde besmele-i şerîf süslü olarak yazılmıştır. İyi ve bakımlı bir durumda olan nüshanın zahriyesinde süslemeli yazı ile

⁷⁸ Bu varakta bulunan mühür Esad Efendi'nin vakıf mührüdür. "*Mine'l-kütübi'lleti ve vakafahâ'l-'abdü'l-fakîr ilâ keremi rabbihi's-samed şeyh-zâde Mehmed Es'ad hîne kevnihî nakîben 'alâ'l-eşrâf ence humâ'llahu sübhânehu mimma yuhaf. 1263/1846-7(Kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Rabbinin keremine muhtaç kul şeyhzâde Mehmed Es'ad'ın -ki Allah o ikisini korkulardan kurtarsın- nakibüleşraf iken vakf ettiği kitaplardandır)*"Bkz. Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

⁷⁹ Eserin sonunda yer alan mühür silinmelerden dolayı tam okunamamıştır.

⁸⁰ Bu nüshanın elimizde bir mikrofilmi olmasına rağmen aslına ilk elden ulaşamadığı için tavsifi konusunda Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi'ndeki Türkçe El Yazmaları Kataloğu'ndan yararlanılmıştır.

eser adı ve bir temellük kaydı yer almaktadır. Bu nüshada da istinsah kaydı bulunmamaktadır.

Macar Bilimler Akademisi Kütüphanesi Nüshası, diğer iki nüshadan eksik, fazla ya da farklı ifade biçimi dolayısıyla oldukça farklıdır. Bu bakımdan bu nüsha ile diğer iki nüsha arasındaki farklılıkların bir kısmı metin üzerinde gösterilmekle birlikte metin bütünlüğünün bozulmaması bakımından kalan farklılıklara bu bölümde yer verilmesi uygun görülmüştür. Söz konusu farklılıklar Esad Efendi nüshası üzerinden gösterilmiştir.

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[6a]...Ve sadrû'l-vüzerâi'l-izâm, bedrû'l-küberâi'l-fihâm, vezîr-i kebîr-i âsaf-nazîr, mâlik-i memâlik-i re'y ve tedbîr-i umûrû's-saltanatî'l-âliye ve mü'essis-i bünyânü'd-devleti'l-gâliyye	Sarây-ı âmire ağalarının erkemi hüddâm-ı harem-i hâssın mükerremi sâhibü'l-cûd ve'l-ekrem râğıbu'l-lutf ve'l-himem efdalü'l-ayân ekmelü'l-erkân şerîfinedir ve ağa ya'ni der-sa'âdet ağası

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[8b] ...Ömer <i>radiyallâhu anh</i> didi kim, "İbtidâ olan gazâmızdur. Cemî'-i a'dâ'ullâh kırmak gerekdür". Adüvvü'd-dîn [9a] oldukları ecilden ve hem şöyle rivâyet olunur kim, Ömer Hazret [Hazret-i Ömer] yerinden sıçrayub kendi atâsının [a'dâsının] boynın urdu. Andan sonra Resûl <i>aleyhi's-salâtü ve's-selâm</i> ;	

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[12b] ... <u>İntisâb</u> <u>Tevfik</u> <u>Kafle</u> Varmak Gezlemek Kilitlemek <u>Kabza</u> <u>İ'timâd</u>	<u>İntisâb</u> <u>Tevfik</u> <u>Kafle</u> <u>Kabza</u> <u>İ'timâd</u>

Tutmak	Düzelmek	<u>İflât</u>	<u>Fetha bi's-şimâl</u>
<u>İflât</u>	<u>Fethabi's-şimâl</u>		
Koy virmek	Açmak sol eliyle		

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[13b] didi. Nazm Hâlûni anladayım evvel sana Göstereyin menzilin önden sona Çün seni efdal yaratdı ol Vedûd Emr kıldı itdi kudsîler sücûd [14a]Sonra sürdiler aradan gensüzün Belki bundan da sürerler ansızın Bu misâfirhânede olma mukîm Bil nazar kıl var önünde niçe bîm Bu ova dârü'-l-gınâdır çünkü ad Bir iki gün durduğuna olma şâd Yol erisin yol eri nitmek gerek Azığın düzüb becid gitmek gerek Sen ferâgat bu ömür durmaz gider Gâfil olma dükenür mağbûn ider Çünkü bildün ömrünü sermâyedür Hiçe harc itme dükenir mâyedür Kerges başına konub zahmet virdüğünen [virdüğünden] Âdem <i>aleyhi's-selâm</i> Hakk Te'âlâ'ya şikâyet eyledi. Eyledikten sonra	

emr geldi ki, "at oku". Mezkûr de okun atub urub; zahmet virdi. Âdem dahi ok atub	
---	--

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[30b] ...Eyledikden sonra aylanub meydân başında sebk ideler ve hem sebkda kûrnâs olan hasret vara. Andan sonra sol tarafına hov ideler. Ba‘de'l-hov aylanub sarf-ı evvel ideler ve hem hasret varalar. Andan sonra aylanub [31a] sağ tarafına döne dahi meydân başına varub ikinci sarf-ı tapışıyla eyleye ve hem gönder sürüb kılıç üzerine aylanalar ve aylanmadan meydân ortasında meydân kesüb sağ tarafına aylanub gönder çeke ve hem âhar hov ide	Eyledikden sonra sakk ideler ve sakkdan sonra sol tarafına hov ideler ve aylanalar sarf-ı evvel ile tapış ve ya hasret varalar ve hem meydân açub sağ tarafına aylanalar dahi meydân başında ikinci sarf tapış ile ve yahud hasret ile ve bu sarflarda hasret birer keredir. Amma bazıları ekser atmışlardır, aslî değil. Ba‘dehû kılıç üzerine aylanalar ve aylanmadan meydân kesüb ikinci def‘a kılıç üzerine aylanub meydân ortasında gönder çeküb ahar hov ideler

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[32a]iki hisâr-ı kerr ü ferr ile on yedi meclis beyânındadır. Bu bende-i bî-destgâh-ı zemîn-i zillet üzerine seccâde-i ihtiyâc-ı bast ve " اذا سئلك عبادى عنى فانى قريب " ma‘nâsı mülâhazasıyla cânib-i hazret-i Hakk'a azze ve celle müteveccih oldukda ol kadîm-i lâ-yezâl ve ol hakîm-i bî-zevâl inâyetiyle iki hisâr beşer kulle dörder bâb ile bünyâd olunub, her dörd divârı musavver-i pür-nakş nakşına Erjeng ü Mânî* hayrân ve bünyâdına mühendisân pîşekârân-ı sergerdân. Mesnevî Bilmediler neyledi mi‘mâr anun bünyâdına	

Dediler anı görenler âferîn üstâdına Benzeridi birbirine ikisinün hey'eti Yer ü göğü ditredürdi her birinin heybeti Hâzır oldılar nazar-gâhına şâhın anda "Arş-ı Belkıs oldu peydâ sanasın meydânda Sonra bayrak ve top ve tüfenkler ile kal'alar bezenüb dahi pâdişâh-ı rû-yı zemîn <i>hüllede hilâfetuhû</i> bendelerinden [32b] mükemmel ve müsellah yüz yirmi nefer encüm misâl içine girüb hisârları mukâbil meydâna merdâne yürüdüb her birinin evvelki kapularından saff-ı şemşîr- bâzân zîb ü zînet ile ve sâz u seleb ile tâvûs misâl cevelân idüb ve seyrân gösterüb tîg-ı âb-dâr âteş-efşânlarından rû-yu meydân lâle-zâr olub görenler dirler idi. Şi'r السيف و الخنجر ريحاننا اف على النرجس و شرابنا من دم اعدائنا و كاسنا جمجمة ا Ve ikinci kapudan saff-ı debbûscular ki gül yerine siper-i âhenîn takınub hasımlarının vücûdları hisârını pâ-y-mâl eyleyübün iderlerdi. Şi'r لا يركنن احد عن الاحجام يوم الوغا متخوفا و لقد رآنى بالدبوس درية من عن يمينى و ا Ve üçüncü kapudan saff-ı nîzedârân ki atlas-ı al yerine [33a] zırh giyüb ve külâh- ı sefid yerine miğfer urunub ciğer-i hasmı heybet ile rîze rîze kılub bu beyti okurlardı.	
--	--

Şi'r

بايدينا رماح كالاراقم ترى اعدائنا ولو
ولا يبقى لهم فى الارض ملجا اذا ما امطر الارض

Ve dördüncü kapudan saff-ı tîr-endâzân
ki, ellerin kemân-gîne urub tîrlerinin
dehân-ı perhûnun zih-i zih-gîne çeküb
güyyâ ebr-i kaderden kazâ yağmuru yağub
tal'at-ı metâli'nin sehmü'l-mevti burc-ı
kavse mukârin idüben dirler idi.

Şi'r

اذا رمت سهماً من سهام فقد الخصم قوس فى
ترى اقواسنا بين القتام كأن البرق فى يوم ا

Sene-i mezbûre Zi'l-ka'desi'nin evâîlinde
at meydanında kerr ü ferr ile envâ'i lu'b
ve hüner arz eylediler. Ol hisarlar derc-i
tahrîre ve burc-ı tasvîre getirüldi. Tâ kim
beyne'l-muhâribîn ve'l-mu'allimîn
yâdigâr kala. Mesnevi

[33b] Bunları merdâne meydâna yürütdiler
revân

Çün mukâbil oldılar kapular açıldı hemân

Her birinde altmışar er vardı hep pür
yarak

[34a] Safları bir bir çıkub tertîbile durdı
ırak

Cümle kerr ü ferr ile lu'ûb u hüner 'arz
etdiler

Sonra tâpû hem tevâzu' eyleyüben gitdiler

[34b] Bundan sonra ikbâl ve idbâr ve îrâd
ve tasvîb-i kerr ü ferr hasslar ile vâki' olan
meclislerin ahvâlleri zikr oluna ki,
bilinmek nev'-i mühimmâtdandır. Zîrâ
kim tarîk-ı mütekaddimîn üzre asıl

ma'lûm olmicak hîn-i muhârebede nesne ahz olunmaz	
---	--

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[34b] İmdi bilgil kim, silâhşorân-ı nâmdârân hîn-i muhârebede çıkmaklığı girmekden evvel takdîm ideler ki, kademü'l-hurûc kable'l-vülûc mûcibince takdîm olıcak muhârib kendüsüne haber etmiş olur. Bilmezlik ile ve dahi kaviyyü'l-kalb olmak gerekdür ki, "<i>Lâ yelsaku lihâzâ illâ sâhibü'l-kalbi'l-kaviyyi</i>" demişlerdür. Ve hem garîm basmakda arslan gibi olmak gerekdür ve aldamasında dilkü bigi [gibi] olmak [35a] gerekdür. Netekim emîrû'l-mü'minîn ve imâmü'l-muttakîn Ali hazreti <i>radiyallâhû anh kerremallâhû vechehû</i> " اذا التقى طالب بالغريم فى المحاربة فيكون كالاسد فى هجمته و بالتعلب فى مراوغته " diyü buyurmuşdur. Eyle olsa tarîk-i mücmel üzre mufidlerin ifâdelerine delîl ve müstefidlerin istifâdelerine sebîl olmak içün zıkr olunan kal'aların on yedi meclis ki vâki' olmuşdı. Usûl üzerine	Eyle olsa silâhşorân-ı kâr-zâr bunların ahvâlin kemaliyle eylemek nev'-i mühimmâtandır ki bir kimesne bu tertîbâtı ma'lûm idinmese hîn-i muhârebede nesne ahz idemez. İmdi mübtedîlere istifâde edecekleri derecede olanların bir niçe meclis
Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[35b]... dahi baş üstüne olan kimesne evvel meydâna çıkub dahi tâpû ide ve eyledikten sonra birin sağdan ve birin dahi soldan ale't-tertîb her birisini bir dürlü hovpâre ile oynada. Tâ safflar tamam oluncaya değin ve çünkim tamam ola. Tamam oldukdan sonra yine bir tâpû eyleye ve tâpû eyledikten sonra meydân başına çıkub dura;	

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
---------------------	--------------------

[40b]... el-Meclisü'l-hâmis aşer Bu on beşinci meclisin tarîk-i ameli zencir olub iki baş içerü ve iki baş taşra aylanub meydân başına varalar. Andan sonra içerü gidenler taşra ve taşra olanlar içerü girüb garîm garîmine mukâbil münakkaş idüb aylan[a]lar. Bu vaz' üzre.	:+el-Meclisü's-sâdis aşer On altıncı meclisin ameli kaçankim meydân başına varub aylanalar dört halka olalar. İki halka içerüden iki halka taşradan ondan sonra evvel içerü giren iki halka taşra ve taşradan giden halka içerü girüb garîm garîmile mukâbil tokuşalar. Bu tertîb üzre. el-Meclisü's-sâbi' aşer Bu on yedinci meclisin ameli ahar meyâdindür . Meselâ bu zikr olan halkalar aylanub meydân başına varub sarf-ı vâhid olalar. Andan sonra bu tertîb üzre tâpû idüb meydândan çıka ve's-selâm.
--	---

Esad Efendi Nüshası	Macaristan Nüshası
[41a] Pes bu nüsha-i cedîde-i müfidenin fasl-ı hâmisi ki, tertîbât-ı meyâdîn-i harbiyyenün beyânında idi. Avn-ı kadîm ile itmâm erişdi. Ammâ zikr olan tertîbât-ı meyâdîn-i hurûb ve tezyînât-ı mezâyin-i durûb hemân bu kadara münhasır değildir. Niçe bunun emsâli dahi var beyne'l-muhâribîn ve'l-mu'allimîn mergûb olanların [41b] zikriyle ihtisâr olundu. Eyle olsa bu fenne tâlib ve râgıb olanlar şöyle ki, bunun içinde munderic olan dürer-i gururi ele götürüb dahi elmâs-ı efkârile anı delüb akl-ı gûşlarına gûşvâr edineler. Ümîd vardır ki, gayra ihtiyâc göstermeyeler inşaallâhû te'âlâ ve bu fakîr-i bî-pâye ve hakîr-i bî-sermâye bu risâle-i ferah-fezâyı ve bu ucâle-i terah-zedâyı inşa eyleyüb derc-i tahrîre ve burc-ı tasvîre götürüb beyân kılmadan murâd-ı küllî ve maksûd-ı aslî bu ilm-i şerîf ve	Pes bu nüsha-i cedîde-i müfidenin fasl-i hâmisi ki, tertîb-i meyâdîn-i harbiyye ve tezyîn-i mezâyin-i darbiyye beyânında idi avn-ı kadîm ile itmâma irişirdi. İmdi bu fenne tâlib ve râgıb olanlar şöyle ki bunda munderic olan durer-i gururi ele götürüb dahi elmâs-ı efkâr ile delüb akl-ı gûşuna gûşvâr idineler. Ümîd-varıdır ki, gayra ihtiyâc göstermeden müstagni olalar eyle olunsa bu ez'af-ı ibâdu'llâhi'l-kaviyy bu risâle-i ferah-fezâ-yı imlâ ve bu bu ucâle-i terah-zedâyı inşa eyleyüb derc-i beyâna ve burc-ı ayâna getürmeden murâd-ı küllî ve maksûd-ı aslî zikr olan ilm-i şerîf ve fenn-i latîf kavlen ve fi'len ve azmen sünnet-i resûl <i>aleyhi's-selâm</i> olduğunu bildirmekdür. Hususâ kulları şâh-ı cihânun

fenn-i latîf kavlen ve fi'len ve azmen sünnet-i Resûl <i>aleyhi's-selâm</i> olduğın bildirmekdür. . Tâ kim me'âşir-i İslâm umûmen ve dergâh-ı mu'allâ kulları husûsen bu ilme mûmâris olub sünnet-i Resûl <i>aleyhi's-salât ve's-selâm</i> ihyâ ideler. Mesnevî [42a]Güzîde kulları şâh-ı cihânun Güzîn serverleri devr-i zamânun Bu 'ilme olalar küllî mûmâris Kimi olub piyâde kimi fâris Ola her birisi ehl-i sa'âdet Gazâ kılmakdadur efdal 'ibâdet	Güzîn serverleri devr-i zamânun Dahi onlar ki maksûdu gazâdır Umûmen bu yolu bilmek sezâdır Ki câna gevher-i aslî hünerdir Hünersiz kişi zâhir bed-gevherdir Tâ kim bunlara mûmâris olub sünnet-i Resûl <i>aleyhi's-salt ve's-selâm</i> ihyâ ideler dahi zamân-ı ecr-i cüziyle lâıyk olalar ve hazret-i pâdişâh-ı cihân-ayın ve hüsrev-i rû-yı zemîn halledet hilâfetihi yanında i'tibârları ziyâde ola . Gazel Ey her zamâna re'y-i eşref-i nüfûs Şâh-ı cihân câyn ko beyler sana süs Cân û gönülden emrine oldı kamû belîğ Şâm û Irâkla Haleb û Mısır ve Belh ve Tûnus Azmin gazâyâ olduğın bildin çün adüvv Zide olur Yehudla Efrenc û Engürüs Burc-ı şerefde pâyna yüzünü sürmeyen Bir kimesnedir sitâresi yok tâli'i nuhûs Bir gün Silâhî ne der eyâ rabb evvelâ sana Arz idesin hünerlerini rumh ile türüs Lutf û keremde ol şeh matında manzarın Bâkî tuta vücûdunu hoş-mevcûd-ı nüfûs
--	---

Esad Efendi nüshası, Ali Emirî nüshası ile karşılaştırıldığı zaman Ali Emirî nüshası düzenli ve temiz hattıyla öne çıkmaktadır. Esad Efendi nüshası ise, düzgün bir hatta sahip olmamakla birlikte sayfa kenarlarına yapılan düzeltmelerden anlaşıldığı üzere tashih görmüş bir eserdir. Ancak bu durum Ali Emirî nüshasının kıymetinden ziyade, onun Esad Efendi nüshasına göre daha geç tarihli olup âdete temize çekilmiş hali olduğunu göstermektedir. Ayrıca Esad Efendi nüshasının istinsah kaydının bulunması da bu nüshanın kıymetine işaret etmektedir.

Macaristan nüshası, özellikle diğer iki nüshada bulunan hisar çizimlerine yer vermemiş olması bakımından eksik kabul edilebilir olmasına karşın diğer iki nüshada beşinci fasılda yer alan saflar, sayıca eksik bırakılıp Macaristan nüshasında yer alması bu nüshayı nitelikli bir hale getirmektedir. İstinsah tarihi bakımından Ali Emirî nüshasının istinsah kaydı olmadığı gibi yazıldığı döneme ait bir ipucu da vermemektedir. Macaristan nüshasında da istinsah kaydı olmadığı halde eserde yer alan bilgiler vasıtasıyla yazıldığı dönem hakkında malumat sağlamak mümkündür. Macaristan nüshasının telif tarihi diğer iki nüshanınkinden ayrı olarak 1006/1597-98 şeklinde verilmiştir. Ayrıca diğer iki nüshada mukaddime bölümünde Veziriazam İbrahim Paşa övülürken, Macaristan nüshasının aynı bölümünde Babüssaade ağası Gazanfer Ağa⁸¹ övülmektedir. Bu durum telif tarihi olarak belirtilen 1006 senesinin istinsah tarihine işaret ettiğini düşünmek mümkündür.

Nüshalar arasındaki farkları göz önüne aldığımızda, istinsah kaydının daha erken tarihli olması ve Nasûh tarafından yapılan iki hisar resminin bulunması dolayısıyla Esad Efendi nüshası ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda bu nüshayı temel almış bulunmaktayız.

6. Eserin Kaynakları

Nasûh, eserinde ayetlerden, hadislerden ve muhtelif eserlerden yararlanmıştır.

Ayetler ve Hadisler: Kaynak niteliğinde olan ayet ve hadisler müellif tarafından sure adı ve ayet numarası belirtilmeden konunun ilgisine göre metne derc edilmiştir. Eserde

⁸¹ “Gazanfer Ağa, II. Selim, III. Murad, ve III. Mehmed’e 30 sene kadar bâbüssaâde ağası oldu. 1011’de (1602/03) vefat etti” Bkz. Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c.III, s.146.

çoğunlukla ayet ve hadislerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmek suretiyle ayırt edilmesi sağlanmıştır. Ancak kimi zaman bu usulün terk edildiği de görülmektedir.

Mesâbih (Mesâbihü's-sünne): Ebu Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesûd Begâvî'nin (ö.516/1122) güvenilir hadis kaynaklarından derlediği hadisleri ihtiva eden eseridir.⁸² Nasûh, metinde yer verdiği hadislerin genellikle kaynağını belirtmemiştir. Ancak 7a ve 9b'de verdiği hadislerin kaynağı olarak bu eseri göstermiştir.

Umdetü's-silâh: Nasûh'un 14b'de zikrettiği bu eserin mevcudiyeti hakkında yapılan araştırmalardan sonuç çıkmamıştır. Eserin isminin yanlış verilmiş olması mümkün olduğu gibi günümüze ulaşmamış bir eser de olabilir. Bunun yanı sıra eserin bu kısmında bahsedilen konulara diğer Arapça ya da Türkçe kavşnamelerde rastlamak mümkündür.⁸³

Silâhşornâme⁸⁴: Bursalı bir şair olan Uzun Firdevsî tarafından tercüme edilmiş eserdir (Terceme-i Silâhşornâme = Müsellah-nâme). Harb sanatına dair olan eserin aslı Memluklar devrinde Arapça olarak yazılmıştır. Eserin aslı şu an mevcut değildir. Nasûh, bu eserde yer alan bir nazım parçasını iktibas etmiştir. Bu iktibası metnin aslından yapmış olabileceği gibi Uzun Firdevsî'nin tercümesinden de yapmış olabilir. Söz konusu nazım Silâhşornâme'nin 5a sayfasında şu şekilde yer almaktadır:

Gerçi cismin hâke saldı rüzgâr

Lik gönder kaldı andan yâdigâr

Eylüğüyle dilde adı yâd olur

Tâ kıyâmet anılır ol kâm-kâr

Tuhfetü'l-guzât'ın ise 28b sayfasında şu haliyle yer almaktadır:

Gerçi cismin hâke saldı rüzgâr

Lik gönder kaldı andan yâdigâr

Erlık ile dilde adı yâd olur

⁸² Ebu Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesûd Begâvî, *Mesâbihü's-sünne*, Dârü'l-Marife, Beyrut, 1987.

⁸³ Hanifi Vural, Yaşar Aksoy, *Kavşnâme Kemankuş Mustafa Efendi*, Taşhan Kitap Yayınları, Tokat, 2010, s.51.

⁸⁴ Firdevsî-i Rûmî, *Tercüme-i Silahşor-nâme*, TSKM, Hazine, Nr.625

Tâ kıyâmet anılısar nâm-dâr (olur)

Tarih-i Taberî (Tarihü'r-rüsûl ve'l-mülûk)⁸⁵: Ebu Cafer Muhammed ibn Cerir et-Taberî (838-923) tarafından kaleme alınmış olan bu eser, Hz. Adem'in yaradılışından halifeler zamanına kadar olan dönemi tafsilatıyla anlatmaktadır. Nasûh'un bu eseri Arapçadan tercüme ederek Mecma'ü't-Tevârih adıyla telif ettiği daha önce belirtilmişti. Tuhfetü'l-guzât'ı kaleme aldığı sırada ilgili bölümlerde bu tercümeden yararlandığı söylenebilir. Tarih-i Taberî'den yaptığı iktibas 9a'da şu şekilde yer almaktadır:

...Resûlun ammisî Abbâs radiyallahu anh ol gazâda bile esîr olmuş idi. Resûl hazreti sallallâhu aleyhi ve sellem "Yâ ammim Abbâs sen dahi nefsinî satun al" deyü buyurdu. Abbâs "Mâlim yokdur. Nefsîmî neyle satun alayım" dedi. Andan sonra Resûl aleyhi's-selâm "Niçün böyle dîrsin yâ ammim Abbâs. Asker ile bu tarafa müteveccih olduğunda hatununda iki yüz altun koyub gittin. Gelürsem bana viresin eğer gelmezsem harcanasın deyü". Bu söz Abbâs'a aceb gelüb mütehayyırü'l-hâl olub nefsi emr böyle vâki' olmuşdu. Abbâs hazretinin radiyallahu anh ihtiyârî kalmayub kelime-i şehâdeti izhâr kılub güzîde-i ashâbdan oldu.

Tarih-i Taberî'de ise ilgili bölüm aşağıdaki gibi yer almıştır:

Bize İbn Humeyde söyledi, ona ve arkadaşlarına Muhammed bin İshak'tan naklen Seleme söylemiş, İbn İshak, Kelbi'den, o Ebu Salih'ten, o da İbn El-Abbas'tan şunu rivayet eder: Abbas bin Abdülmuttalib esir edilerek Medine'ye getirildikten sonra Tanrı elçisi ona: Ey Abbas! Kurtuluş parası vererek kendini ve kardeşinin oğulları Akîl bin Ebu Talib ile Nafel bin Haris'i ve ahitlik olan Utbe bin Amr bin Cahdem'i esirlikten kurtar. Çünkü sen servet sahibi bir adamsın, dedi. Onun ahitlisi olan Utbe, Beni Hâris bin Fihri boyundandır. O: Ey Tanrı elçisi! Ben müslümanım fakat kavmim zorladığı için Müslümanlığımı açığa vuramadım, cevabında bulundu. Tanrı elçisi ona: Senin Müslüman olup olmadığını Tanrı bilir. Dediğin doğru ise Tanrı bunun karşılığı olarak seni mükâfatlandırır. Biz senin görüşüne göre iş yürütüyoruz, kurtuluş parasını vererek kendini esirlikten kurtar, dedi. el-Abbas: Ey Tanrı elçisi! Sen benden yirmi ukiya (beher ukiya kırk dirhem değerinde) altın almıştın, şu altınları kurtuluş parasına hesap et, benim başka param yoktur, diye cevap verdi. Tanrı elçisi ona Bedir'e gitmek üzere yola

⁸⁵ Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberî, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, çev. Ahmet Temir, Zakir Kadiri Ugan . Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı, 1966.

çıkıldığında Hâris'in kızı Ümmü'l-fazl'a emanet bıraktığın paralar nerede? Sen ona paraları emanet ettiğin vakit yanınızda kimse yoktu, sen ona: Bu savaşta ölürsem bu maldan şu kadarı el-Fazl'a, şu kadarı Abdullah'a, şu kadarı Kusem'e, şu kadarı da Ubeydullah'a verilir, demiştin buyurdu. Bunun üzerine el-Abbas: Seni hak peygamber olarak gönderen Rabbin adına and içerek teyid ederim ki, bu malları ona bıraktığım vakit yanınızda kimse yoktu, şimdi senin hak peygamber olduğuna inandım, dedi.

Tuhfetü'l-mücâhidîn (Tuhfetü'l-mücâhidîn fi'l-ameli bi'l-meyâdîn): Nasûh'un kaynak olarak yararlandığı eserlerden biri de, vr. 16b, 20a ve 28a'da zikrettiği üzere bu eserdir. Laçin el-Hüsâmî (ö.H.738-M.1237) tarafından Arapça olarak telif edilmiş olan eserde, savaşçılar için meydanlarda çalışma usulleri anlatılmıştır. Nasûh, eserinin son bölümünde on yedi başlık altında savaş meydanlarının tertibini anlatırken kaynak belirtmemiş olsa dahi Laçin el-Hüsâmî'nin bu eserinde yer alan meydan düzenlerini görüp yararlandığı söylenebilir.

7. Eserin Tesirleri ve Benzer Eserler Arasındaki Yeri

Tuhfetü'l-guzât'ın tesiri açıkça Nasûh'a atfedilen ancak incelenince farklı bir müellife ait olan bir eserde görülmektedir.⁸⁶ Muhteviyat bakımından Nasûh'un eseri ile benzerlik gösteren bu nüsha, daha teferruatlı bir anlatıma sahiptir; ayrıca çeşitli askeri oyunları gösteren minyatürlerle birlikte, bazıları Tuhfetü'l-guzât'ta da yer alan muhtelif krokilerin renkli çizimlerini ihtiva etmektedir. Eserde Nasûh tarafından telif edilmiş bir oyunun anlatılacağını gösteren bir başlık mevcuttur.⁸⁷ Bu başlık altında meydana askeri safların manevraları ile ilgili olan oyuna dair tafsilatlı bilgi mevcuttur. Bu yazmanın hacmi ve üslub özelliği göz önüne alındığı zaman Tuhfetü'l-guzât'ın bir nüshası olmadığı açıkça görülmektedir; ancak Nasûh'un ve eserinin tesirini taşıdığı söylenebilir.

Tuhfetü'l-guzât kendinden önce yazılan silahşorluk risalelerine benzer bir üsluba içeriğe sahiptir. Bu tarz eserlerde öncelikle ok-yay, kılıç, topuz, mızrak gibi savaş aletlerinin ortaya çıkışı ve ilk kullanıcıları anlatılmaktadır. Bundan sonra devam eden

⁸⁶Matrakçı Nasûh, *Tuhfetü'l-guzât*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları, O.50 (Söz konusu yazma XVI. yüzyıl harb sanatına dair yazılmış bir eserdir ancak Tuhfetü'l-guzât'ın nüshalarından biri olma özelliğini taşımamaktadır. Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Hüseyin G. Yurdaydın, *Matrakçı Nasûh*, Ankara 1963, s.7-10.)

⁸⁷“Fî beyân-ı nâverd-i Kazan erba' bâşât fe-innehû min te'lîfât-ı Nasûh Ağa yesserallahû te'âlâ mâ yürüdü ve mâ yeşâu” Matrakçı Nasûh, *Tuhfetü'l-guzât*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları, O.50, Vr.95a.

bölümlerde ise bu aletlerin kullanım teknikleri üzerinde durulmaktadır. Ancak bu aletlerin kullanımı genel olarak ok talimlerinin içerisinde yer almaktadır. Örneğin; gönder ile ok atmak, kılıç ile ok atmak şeklinde. Tuhfetü'l-guzât'ta her bir silahın kullanımı kendi içerisinde izah edilmiştir. Bazı silahşornamelerde ata binme teknikleri, atların bakımı, müsabakalar ve meydanlarda askeri birliklerin manevra şekilleri ayrı başlıklar altında ele alınmaktadır.⁸⁸Bazıları ise, sadece savaş aletlerinin at üzerinde kullanımından bahseder.⁸⁹ Tuhfetü'l-guzât'ı bu eserlerden ayıran yanı içerdiği iki hisar çizimi ve bu hisarlarla yapılan oyunları anlatmasıdır. Bunun yanı sıra Tuhfetü'l-guzât, benzer eserler arasında özellikle tercüme bir eser olmaması bakımından ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bir silahşorun kaleminden çıkmış olması da eserin kıymetini arttırmaktadır.

8. Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Yol

Tuhfetü'l-guzât'ın nüshalarının mukayesesi yapıldığı sırada Esad Efendi nüshasının metin tesisinde esas alındığı ifade edilmişti. Metin hazırlanırken transkripsiyon işaretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece uzatmalar için ^, ayn harfi için ‘ hemze için ’ işaretlerinin kullanılması yeterli görülmüş, kaf ve gayn harflerinden sonra gelen uzatmalar “ā”, “ī” şekillerinde yazılmıştır.

Metnin yeni harflere çevrilmesinde konuşma dilinden ziyade yazı diline yakın bir imla takip edilmiştir. Yalnız سلاحشور kelimesi metin içerisinde *silâhşor* şeklinde okunurken, manzum bölümlerde aruz veznine uygunluğu dikkate alınarak *silâhşûr* şeklinde okunmuştur.

Metin tesisinde esas alınan Esad Efendi nüshası E, Ali Emirî nüshası A harfi ile, Macaristan nüshası ise M harfi ile gösterilmiştir.

Metinde yer alan Arapça bölümler transkripsiyona gidilmeden asıl haliyle yazılmış, dipnotlarla tercümesi verilerek araştırmacıya kolaylık sağlanmak istenmiştir.

⁸⁸ Firdevsî-i Rûmî, *Tercüme-i Silâhşor-nâme*, TSKM, Hazine, Nr.625, *Munyatu'l-ghuzat A 14th century Mamluk-Kipchak Military Treatise : Münyatü'l-guzat 14. Yüzyıla ait Memluk-Kıpçakçasıyla Yazılmış Askeri Bir Risale*, Haz. Kurtuluş Öztopçu, Harvard University, Cambridge,1989,

⁸⁹ *Silahşorluk Risalesi*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Kol., Nr.816-02.

Sayfa sonlarında yer alan dipnotlarda şöyle bir usûl takip edilmiştir: Nüsha farkları 1, 2, 3... şeklinde; Arapça ayet ve hadis açıklamaları a, b, c... şeklinde; metni ikmal etmek üzere yapılan ilaveler *, **... işaretleriyle; tarihler ise ◇ işaretiyle gösterilmiştir.

C. TUHFETÜ'L- GUZÂT'IN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

[2b] Bismillâhirrahmanirrahîm

Hamd-ı firâvân âferîde-gârın keremine ki tedbîr-i harbi mi'mâr-ı memâlik kıldı ve şükr-i bî-pâyân perverd-gârın ni'amına ki şemşîr-i darbı serdâr-ı ma'ârik eyledi.

Şi'r¹

El-hamdü li-men 'azzame seyfen ve sinânen

Ve's-şükrü li-men fahhame darben ve ta'ânen

Men hassasa kurbah li-ashâbi cihâdin

Men 'ammeme na'mâhu şecâ'en ve ciyânen

Ve salavât-ı nâmiyât ve tahiyyât-ı zâkiyât habîbi Muhammed Mustafâ üzerine olsun ki, Nübüvvet meydânının mukaddemi ve fütüvvet eyvânının mükerrerimidür.

Şi'r²

'Aleyhi salâtullâhi mâ sülle sâdimü Li-kam 'i'l-eâdî ev li-cem 'i'l-ganâim

Hüve'l-'alleti'l-ûlâ le-halaka cemî'nen Ve levlâhu lem-yahluk cemî'u'l-'avâlim

Ve dahi³ âl u ashâbı üzerine olsun ki, cihâd künûzunun kâşifleri ve ictihâd rumûzunun vâsıfları [3a] olub kelime-i Hakkı izhâr kılmak için erkân-ı cihâd mü'eyyed ve müşeyyed kıldılar.

¹ Şi'r E:Beyt M

² Şi'r E:Beyt M

³ dahi E:+cemî' A

Şi'r¹

Aleyhim selâmallâhu ma-lâhe kevkeb

Ke-lem'a süyûfin fî ru'si'l-mugâfir

Ve ma dâre bedru misle tersu müzehhebin

Bi-eydûi ricâlün hallâlu'l-asâkir

Ba'd-ez pûşîden-i dır'-ı du'â ve keşîden-i tîg-ı senâ bu efkar-ı² ibâdü'l-mütecennide ve ahkar-ı ecnâdü'l-mütekayyide³ Nasûh⁴ es-Silâhî eş-şehîr⁵ bi-Matrâkî⁶ eydür ki, ikâmet-i merâsim-i mukaddemât-ı cihâd-ı gazâ ve ifâdat-ı kavânîn-i mühimmât-ı kıtâl-ı adâ Hakk celle ve alâ hazreti yanında gâyet ile⁷ sevgilü ameldür. Netekim Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurmışdur: "ان الله يحب الذين يقاتلون في سبيله صفا⁸ كأنهم بنيان" ^a ve⁹ Resûlullâh¹⁰ hazret [Hazret-i Resûlullâh] *aleyhi's-selâm* efdal-i a'mâlden su'âl olundukda buyurdı kim, "ان جميع اعمال البر عند الجهاد كقطرة في البحر".^{b11} Bu husûsda nâzil olan [3b] âyât-i kerîmenün ma'nâsı ve vârid olan ehâdis-i Nebeviyye'nün fehvâsı dil-şikeste¹² ve hâtır-hasteye vâzıh ve lâyıh olıcak

¹ Şi'r E:Beyt M

² efkar-ı E: az'afû'l M

³ ve ahkar-ı ecnâdü'l-mütekayyide E:-M

⁴ Nasûh E:Hüsrev M

⁵ eş-şehîr E: el-müştehîr A

⁶ Matrâkî E:ser-silâhşorân M

⁷ gâyet ile E:gâyetle A, M

⁸ صفا E:-A

⁹ ve E:+dahi M

¹⁰ Resûlullâh E: Resûl M

¹¹ ایمان بالله و جهاد في سبيل الله و حج مبرور E: ان جميع اعمال البر عند الجهاد كقطرة في البحر

¹² dil-şikeste E: dil-şikeste M

a. "Hiç şüphe yok ki Allâh, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever" (Kur'ân, Saff, 4. âyet)

b. "Bütün ibadetlere verilen sevap, Allâh yolunda cihâda verilen sevaba göre, deniz yanında bir damla su gibidir". İmâm Gazâlî, *Kimyâ-yı Saâdet*, çev. A. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1979, c. I-II, s. 276.

silâhşorluk ilmi¹ sebep-i kuvve-i kulûb ve vesîle-i lu'ûb ve² hurûb olduğı ecilden niçe mu'allim-i kâmile ve edîb-i fâdıla hidmet idüb ve bu fennde üstâdların nefîs kitâblarını tetebbu' itmekle tertîb-i meyâdîn-i harbe ve tezyîn-i ferâ[m]în-i³ darbe bi-bi-inâyet-i vâcibü'l-vücûd-ı mu'tî küll-i murâd u maksûd fî'l-cümle liyâkat kesb idüb diledim ki, zikr olan ilm-i şerîf ve fenn-i latîf⁴ kaç nev'dür ve kangı nev'i mu'teberdür ve sâbıkda kimlerden mîrâsdur ve ashâbdan *ırdvânüllâhu Te'âlâ aleyhim ecma'in* kimler şeyh olmışdur ve dahi geçen üstâdlar *rahimehümüllâhu Muhammed*⁵ ile ikbâlde ve idbârda ve îrâdda ve vukûfda ve tasvîbde⁶ kerr ü ferr ile halkalarda⁷ kodukları bendlerden ziyâde bendler [4a] ihtirâ' eyleyen kimler idüğü dürer-i girân-bahâ ve gurer-i rûşen-nümâ bigi⁸ [gibi] dürc-i beyâna ve burc-ı ayâna niçe asl imlâ ve beş fasıl inşâ' eyleyüb, târîh-i⁹ hicret-i Nebeviyye'nin *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*¹⁰ dokuz yüz otuz altısında¹¹ kaleme gelüb¹², Tuhfetü'l-guzât diyü ad virdim. Tâ kim, mübtedîlere tabsıra ve müntehîlere tezkire olub¹³, müfidlerin ifâdelerine delîl ve müstefidlerin istifâdelerine sebîl ola¹⁴, dahi gayra ihtiyâc

¹ ilmi E:+ ki M

² ve E: - M

³ ferâ[m]în-i E: mezâyin M

⁴ zikr olan ilm-i şerîf ve fenn-i latîf E: silâhşorluk ilmi M

⁵ Muhammed E:mihcen A, -M

⁶ Tasvîbde E:+ve M

⁷ halkalarda E:halkaların A

⁸ bigi E:gibi A, M

⁹ târîh-i E: - M

¹⁰ aleyhi's-salâtü ve's-selâm E: - M

¹¹ dokuz yüz otuz altısında E: bin altı senesinde M

¹² gelüb E: getürüb M

¹³ olub E: ve M

¹⁴ ola E: olub M

¹⁵ H.936 = M.1529/1530

göstermeden müstağnî olalar inşâallâhû te‘âlâ. Zîrâ kim bilen ile bilmeyen bir değildir.

Netekim âyet-i Kur’ân buna¹ delîldür: "هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون"^a

Mesnevî

Înâyet senden olsun yâ İlâhî	Ki sensin kāmûnun püş ü penâhı
Hidâyet eyle kim ² dâim ³ gazâya	Şehîd olub varam yevmü'l-cezâya
Hem olsun defterim bir tâze bostân	Ana reşk eylesün bin bin gülîstân
[4b] Pür olsun içi serv ü sünbül ü gül	Ola âşık buna ankâ ne bülbül
Bu destân-ı hümayûnı görenler	Desünler kim budur kâr-ı erenler

Ammâ bu tasnîfün istihdâfında uluların mekârim-i ahlâkından me’mûldür ki afv u ıslâhla⁴ me’cûr olalar. Kavluhû Te‘âlâ: "فمن عفى و اصلح فأجره على الله"^{5b}

Mesnevî

Eğerçi kim bu tertîb ü bu tahrîr	Olundı görseler her yerde taksîr
Sevâb için sevâb ehl-i belâgat	N’ola ger kılssa izhâr-ı fesâhat
Ki olubdur cihâd ehline mahsûs	Dururlar safda çün bünyân-ı mersûs

¹ âyet-i Kur’ân buna E: buna âyet-i Kur’ân M

² kim E:gel M

³ dâim gazâya E: dârü’l-gazâya A

⁴ ıslâhla E: ıslâh ile A

⁵ E:+el-âyet M

a. "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu" (Zümer, 9. âyet)

b. "Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allâh'a aittir" (Şurâ, 40. âyet)

Ve ger micmerden ere bûy-ı lâden Kosun erbâb-ı lutf üstüne dâmen

Mukaddime

Bilgil ki ok atmak ve kılıç ve kalkan ve debbûs ve gönder ve at¹ ta'lîm itmek mukaddemât-ı cihâddur ve cihâd Resûllulâh hazretinin² *aleyhi's-selâm* san'atıdır. Netekim Enes ibn Mâlik *radiyallâhû anh*³ rivâyet kılur Resûlden: **انه قال قال رسول الله** **حرفتي اثنان الفقر و الجهاد فمن احبهما** [5a] **فقد احبني و من صلى الله عليه و سلم لكل نبي حرفته و** **ابغضهما فقد ابغضني.**^{4 a}

Na't-ı Seyyidü'l-mürselîn

Muhammed seyyid-i âdem olubdur ümmeti ahyâr

Muhammed mefhâr-ı âlem dürür âli anun ebrâr

Anun ashâbı İslâmı kamû kıldı mü'eyyed kim

Güneş Ahmed dahi encüm muhâcirler dürür ensâr

Husûsâ çâr-yâr-ı bâ-safâ kim birisi Sıddîk

Anun vafında Kur'ân içre indi *iz-hümâ fi'l-gâr**

Biri anun 'Ömer oldu açub dîni neler kıldı

¹ ve at E:-A

² hazretinin E:- M

³ anh E:-A

⁴ E:+ sadaka Resûllulâh M

a. "Herkesin (her Nebî'nin) bir sanatı vardır. Benim sanatım da fakirlik ve cihâddır. Bu ikisini seven beni sevmiş, bu ikisine buğzeden bana buğzetmiş olur". İmâm Gazâlî, *Kalplerin Keşfi-Mukâşefetü'l-Kulûb*, trc. Recep Tutar, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011, s.303 (Aynı eserde Hâfız-ı Irakî, Cemaleddin Fettânî ve İmâm Suyûti'nin bu hadisin sahih olmadığına dair görüşleri dipnotta belirtilmiştir).

* "İkisi mağarada iken" anlamına gelen Arapça bu cümle Kur'ân, Tevbe 40. âyetin başlarında yer alan ufak bir kısımdır.

Gelüb îmâna İslâmile ‘adli eyledi izhâr
Biri ‘Osmân-ı zi’ n-nûreyn olubdur câmi‘ü'l-Kur’ân
Hayâ bahri olub dahi olubdur gevheri tekrâr
Ali olub durur şîr-i Hudâ çün ânun evlâdı
Cihânun revnâkı ya‘ni ki atyâb oldılar izhâr
Sana san‘at-ı gazâ kılmak durur¹ çün ey habîb-i Hak
Mücâhidler mufaddal oldu ‘indallâhi fî’l-aktâr*
Halîfendür senin şâh u² selâtîn-i cihân³-âyîn
Çekerler ceyş-i İslâmı salarlar seyfini her bâd
Ve lâkin âl-i ‘Osmânun olubdur âyet-i nasrın
Yedi iklime kıldılar musahhar tâ Sikender-vâr
Tevekkül Hakka iderler tevessül sana vü şer‘e
Anunçün oldu ednâ kulları yer yer sipah-sâlâr
Sana uyanların kıtmîridir yâ Hayr-ı halkullâh
Silâhî şevk u zevkile kılur⁴ cânı sana îsâr

¹ kılmak durur E: olub durur A

² şâh u E: şâhâ M

³ cihân E: cihâd M

⁴ kılur E:kılub M

*" Allâh nezdinde her yerde" anlamına gelen Arapça bir sözdür.

Bu ecilden şimdiki hinde ma‘âşir-i İslâm'un berren ve bahren sultânı olan Pâdişâh-ı cihân, keyhüsrev-i zamân Sultân ibn Sultân [5b] Sultân Süleymân Şâh bin¹ Sultân Selîm Şâh bin² Sultân Bâyezîd³ Hân *ebbedallâhû Te‘âlâ eyyâme devletihî ve eyyede bi'l-hulûdi âvâne saltanatihî*.^{*} Hemîşe himmeti i‘lâ-yı a‘lâm-ı İslâm içün Hakk'a tevekkül ve Resûlüne tevessül idüben a‘dâ-yı dîn ile mukâbele itmeğe inân-ı azîmetin müteveccih kılmışdur.

Medh-i Pâdişâh-ı İslâm azze nasruhû⁴

Ey gâzilere şâh u yedi kişvere ma‘lûm

V‘ey *azze-lehû* nusretleri her defter-i⁵ merkûm

Etrâf-ı cihân eyledi çün tîgını mefhûm

A‘dâna vücûd olmadı hiç eyle ki ma‘lûm

Sultân-ı guzât sensin eyâ Pâdişâh⁶-ı Rum

Rûşen kılalı yeryüzünü şems-i cemâli

Yetişdi yedi iklîme tâ ‘adli zülâli

Çün vechle ahsen dahi kavliyle fi‘âli

¹ bin E:ibn A

² bin E:ibn A

³ Sultân Süleymân Şâh bin Sultân Selîm Şâh bin Sultân Bâyezîd E: Sultân Mehmed Hân bin Sultân Murâd Hân bin Sultân Selîm Hân bin Sultân Süleymân M

⁴ İslâm azze nasruhû E: - M

⁵ defter-i E:deftere M

⁶ Pâdişâh E: Pâdişeh M

* "Allâh devletinin gücünü dâim eylesin, ebediyen kuvvetlendirsın, saltanatına yardım etsin" anlamına gelen Arapça bir dua cümlesidir.

Kadre irişür her kime tuş olsa visâli

Sultân-ı guzât sensin eyâ Pâdişâh¹-ı Rum

Tutdun çü Muhammed yolın ey heybeti² Haydar

Bü Bekr ü ‘Ömer-veş sana şâhân müsahhar

‘Osmân-sıfat dilde Hudâ zikri mükerrer

Virildi şehâ sana yûri cümle-i kişver

Sultân-ı guzât sensin eyâ Pâdişâh³-ı Rum

[6a] İcrâ kılalı şer‘le⁴ kânûn-ı münîfin

Rûm oldu yeri cümle hüner-mend-i zarîfin

A‘dâ yı perîşân ideli nâm-ı şerîfin

Hâkân-ı cihânun biri olmadı harîfin

Sultân-ı guzât sensin eyâ Pâdişâh⁵-ı Rum

Şer‘ile uruldu diyü bu milkete bünyâd

Hişt olmağa yalvarı yorurlar niçe Bağdâd

¹ Pâdişâh E: Pâdişeh M

² heybeti E: heybet-i M

³ Pâdişâh E: Pâdişeh M

⁴ İcrâ kılalı şer‘le E: İcrâ-yı şer‘ kılalı M

⁵ Pâdişâh E: Pâdişeh M

Kahrınla nola cümle adû oldısa¹ berbâd

Sen devletile çok yaşa çok şâd ol ebed-şâd

Sultân-ı guzât sensin eyâ Pâdişâh²-ı Rum

Ve sadrû'l-vüzerâi'l-izâm, bedrû'l-küberâi'l-fihâm, vezîr-i kebîr-i âsaf-nazîr, mâlik-i memâlik-i re'y ve tedbîr-i umûrû's-saltanati'l-âliye ve mü'essis-i bünyânü'd-devleti'l-gâliyye Hazret-i İbrahim Paşa³ *yesserallâhu ma yeşâ* '*⁴

Vezâret⁵ bağınun ol tâze servi

Sa'âdet⁶ bostanının tezervi

Cihâna eyle virdi zîb ü⁷ zîver

Ki âlem re'yine⁸ tahsînler eyler

tahsînler eyler

Meger âsaf yine geldi cihâna⁹

Ki revnak virdi tedbîri zamâna¹⁰

Kim bu¹¹ sebep-i kuvve-i kulûb ve vesîle-i lu'ûb-ı hurûb olan silâhşorluk ilminin ihyâsına sebep olub [6b] nazar-ı kimyâ-yı sa'âdet-bahşende nihâyet derece¹² râğbet bulmuşdur.¹³

¹ oldısa E:olsa da A

² Pâdişâh E: Pâdişeh M

³ İbrahim Paşa E: Gazanfer Ağa M

⁴ E:+Mesnevî M

⁵ Vezâret E: Sa'âdet M

⁶ Sa'âdet E: Letâfet M

⁷ Cihâna eyle virdi zîb ü E: Tarîkında şu resme virdi M

⁸ âlem re'yine E: gören kimesneler M

⁹ Meger âsaf yine geldi cihâna E: Aceb mi olsa makbûl zamâna M

¹⁰ tedbîri zamâna E: her kârı cihâna M

¹¹ Kim bu E: Ger M

¹² derece E:derecede M

¹³ bulmuşdur. E:+ Mesnevî A, M

Hakk Te‘âlâ ömrünü itsin tavîl

Zeyd ile ‘Amr itdüğünce kâl u kîl

Durduğunca âb u hâk u nâr u bâd

Devleti şem‘ yanub olsun ziyâd

İmdi bilgil ki, bu ilm-i muhârebede sünnet-i Resûl *aleyhi's-selâm* üçdür. Kavlı ve fi‘lî ve azmî. Netekim rivâyet kılur Hâris¹ oğlu Amr Ebû Alî-i Hemedânî'den ol dahi Âmir oğlu Ayniyye'den² kim peygamber hazret [Hazret-i peygamber] *sallallâhû³ aleyhi ve sellem* minber üstünde bu âyet-i kerîmeyi okudı. Kavluhû Te‘âlâ: *ya‘ni düzün ve yaraklan⁴ şol nesneyi kim gücünüz yeter* ^a *وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ* kuvvetten. Ashâb su‘âl idüb *"Eyyü'l-kuvveti yâ Nebiyallâh"** didiler; *"Elâ inne'l-kuvvetü'r-ramâ"*** diyü buyurdı ve bir yerde dahi Sa‘d ibn Vakkâs *radiyallâhu anh* ba‘zı ashâbun önüne geçüb ok atarlardı. Resûl *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* üzerlerine : uğrayub bu hadîsi buyurdı: ^b *"عليكم بالرمى فإنه خير لعبكم"* Ya‘ni sizün üzerünüze olsun ok atmak kim, ol sizün hayırlı oyununuzdur. Ve ‘Âişe anamızdan *radiyallâhu anhâ* bu hadîs dahi rivâyet olunur ki, Mesâbîh’de mastûrdur: *قالت مر النبي صلى الله عليه وسلم بقو*

*"Allâh dilediğini kolaylaştırsın" anlamına gelen Arapça bir dua cümlesidir.

¹ Hâris E: Hâris'in A

² E:+ rivâyet kılur M

³ *sallallâhû* E: - M

⁴ yaraklan E:yaraklanın A

a. "Onlara -düşmanlara- karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın" (Enfal, 60. âyet)

b. "Atıcılık üzerinde durunuz çünkü o hayırlı eğlencelerinizdendir". Bezzar ve Taberani'den naklen es-Seyyid Sabık, Fıkhu's-Sünne, III, 372.

c. "Hz. Peygamber bir bayram günü siyahîlerin Mescid-i Nebevî'nin toprak zemini üzerinde -Arapların "dirkele" veya "kals" dedikleri- mızraklarla yapılan bir gösteriye izin vermiş ve hanımı Hz. Ayşe'yle birlikte onları seyretmişti. Hatta "Oynayın ey Erfide oğulları Yahudiler ve Hristiyanlar İslâm'ın hoş görülmesi tevhid dini olduğunu görsünler" diyerek onları teşvik etmişti." Nesai, İydeyn 34.

* *أَيُّ الْقُوَّةِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ* = Ey Allâh'ın Resûlü nasıl bir kuvvet". Müslim, İmâre, 167; Tirmizî, Tefsir, Enfal; Ebu Dâvud, Cihâd, 24.

** *أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيَ* = Dikkat ediniz ki ok atma kuvvetidir". Müslim, İmâre, 167; Tirmizî, Tefsir, Enfal; Ebu Dâvud, Cihâd, 24

يلعبون بالدرق والحراپ ثم قال رسول الله صلى الله عليه و سلم خذوا يا بنى ارفدة حتى يعلم اليهود و
يعلمون بالدرق والحراپ ve hadîs rivâyet ider, Ebû Usâme Ebû Hureyre'den ve rivâyet

kılır peygamberden *aleyhi's-selâm*¹ ki, bir kavmin üzerine uğradı ki, ol kavm
Esleme² kabilesinden idi.³ Ok kılıç oynarlardı. Resûlullâh bu hadîsi buyurdu:
^a"ما احسن هذا اللعب"Ya'ni ne 'aceb⁴ gökçek oyundur. İşbu oyun andan sonra ashâb
saff olub, ta'lim itmeğe başladılar ki, sünnet-i akvâlîdendür.

[7b]⁵Cümle kârı asl ile itmek gerek Her yola hemrâhıla gitmek gerek

Tâ ki zahmet görmeye gümrâh olub⁶ Şâd u handân ola maksûdın bulub

Ve Resûl hazret *aleyhi's-selâm*⁷ Mekke'den Medîne'ye hicret eyledikde, ikinci yıl "قاتلوا فى سبيل الله باموالكم و انفسكم" el-âyet.⁸ Nass mûcebince erkân-ı gazâ farz olub, Ramazân ayının on yedinci günü Bedr gazâsı vâki' olub dîn-i İslâmiyye'de⁹ ibtidâ olan gazâdur ve zikr olan gazânun olmasına bâ'is bu idi kim, Hazret-i Hamza *radiyallâhu anh* seyr iderken küffâr tâ'ifesinden üç kâfir yoluna gelüb itâle-i lisân eylediler. Hazret-i Hamza *radiyallâhu anh* kılıç ile üçünü öldürdi ve bir rivâyette

¹ aleyhi's-selâm E: aleyhi's-selâmdan M

² Esleme E:Eslem M

³ E:+ve hem oynarlar idi M

⁴ ‘aceb E: - M

⁵ E:+Mesnevi A, M

⁶ olub E: - M

⁷ aleyhi's-selâm E: aleyhi's-salâtü ve's-selâm M

⁸ el-âyet E: - M

⁹ İslâmiyye'de E: İslâm'da A

a. "Ne güzel bir oyun".

b. Ayetin aslı "تجاهدون في سبيل الله بأموالكم و أنفسكم" – "Mallarınızla ve canlarınızla Allâh yolunda cihâd ediniz" (Saff, 11. âyet)

dahi dakk-ı sününile urub öldürdi. Andan sonra kâfirler asker çeküb cenk itmeğe ikdâm eylediler. Resûlullâh *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*¹ ashâbın cem' eyleyüb

küffâra karşı yürüyüb [8a] bu hadîsi buyurdi: ^a" غَدُوَّةٌ أَوْ رُوحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا " ²Ve hem ashâb *ırdvânullâhu aleyhim ecma'in* ol gazâda üç yüz on üç nefer idi.³ idi.³ İçlerinde iki atlu ve dört kılıçlı ve bâkî ashâbın ba'zısı dakk ile ba'zısı yayan⁴ ellerinde silâh yerine dakk-ı sününü ve gayrı nesneler idi. Ammâ asker-i küffâr mükemmel ve müsellağ iki bin er idi. İçlerinde bir bahâdır kâfir var idi. Adına Übeyy bin Halef dirler idi. Mukâbil olduklarında⁵ ol pelîd-i bî-dîn hemân meydâna rahş sürüb, göğsün gerüb durdı. Resûl hazret *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* mübârek barmağıyla işaret idüb inşâallâhu te'âlâ kendü elümle seni katl idem diyü va'd eyledi. Andan sonra Cebra'il ve Mikâ'il *aleyhümâ's-selâm* bin⁶ melek⁷ ile âdem sûretinde ak ak imâmeler ile rahş binüb, Resûle mu'âvenete geldiler. Kavluhû Te'âlâ: [8b] " إِنَّ " ^b"تَسْتَغِيثُونَ رَبِّكُمْ فَاسْتَجَابْ لَكُمْ أَنِّي مُمَدِّمٌ بِالْأَفْرِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ" ^c"كَانَهُمْ حَمَرٌ مُسْتَفْرَّةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ" ^châsiren ve hâiben münhezim olub, ekseri helâk ve

¹aleyhi's-salâtü ve's-selâm E:sallallâhu aleyhi ve sellem M

² E:+ Her kim ol Hakk yoluna kılsa gaza/Erişir her dem anaM

³ idi E: idiler M

⁴ yayan E: piyade M

⁵ olduklarında E: oldukları gibi M

⁶ E:+nefer M

⁷ melek E: melâik M

⁸ kıldıklarında E: eylediklerinde M

⁹ E:+el-âyet M

a. "Sabah yahut akşam Allâh yolunda yapılan bir kerelik yürüyüş dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır". Müslim, İmâre, 113-114; Tirmizî, Fedailü'l-Cihâd, 17; Buhari, Rikak, 51, Cihâd, 5, 73; İbn Mace, Cihâd, 2.

b. "Hatırlayın ki, siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da, ben peşpeşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim diyerek duanızı kabul buyurdu" (Enfal, 9. âyet)

c. "Sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi" (Müddessir, 50. ve 51. âyetler)

ba'zı esîr oldılar ve hem ashâbdan on üç nefer kimesne şehîd oldı. Resûl hazret *aleyhi's-selâm* buyurdı kim: " ما احد يدخل فى الجنة يود ان يرجع الى الدنيا ألا الشهيد فانه يتمنى ان ^{1a} "يرجع الى الدنيا فيقتل عشر مرات لما يرى من الثواب Andan sonra ashâb esîr olanları ve mâl-mâl-ı ganâyimi [ganâ'imi] cem' kılub Resûllullâh *aleyhi's-selâma*² getürüb gazâ³ mübârek olsun didiler ve⁴ esîrleri neyleyelim didiler.⁵ Ömer *radiyallâhu anh* didi kim, "İbtidâ olan gazâmızdur. Cemî'-i a'dâ'ullâh kırmak gerekdür". Adüvvü'd-dîn [9a] oldıkları ecilden ve hem şöyle rivâyet olunur kim, Ömer Hazret [Hazret-i Ömer] yerinden sıçrayub kendi atâsının [a'dâsının] boynın urdu. Andan sonra Resûl *aleyhi's-salâtü ve's-selâm*⁶ "Satun, bahâlarıyla esliha alun" diyü buyurdı.⁷ Resûlun ammisi Abbâs *radiyallâhu anh* ol gazâda bile⁸ esîr olmuş idi. Resûl hazret⁹ *sallallâhu sallallâhu aleyhi ve sellem* "Yâ ammim Abbâs sen dahi nefsinı satun al" diyü buyurdı. Abbâs "Mâlım yokdur. Nefsimi neyle satun alayım" dedi. Andan sonra Resûl *aleyhi's-selâm*¹⁰ "Niçün böyle dirsın yâ ammim Abbâs. Asker ile bu tarafa müteveccih olduğunda hâtûnunda iki yüz altın koyub gitdin. Gelürsem bana viresin eğer gelmezsem harcanasın diyü¹¹". Bu söz Abbâs'a aceb gelüb mütehayyırü'l-hâl

¹ Resûl hazret *aleyhi's-selâm* buyurdı kim: " ما احد يدخل فى الجنة يود ان يرجع الى الدنيا ألا الشهيد فانه يتمنى ان ^{1a} "يرجع الى الدنيا فيقتل عشر مرات لما يرى من الثواب E: - M

² *aleyhi's-selâma* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâma* M

³ gazâ E: gazân M

⁴ E:+hem M

⁵ didiler E: diyü sordılar M

⁶ *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* E: *aleyhi's-selâm* A

⁷ E:+ve M

⁸ bile E:-A

⁹ hazret E:hazreti M

¹⁰ *aleyhi's-selâm* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* M

¹¹ diyü E:didin M

a. "Şehitten başka cennete girip de dünya yüzünde hiçbir şeyi olmadığı halde, dünyaya dönmeyi arzu eden bir kimse yoktur. Zira yalnız şehit, gördüğü şeref ve itibardan dolayı dünyaya dönüp on defa öldürülmeyi arzu eder". Buhari, Cihâd, 6.

olub nefis-i emr böyle vâki¹ olmuşdı. Abbâs hazretinin¹ *radiyallâhu anh* ihtiyârı kalmayub kelime-i şehâdeti izhâr kılub, güzîde-i ashâbdan oldı ve ikinci gazâ Uhud oldı [9b] Resûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem*² ol gazâda pulâd-pûş olub, azm-i muhârebe kılmışdur. Netekim Zübeyr'den *radiyallâhu anh* rivâyet olunur ki, Mesâbîh'de mastûrdur. " انه قال كان على النبي صلى الله عليه وسلم يوم احد درعان فنهض الى الصخرة فلم يستطع فقعد طلحة تحته حتى استوى على الصخرة فسمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول "اوجب طلحة".^a Ve azm-i muhârebe eyledikde sağ tarafında Cebra'îl ve sol tarafında Mikâ'îl *aleyhümâ's-selâm* durub bile cenk etmişlerdür ki, Sa'd bin Vakkâs *radiyallâhu anh* hazretinden rivâyet olunur.³

Didi gördüm kim Resûlullâh gider	Bilesince iki kişi cenk ider
Yüzleri vü gözleri berrâk idi	Tonları gâyet latîf ü ak idi
Bildim anun biri Cebra'îl idi	Hem mu'ayyen biri Mikâîl idi
Şol kadar olmuşdı harb şedîd	Tâ ki yetmiş kişi olmuşdı şehîd
Kim muhâcirlerden idi dört nefer	Altmış altısı idi ensârîler ⁴
[10a] Her birisi viridi cânın kaçmadı	Susuz öldi cümlesi su içmedi
Tâ şehâdet rütbeti naks olmaya	Ol şehâdet gülistânı solmaya

¹ hazretinin E:hazretlerinin M

² Resûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* E: Resûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm M

³ olunur. E:+Mesnevî A, M

⁴ ensârîler E: ensârlar M

a. "Uhud günü, Resûlullah (sav) hazretlerinin üzerinde iki zırh var idi. Kaya üzerine çıkmak istedi, çıkamadı. Talha (ra) sırtına alıp, kayaya çıkardı. Resûlullah (sav) hazretleri buyurdular ki: Talha vâcib kıldı. (Talha yaptığı iş sebebi ile Cenneti kendine vâcib kıldı) demektir". Tirmizî, Cihâd, 17, Menâkıb, 21.

ان يمسسكم قرح فقد مس القوم قرح مثله و تلك الايام ندا و لها بين الناس وليعلم الله الذين آمنوا و يتخذ¹ "منكم شهداء".^a Ol gün Resûlullâh² hazretinün *sallallâhu*³ *aleyhi ve sellem*⁴ muhârebesine ve heybetine kimesne revîş vormeyüb, ol pelîd Ubeyy bin Halef ki, Bedr gazâsında Resûl hazret [Hazret-i Resûl] anı kendü mübârek eliyle katl itmeye va'd idüb⁵, barmağıyla işâret itmiş idi.⁶ Rahş sürüb hamle kıldı. Resûl *aleyhi's-selâm*⁷ hamlesin def' idüb, dahi zü'l-fikâr ile çalub, anı⁸ pâre eyledi. Ashâb "عليك عون" *عليك عون الله*^{*} diyü çağrışub tekbîr getürdüler. Pes Resûl *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* azm-i muhârebe kılduğı ve zü'l-fikâr ile niçe kâfirleri katl eyledüğünü müfessirîn ve fukahâ-i muhaddisîn kütüb-i mu'tebere içre [10b] beyân kılmışlardır ki, bu sünnet-i ef'âliyedendür. Eyle olsa, farz olan cihâdda Resûlullâh *aleyhi's-selâmın*⁹ kavlen ve fi'len ve azmen sünneti idüğü icmâlen zıkr olundı ve bu tarîka şürû' idenlerin derecesi ne mertebede idüğü kelâm-ı Rabbânî ve hadîs-i Nebvî tafsîl kılmışdır.¹⁰ "فضل الله المجاهدين باموالهم و انفسهم على القاعدين درجة"^b. Ve Müslim ve Buhârî ihrâc kılmışdır ki, Resûlullâh hazretinden *aleyhi's-selâm*¹¹ bir kimesne "Efdali'n-nâs

¹ E:+ Kavluhû Te'âlâ M

² Resûlullâh E: Resûl M

³ *sallallâhu* E:- M

⁴ *aleyhi ve sellem* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* M

⁵ İdüb E:itmişdi M

⁶ barmağıyla işâret itmiş idi E: - M

⁷ *aleyhi's-selâm* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* M

⁸ çalub, anı E:iki A, M

⁹ *aleyhi's-selâm* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* M

¹⁰ E:+ Kavluhû Te'âlâ M

¹¹ *aleyhi's-selâm* E: *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* M

a."Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi veya kötü) günleri insanlar arasında (böyle) döndürür dururuz. (Bazen bir topluma iyi ya da kötü günler gösteririz, bazen öbürüne.) Allâh, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. [Allâh, zalimleri sevmez] " (Âl-ı İmran, 140. âyet)

b."[Müminlerden – özür sahibi olanlar dışında – oturanlarla malları ve canlarıyla Allâh yolunda cihâd edenler bir olmaz]. Allâh malları ve canlarıyla cihâd edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. [Gerçi Allâh hepsine de güzellik (cennet) vadetmiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır] " (Nisa, 95. âyet)

kimdür"^a diyü su'âl eyledikde bu hadîsi buyurdu: "رجل يجاهد¹ في سبيل الله بماله و نفسه"^b. İlâ âhiri'l-hadîs ve beyne'n-nâs bu meşhûrdur², remende remende³ kişi düşmenden kaçmak erlikdendür dirler. Bunun ma'nâsın bilmezler. Bu söz mü'evveldür. Ma'nâsı budur. Bir kimesne bir ilmle mu'allem olub garîmine buluşdukda, görse kim garîm kendüye gâlib ilimde ve yâhûd adüvvde [11a] ol vakit garîmine hud'a idüb dönmek sûretin göstere ki, Resûl *sallallâhu aleyhi ve sellem* "الحرب خدعة"^c diyü buyurmuşdur. Dönicek garîm kaçdı diyü tefrika olub, ardın sürseler gerek. Ricl-i mu'allim hûd li-hikmetin adüvv mâbeynine⁴ tefrika bırakmak içün dönmek sûretin göstermiş idi. Ol mahallde düşmen ne kadar çoğ olsa ma'nâda az olur zîrâ kim cenk önünde olan saff ile olur ve bu vechile dönse âsî olub, müstahakk-ı ikâb⁵ olmaz. Belki güzîde-i guzâtıdan olub ındallâh mesûbât azmi hâsıl eyler ve illâ her yerde muhârebede adüvvden dönmek menhiyâtıdır. Netekim Hakk⁶ Te'âlâ celle zikruhû Kur'ân-ı Kerîm'inde buyurmuşdur: "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تَوَلَّوْهُمُ ۚ الْأَدْبَارُ * وَمَنْ و مَأْوَاهُ جَهَنَّمَ وَ بئس [11b] يُوَلِّوْهُمُ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقَاتِلِهِ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فَنَاءٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ الْمَصِيرُ"^d.

¹ M يجاهدون E: يجاه

² E:+ki M

³ remende remende E:remende M

⁴ mâbeynine E: mâbeyninde M

⁵ ikâb E: azâb A

⁶E: +subhânehû ve M

a."İnsanların en hayırlısı kimdir". Buhari, Cihâd, 2, Rikak, 34; Müslim, İmâret, 122, 123, 127; Tirmizî, Fedailü'l-Cihâd, 24; Ebu Dâvud, Cihâd,5; Nesai, Cihâd,7, Zekat, 74; İbn Mace, Fiten, 13.

b."Allâh yolunda malıyla ve canıyla cihâd eden kişidir". Buhari, Cihâd, 2, Rikak, 34; Müslim, İmâret, 122, 123, 127; Tirmizî, Fedailü'l-Cihâd, 24; Ebu Dâvud, Cihâd,5; Nesai, Cihâd,7, Zekat, 74; İbn Mace, Fiten, 13.

c."Harb bir hiledir". Ebu Dâvud, Cihâd 101; Buhari, Cihâd 157; Müslim, Cihâd 18.

d."Ey müminler! Toplu halde kafirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşip mevzi tutma dışında, kim öyle bir günde onlara arka çeviririse muhakkak ki o Allâh'ın azabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir" (Enfal, 15 ve 16. âyetler)

*"Allâh'ın yardımı senin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

Geldik imdi¹ ilm-i muhârebenün sâbıkâ zikr olan mukaddemâtında ashâb-ı Resûl'den *ridvânallâhu Te‘âla ‘aleyhim ecma‘în* kimler şeyh olduğı bu kasîdede zikr olunur.

Kasîde-i Silâhşûrân

Ezelden i‘tibâr itdi peyemberler silâhşûra
Husûsâ seyyid-i kevneyn idi rehber silâhşûra
Şüyûhı oldı erbâb-ı hurûbun ba‘zı ashâbı
Velîkin pişvâ olub durur Haydar silâhşûra
Adûyı harbesi üstine dikdi Hazret-i Hamza
Mükerrem oldı ‘âlemde şeh olub her silâhşûra
At okı atam u anam fedâ olsun didi Sa‘da
Habîb-i Hak güzel ohşar ki meyl ider silâhşûra
Dinübdür Hâlidün hakkında *seyfe min süyûfillah*
Virilibdür ‘ilm ana olubdur ser silâhşûra
Gerekdür tîr u peykân u kemân u nîze vü hançer
Siper debbûs tîgile zırh miğfer silâhşûra
İlahîdür silâh emri buyurdı Hakk gazâ için
Silâhı tünd ü bürrân olması zîver silâhşûra
Gazâ vü kasd-ı kâfirdür diyü her dem silâh oynar

¹ Geldik imdi E: - M

Anuniçün şehenşehirler nazar eyler silâhşûra

Pes bu risâle-i cedîde ve ‘ucâle-i müfidenün usûli fi’l-cümle kaleme gelüb beyân olundu. Bundan sonra [12a] fusûl-ı mütenevvi‘ası zikr olunur inşâallâhu te‘âlâ.¹

Nazm²

Usûlinden murâda ire tâlib

Fusûlinden ümîdin bula râgib

Gülistân-ı letâifdür bu nüsha

Vü bostân-ı ma‘ârifdür bu nüsha

Şular kim işbu fenden ola mahzûz

Gerekdür bu kitabı ide melhûz³

Mübârek eyle yâ Rabb⁴ bu cem‘i

Uyar nûr-ı kabûl-ile bu şem‘i

el-Faslü’l-evvel

Fî ma‘rifeti ameli’s-sehmi ve’l-kavsi ve innehu yeştemilü alâ hamsi hovpâretin. Bu evvelki fasl yay ok beyânındadır. İmdi bilgil ki, Abdurrahman el-Taberî eydür tîr-endâzlar bu hadîs ile okun şevkine⁵ ve atmasına istidlâl idüb fahrlenürler sâîr silâh götürenler üzerine " قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما مد الناس ايديهم الى شيء من السلاح الا والقوس افضل منه ^a ve dahi eydürler kadîmîdür. Bunda dahi mukaddem zikr olunur. İmdi bilgil, Hakk *subhânehû ve Te‘âlâ celle zikruhû*⁶ Cebra’îl (a.s.)⁷ [12b] Âdem

¹ te‘âlâ E: - M

² Nazm E: Mesnevî A

³ melhûz E: mahfûz A

⁴ Rabb E: Rabbi M

⁵ şevkine E: şerefine M

⁶ E: + evvelâ Âdem’e M

⁷ (a.s.) E: aleyhi’s-selâm ile bir M

a. "İnsanların elleriyle kullandıkları en üstün silah ok ve yaydır". Deylemi, *el-Firdevs bi-Mesur el-Hitab : el-firdevsü'l-ahbar*, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986, c.IV, s.100

peygambere *aleyhi's-selâm* evvel¹ yay ile² altı ok gönderdi.³ Yedi veche üzre atmasın Cebra'îl ta'lîm eyledi ki.⁴

İntisâb

Tevfîk

Kafle

Kabza

İ'timâd

Varmak

Gezlemek

Kilitlemek

Tutmak

Düzelmek

İflât

Fetha bi's-şimâl

Koy virmek

Açmak sol eliyle

Âdem⁵ dahi öğrenüb evvel okun kargaya⁶ atub oku sındı. Nihâyet derecede gam-kîn kîn oldu ki, henüz cennetden yeni gelmiş idi⁷ ve ba'zılar dirler ki, evvel ok atduğı⁸ karga değil Neşâb adlu bir kuş⁹ idi. Ol ecilden oka dahi Neşâb diyü tesmiye olundu.¹⁰ Ve¹¹ bir rivâyetde¹² evvel ok atduğı¹³ kerges idi ve hem ok atmasına bâ'is¹⁴ bu idi¹⁵ kim, Âdem *aleyhi's-selâm* cennetden çıkub yeryüzünde tenhâ¹⁶ yürürken

¹ Âdem peygambere aleyhi's-selâm evvel E: - M

² ile E: -M

³ E:+ ve hem altısın ta'lîm eyledi M

⁴ eyledi ki E:+bunlardır A; atmasın Cebra'îl ta'lîm eyledi ki E: - M

⁵ E:+ aleyhi's-selâm M

⁶ evvel okun kargaya E:kargaya evvel atub M

⁷ Nihâyet derecede gam-kîn oldu ki, henüz cennetden yeni gelmiş idi E: - M

⁸ dirler ki, evvel ok atduğı E: - M

⁹ adlu bir kuş E: - M

¹⁰ diyü tesmiye olundu E: -M

¹¹ Ve E: -M

¹² E:+ dahi M

¹³ evvel ok atduğı E: -M

¹⁴ bâ'is E: sebep M

¹⁵ İdi E: oldu M

¹⁶ tenhâ E:-M

kerges¹ görüb, [13a] gāyet ile² ta‘accüb idüb mağribden maşrıka değin³ pervâz idüb⁴, idüb⁴, Âdeme benzer bir sûret dahi görmedi. Andan sonra⁵ başına konub keyfiyyet-i i hâlimden su‘âl idüb⁶ bu mesnevî ile⁷ nasîhat⁸ kıldı⁹ ki, ol zamânda kerges heybetlü heybetlü ve hilkatı ulu idi.¹⁰

Mesnevî

Garîb olub çü bu iklime geldün Yalunuz bunda şimdi sâkin oldun

Neden düşdün bu külhan kûşesine Boyun eğdün bu dünyâ tûşesine

Salınmışsın bu sahrâ vü yabâna Ten [Teh] ü tenhâ yürürsün yana yana

Cihânı perde edinme gözüne Nazar kıl aslına vü kendüzüne

Sana aslî vatandan geldi nâme Ki meşgûl olma ol fânî makâma

Makâm idinmegil vardır fenâsı Bekâ içün urulmadı binâsı

Âdem *aleyhi's-selâm* bu ahvâli istimâ‘ edicek hayrân olub ve hem¹¹ kerges başına konub zahmet virdiğinden¹² Hakk Te‘âlâ'ya şikâyet idüb¹³, "Yâ Rabb bu za‘îf kulunu

¹ kerges E: -M

² gāyet ile E: gāyetde M

³ değin E:-A

⁴ idüb E: eyleyüb M

⁵ E: Âdem'in M

⁶ su‘âl idüb E: sorub M

⁷ mesnevî ile E: nazmla M

⁸ nasîhat E: cevâb M

⁹ kıldı E:eyledi M

¹⁰ ulu idi E:uluydu M

¹¹ Âdem aleyhi's-selâm bu ahvâli istimâ‘ edicek hayrân olub ve hem E:-M

¹² E:+ Âdem M

¹³ idüb E: kıldı M

dünyâyâ azâb için mü indirdün" didi. Andan sonra¹ [13b] mezkûr kergese kibel-i Hakk'dan hitâb geldi kim, " ايها الطائر لم جلست على راعس آدم و لم يؤمر لك وهو صفوة الله و خير " ^a Kerges dahi² didi ki, "Yâ Rabbi bu ben³ nahîf kulun küstâhlık idüb, Âdem⁴ başına konduğumdan murâd ben ana enîs olam, yalnız olmaya⁵ kim yalnız olmak sana yaraşır. " ^b "انك انت الله وحدك لا شريك لك". ^b Hakk *sübhânehû*⁶ *sübhânehû*⁶ ve *Te'âlâ* lütf u kereminden kergesün günâhın afv idüb⁷ "Artık varub Âdem'ün başına konub zahmet virme"⁸ diyü emr eyledi. Mezkûr⁹ emri sıyub tekrar varub Âdem başına konub didi.

Nazm¹⁰

Hâlûni anladayım evvel sana Göstereyin menzilin önden sona

Çün seni efdal yaratdı ol Vedûd Emr kıldı itdi kudsîler sücûd

[14a] Sonra sürdiler aradan gensüzün Belki bundan da sürerler ansızın

Bu misâfirhânede olma mukîm Bil nazar kıl var önünde niçe bîm

¹ "Yâ Rabb bu za'îf kulunu dünyâyâ azâb için mü indirdün" didi. Andan sonra E:-M

² Kerges dahi E: Andan sonra cevâb virüb M

³ E:+za'îf M

⁴ Âdem E:-M

⁵ yalnız olmaya E:-M

⁶ sübhânehû E:tebâreke M

⁷ lütf u kereminden kergesün günâhın afv idüb E:-M

⁸ Artık varub Âdem'in başına konub zahmet virme E: Âdem başına konma M

⁹ E:+kerges M

¹⁰ Nazm E:Mesnevi A

a. "Ey kuş, niçin Adem'in başına oturdun; sana bu emredilmedi. O Allâh'ın saffetidir ve o hayırlı olarak yaratıldı ve Allâh onu kendi eliyle yarattı ve melekler ona secde etti".

b. "Şüphesiz ki sen; ortağı olmayan, bir olan Allâhsın."

Bu ova dârü'-l-ginâdır çünkü ad Bir iki gün durduğuna olma şâd
Yol erisin yol eri nitmek gerek Azığın düzüb becid gitmek gerek
Sen ferâgat bu ömür durmaz gider Gâfil olma dükenür mağbûn ider
Çünkü bildün ömrünü sermâyedür Hiçe harc itme dükenir mâyedür

Kerges başına konub zahmet virdüğünen [virdüğünden] Âdem *aleyhi's-selâm* Hakk Te'âlâ'ya şikâyet eyledi. Eyledikten sonra emr geldi ki, "at oku". Mezkûr de okun atub urub öldürdi ki, evvel atılan ok oldur ve ol gelen altı okun evvel okunda Âdem, ikincide Nûh, üçüncüde İbrâhîm, dördüncüde Mûsâ, beşincide İsâ, altıncıda Muhammed Mustafa *salavâtullâh aleyhim ecma'in*¹ yazılmış idi ve dahi bilgil ki², okun farîzası dokuz kabza ve yirmi dört bahşdur ki, her üçde [14b] bir sâkıt hesâba gelmez zîrâ kim yay açıkluğuyla kiriş mâbeynindedür. Vaktâ ki, ok çekilse bir bahş kalsa cemî'ne bedel olur ve Âdem yayının tutkalı ve siniri yoğ idi. Sonradan³ Arabî yayı İbrâhîm peygamber *aleyhi's-selâm* işledi. Birini kendüsüne⁴ ve birin⁵ oğlu İsmâ'îl peygambere ve birini İshâk peygamber⁶ *aleyhümâ's-selâm* ve hem atmasın ta'lîm eyledi. Hemîşe atarlardı ve Fârisî yayı Kenân oğlu Nemrûd işledi ki, bu husûslar tafsîlen Umdetü's-silâh'da zikr olunmuşdur ve ashâb-ı Resûl'den *aleyhi's-selâm* okun şeyhi Sa'd bin Vakkâs hazretidür. Geldik imdi zikr olan ok ve yay hakkında alâ tarîki'l-icmâl birkaç hovpâre beyân idelim.⁷

¹ salavâtullâh aleyhim ecma'in E:aleyhi's-salâtü ve's-selâm M

² dahi bilgil ki E:-M

³ Sonradan E:Sonra M

⁴ kendüsüne E:kendüye M

⁵ birin E:birini M

⁶ peygamber E:peygambere M

⁷ ve ashâb-ı Resûl'den aleyhi's-selâm okun şeyhi Sa'd bin Vakkâs hazretidür. Geldik imdi zikr olan ok ve yay hakkında alâ tarîki'l-icmâl birkaç hovpâre beyân idelim E:-M

Mesnevî¹

Du‘â tîri ki dildendür yegâne	Kabûl olur kabûl ana nişâne
Güzergâhın kıla sahn-ı sahâf	Meger mâni‘ ola bâd-ı muhâlif
[15a] Sunub bir pehlivân el ura şeste	Muvâfık kabza vü kavsi huceste
Diküb göz râha eyler gez kirişe	Dahi ucuna peykânı erişe
Hemân ol dem ki pertâb ide nâgâh	Çû niyyet hayr ola onara Allah

el-Hovpâretü’l-ûlâ²

Bu hovpâre-i ûlânun tarîk-i ameli budur ki, evvelâ³ devr idüb, saff-ı mukâbeledede aylanub gerü makâmlarında duralar, andan sonra garîm garîmine karşı mukâbil olalar.

el-Hovpâretü’s-sâniye

Bu ikinci hovpârenün tarîkı⁴ evvel sağ ve sol varakaya atalar⁵ dahi ardına ve önüne yağdırma eyleyeler.⁶ Ba‘dehû sağ ve sol üzengüye atub, kalkan gezdüre ve⁷ bir ok bir bir kılıç eyleye, tekrar⁸ yağdırma eyleye.

¹ Mesnevî E:Nazm M

² E:+es-Sâzic M

³ evvelâ E:-M

⁴ tarîkı E: tarîk-i ameli M

⁵ atalar E:ata M

⁶ eyleyeler E:eyleye M

⁷ E:+ hem M

⁸ eyleye, tekrar E: andan sonra gerü M

el-Hovpâretü's-sâlise

Bu üçüncü hovpârenün tarîk-i ameli¹ kılıç atub, kol üzre tutalar² ve hem³ ok atalar,⁴ atalar,⁴ andan sonra⁵ boyun ardından [15b] ve bel ardından yayı gezdürüb yağdırma ideler.⁶ Eyledikden sonra⁷ sağına⁸ soluna ok atub tekrar⁹ yağdırma eyleyeler.¹⁰

el-Hovpâretü'r-râbi'a

Bu dördüncü hovpârenün ameli¹¹ iki yay, iki kılıç kol üzerinde iken ok atmak ve iki elde iki yay kolda iki kalkan dört kılıç ile¹² ok atmak.¹³

el-Hovpâretü'l-hâmise

Bu beşinci hovpârenin tarîki¹⁴ cevşen,¹⁵ kolçak, kalkan,¹⁶ kılıç, bilik, hançer, gönder, gürz, kemend bu kadar silâh ile ata süvâr olub,¹⁷ tenkîl ile giderken sağına¹⁸

¹ tarîk-i ameli E: tarîki M

² tutalar E:dura M

³ ve hem E:andan sonra M

⁴ atalar E:ata M

⁵ andan sonra E:-M

⁶ ideler E:ide M

⁷ Eyledikden sonra E:dahi M

⁸ E:+ve M

⁹ tekrar E:-M

¹⁰ eyleyeler E:eyleye M

¹¹ Bu dördüncü hovpârenün ameli E:-M

¹² kolda iki kalkan dört kılıç ile E:ve dört kılıç iki koll üzerinde iken M

¹³ E:+iki elde iki yay iki kolda iki kalkan dört kılıçla ok atmak M

¹⁴ Bu beşinci hovpârenin tarîki E:-M

¹⁵ tolga E:miğfer M

¹⁶ kalkan E:siper M, +kemân M

¹⁷ süvâr olub E:binüb

¹⁸ E:+ve M

soluna ok atmak. Pes imdi bu zıkr olan ok ve yay hakkında bu kadar¹ şerh ki olundu kâfidür. Bâkî buna göre kıyâs olunub,² hîn-i muhârebede adüvvden yüz çevirmeyüb behremend olalar.³

[16a] el-Faslü's-sânî

Fî ma'rifeti ameli's-seyfi⁴ ve hüve müştamilun alâ aşere hovpâre. Bu ikinci fasl kılıç ahvâlinün beyânındadır. İmdi⁵ bilgil ki, devr-i enbiyâdan sonra *aleyhi's-selâm*⁶ bu yeryüzü şirk-i⁷ cehâlet ile münecces ve küfr-i dalâlet ile mülevves olduğu ecilden hikmet-i Rabbâniyye ve ismet-i Samedâniyye şöyle iktizâ kıldı ki, dîn-i devlet-i Muhammediyye ve erkân-ı şerî'at-ı Ahmediyye şemşîr-birle nizâm ve⁸ intizâm bula.

Mesnevî⁹

Key mülevves olmuş iken rûy-ı Hâk	Kılıcı suyundan anun oldu pâk
Kılıç içündür vü <i>enzelnâ'l-hadîd</i> *	Hem anun hakkındadır <i>ba'sün şedîd</i> *
Budur a'dânun kamû belin büken	Dokunub şâhin gibi saflar söken
Nola dersem tîga sultânü's-silâh	Kulları öninedür şâhim rimâh
Çünkü bu bâgun siperdir gülleri	Pes kılıç sûsen zırh sünbülleri

¹ bu kadar E:fî'l-cümle M

² buna göre kıyâs olunub E:bu vechle amele getürüb M

³ E:+İnşaallâhü Te'âlâ M

⁴ ameli's-seyfi E: ahvali's-seyfi M

⁵ Bu ikinci fasl kılıç ahvâlinün beyânındadır. İmdi E:-M

⁶ aleyhi's-selâm E: aleyhümü's-selâm M

⁷ şirk-i E:çirk-i A

⁸ ve E:-M

⁹ Mesnevî E:Nazm M

*" enzelânâ'l-hadîd; demiri indirdik, ba'sün şedîd; çetin bir sertlik" anlamına gelen Arapça bu sözler Kur'ân, Hadid, 25. ayetinden ufak bir kısımdır.

Ve dahi bilgil ki,¹ Hakk celle ve alâ hazreti kılıcı Şîs [Şît] peygambere Cebra'îl 'aleyhümâ's-selâm ile² gönderdi ki, [16b]Risâle-i³ Tuhfetü'l-mücâhidîn'de bu vechile zikr olunur. " فان الله عذ و جل انزل السيف مع الامين جبرئيل عليه صلوة الله و سلامه على نبي ".^a Ve ol zamânda kılıç doğru idi. Sonra⁴ Yezdcerd Şâh zamânında⁵ eğri işlenmeğe başlandı ve eğri olmasına olmasına bâ'is⁶ mezkûr şâhın ammisî var idi. Eline tîg-i Dahhâk germiş idi. Bir kulu hıyânet idüb, hâb-ı gafletde iken fırsatın⁷ bulub, kendü kılıcıyla başın kesdi.⁸ Ba'dehû⁹ Yezdcerd Şâh'a ahvâl ma'lûm olıcak şimdiden¹⁰ gerü¹¹ kılıç doğru olmak¹² olmak¹² revâ değil ki, kendü sâhibinin başını¹³ kesdi. Eğri düzsünler diyü emr eyledi ve ba'zı kılıçlar ki,¹⁴ doğrudur onlar aslîdür ve seyf-i zü'l-fikâr didikleri iki tarafı oluklu [17a] olub iki çatal değil ki Râfiziyyûn¹⁵ söyler ve oluklu olmasına bâ'is hafîf olmak içün idi. Ve hem Bedr gazâsında ele girüb, mâl-ı ganâyim [ganâ'im] kısmet olundukda Resûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm¹⁶ kendü¹ içün almış idi ve bir rivâyetde

¹ Bilgil ki E:rivâyet olunur ki M

² kılıcı Şîs [Şît] peygambere Cebra'îl 'aleyhümâ's-selâm ile E: kılıcı Cebra'îl 'aleyhi's-selâm ile kılıcı Şîs [Şît] peygambere M

³ Risâle E:-M

⁴ Sonra E:-M

⁵ zamânında E: zamânına değin andan sonra M

⁶ E: +bu oldu ki M

⁷ fırsatın E:fırsat A

⁸ Bir kulu hıyânet idüb, hâb-ı gafletde iken fırsatın bulub, kendü kılıcıyla başın kesdi E: Bir gün uykudayken bir kulu kendü kılıcıyla başın kesüb hıyânet etti M

⁹ Ba'dehû E:Sonra M

¹⁰ şimdiden E:şimdî A

¹¹ Şimdiden gerü E:-M

¹² E:+şimden gerü M

¹³ başını E:başın M

¹⁴ ki E:-M

¹⁵ Râfiziyyûn E: Râfızîler M

¹⁶ Resûl aleyhi's-salâtü ve's-selâm E: Resûlullâh sallâllâhû alyhi ve sellem M

a. "Yüce Allâh Cebrail (a.s) ile Şîs (a.s)'a kılıç indirdi ve ona bu aleti al dini ikame et diye emretti".

dahi İskenderiyye pâdişâhı Melik Mukavkıs hediye göndermiş idi. Pes zikr olan kılıcın keyfiyet-i ahvâlinden fi'l-cümle şerh olundu ve² bundan sonra bünûdu'l-harbiyye ve lu'ûbu'l-asliyyesinden³ birkaç hovpâre müfîd ve muhtasar zikr olunur.⁴

Her yaragun efdali çün oldu tîg Tîg salmaz kişinin hâli dirîg

Tîg çekse bir bahâdır cenk için Kan buhârı bağlaya gök içre mîg

el-Hovpâretü'l-ûlâ – Leff

Bu hovpâre-i leffin tarîk-i ameli budur ki sağdan ve soldan leff idüb, meydân başına değin [17b] varub, hov döne, gerü leff⁵ ile eylenüb⁶ meydânın bula dahi âhar⁷ harbî ile hov ide.

el-Hovpâretü's-sâniye – Hamâyil [Hamâ'il]

Bu hovpâre-i hamâyilin [hamâ'ilin] tarîk-i ameli budur ki, kalkana iki harbî eyleye. Ba'dehû arkasında koyub koltuğu altında⁸ üç def'a gerü harbî ile mancınık ide dahi hovsuz meydânın⁹ bula.

¹ kendü E:kendüsü M

² ve E:-M

³ E:+müfîd ve muhtasar M

⁴ olunur E:+Nazm A, + inşâallâhu te'âlâ. Beyt M

⁵ leff E:-M

⁶ eylenüb E:gelüb M

⁷ âhar E:-M

⁸ altında E:altından M

⁹ meydânın E:makâmın M

el-Hovpâretü's-sâlise – Harbiyyün

Bu hovpâre-i harbiyyenin¹ tarîk-i ameli budur ki, dizinde harbî ide. Andan sonra yere yere diküb farkından kalkanın darb idüb, kılıcın sağ tarafından ve kalkanın sol tarafından çevirüb, beş harbî ide. Ba‘dehû çenber eyleyüb âhar hov ile harbî ide.

el-Hovpâretü'r-râbi‘a – İstikbâli'l-yemîn

Bu hovpâre-i istikbâlin tarîk-i ameli budur ki, makâmında [18a] durub² harbî ide. Andan sonra aylanub sağ tarafından hov döne dahi garîmin leff ile darb ide. Evvelde kılıca alub arkasında ve dizinde dike ve akfîl [ikfâl] idüb ayağına varub, sâhından[sahından]³ tefrîk olunalar.

el-Hovpâretü'l-hâmise – İstikbâli's-şimâl

Bu istikbâl-i şimâlin dahi tarîk-i ameli budur ki, harbî idüb sağ tarafından hov ile garîmin darb ide. Ol da kılıç ile başında alub hov döne, ol da darb-ı mezkûrda haddâd ile def‘ idüb, içerüden ayağına vara. Ol da kalgıyub def‘ ide ve hem oturub haddâdı arkasında koyub, darb ide⁴ gerü dizinde dikmeyle tefrîk olunalar.

el-Hovpâretü's-sâdise – el-Garîb

Bu hovpâre-i garîbin tarîkı budur ki, meydânda aylanub dolab idüb hov ide. İkinci dolaba girüb bağlaya.[18b] Andan sonra ayağın darb ide. Mezkûr de sâhına vara. Ol da haddâdı alub gerü içerüden darb ide dahi sağ omuzun kalkana ala zîrâ kim cevâbı gelür. Andan sonra harbî ile tefrîk olunalar.

¹ harbiyyenin E:harbin M

² durub E:-A

³ sâhından E: sâhdan M

⁴ E:+...den murâd haddıyla itmektir M

el-Hovpâretü's-sabi'a – Ta'kîbiyye¹

Bu hovpâre-i 'akabiyyenün [ta'kîbiyyenün] tarîk-i ameli budur ki, meydânda aylanalar ve hem meydân açub birbirine hamle ideler. Andan sonra dolab idüb mukâbilin başına vara. Ol da gerüsüne meyl idüb hamâyil [hamâ'il] ile başına darb ide. Ba'de'd-darb hov idüb tefrîk olunalar.

el-Hovpâretü's-sâmine – el-Hâlidü

Bunun tarîk-i ameli budur ki, leff-i hamâyil [hamâ'il] darb olundukda kalkanın ardına çevirüb², kılıçla bir haddâdı alub ayağ darb ide. Ol da ayağın kaldırub sâhına vara ve³ dike. Andan sonra başına varub [19a] harbîden tefrîk olunalar ve yâhûd kılıcın⁴ arkasında koyub, taşradan başına varub, tabtîl ile sâhına[sahına] vara.

el-Hovpâretü't-tâsi'a – Cedîd

Bu hovpâre-i cedîdenin tarîkı budur ki, aylanub harbî ideler. Andan sonra içerüden taşradan alub, başına⁵ vara dahi sol ayağın sağ tarafına geçirüb, kılıcın arkasında koyub bir haddâdı darb ide, dahi dizinde dike. Andan sonra başına tekrar varub, ol da bağlayub ayağına vara. Ol mahallde dikmeyle tabtîl idüb, mancınık ile taşradan sol [ve] sağına vara dahi tekrar harbî ile hov dönerler.

el-Hovpâretü'l-âşire – Cevherî

Bu hovpâre-i cevherînün tarîk-ı⁶ ameli budur ki, içerüden taşradan ayağ darb idüb, üçüncü darbu mukâbil kılıç ile arkasında alub mu'allem [19b] olanın arkasında darb

¹ Ta'kîbiyye E: 'Akabiyye M

² çevirüb E:-A

³ ve E:-M

⁴ kılıcın E:-A

⁵ harbî ideler. Andan sonra içerüden taşradan alub, başına E:-M

⁶ tarîk E:-M

idüb bir haddâdı alub hov döne. Tekrâr bir haddâdı alub arkasında koyub ayağına darb ide. Ol da kalgıyub haddâdı ve haddâdiden arkada koyub, ol dahi kezâlık kalgıyub haddâdı tutub, şimâline hov dönüb gerü haddâdı ve haddâdiden tekrâr dönüb haddâdı ve haddâdiden arkaya ve arkasından tekrar bir haddâdiye andan sonra dizinde diküb, hov ideler ki bend tamam olur. Pes imdi bünûdu'l-harbiyye¹ ki on bend idi. Alâ tarîkı'l-icmâl şerh olundu. Fe-ammâ kemâl-i zekâvet oldur ki, her bendi mahallinde amel etdürüb, garîm olanın fırsatın gözleye ki, harbînin ekser tarîkı oldur.

el-Faslü's-sâlis

Fî ma'rifeti amelü'd-debbûs ve fihî aşere hovpâre ma'a'l-harbiyyât. Üçüncü fasl debbûs [20a] ahvâlinin beyânındadır. İmdi bilgil ki, zikr olan debbûs Kisrâ Nûşirevân zamânında hakîm Vehve peydâ idüb zuhûra getürmişdür. Netekim Tuhfetü'l-mücâhidîn'de bu vechile² zikr olunur ki³ " و اما ما كان من الدبوس فتظاهرت به " الفرس على زمن كسرى انوشروان و كان له حكيم يقال له الوهوه استخرج اثنا عشرة حويارة و كان في جيشه عشرة الاف پهلوان يقاتلون باللوث الحديد و هي مضرسته و ثم ينشط به الفارس ^a.

Şi'r⁴

Ve küllü men yel 'abu'd-debbûsen

Yeşribu min neşvetihi kûsen

Femerrate yüdaribu'l-budûra

Ve tareten yüharibü'ş-şümûsa

Ve bir rivâyetde dahi kahramân kâtil Semendûn-ı Hezâr yek dest ile muhârebe eyledikde, peydâ idüb ameile getürdi. Ol zamânda hem yapraklu değil idi. [20b]

¹ bünûdu'l-harbiyye E: bünûd-ı harbiyye M

² bu vechile E:böyle M

³ ki E:-M

⁴ Şi'r E:Beyt M

a."Kisra Anuşirevan zamanında İranlılar topuzla galip geldiler ve onun danışmanı olan el-Vehve topuzdan on iki hov-pâre (saldırı tekniği) çıkardı. Askerlerinin arasında bulunan on bin pehlivan mızrak tarzındaki bu aletle savaşıyorlardı ve bu onların savaş tekniği idi. Sonra bu aletle at binicileri harekete geçiyordu."

Sonra Rüstem hîle idüb iki çatal okla İsfendiyâr'ın gözlerin çıkardıkda, İsfendiyâr Rüstem'e "Elin elüme vir yâ pehlivân" didi. Rüstem dahi hîle¹[yi] anlayub, demir debbûsu eli yerine virdi. İsfendiyâr Rüstem'in elidür diyü muhkem tutub sıkdı. Barmakları batub beş yapraklu bozdoğan olub kaldı.

Mesnevî

Bozdoğanun aslı işbu şerh olur

Râstî bu gayr-ı vâki‘ tarh olur

Bu yaragı götürüb iden ‘amel

Kâmil olur cengine ermez halel

Ve dahi bilgil ki, bu fenn-i debbûsa sultânü’l-mel‘ûb² dirler zîrâ kim bendleri³ yemîn ve şimâl⁴ ale’s-seviyye amel olunur. Sâîr oyunların bendleri⁵ gibi yemînine münhasır değil.

Şi‘r

Bünûdinâ manzûmetün durûbihâ

Mislü'l-leâlî fî buhûri'd-deycûr

Ve külllü bendin fâhirin ke-cevherin

Tecellû bihi gıyâhibe'd-deycûr⁶

Ve hem bu oyundan⁷ hiffet matlûb olduğundan [21a] ötürü bünyâdı dahi hiffet üzerine vâki‘ olmuştur. Hikmeten eyle⁸ olsa buna müdâvemet idenlerin bedenleri dâim hiffet ve sıhhat üzre olub, ahlât-ı fâside tahlîl olunur. Pes zikr olan debbûs

¹ hîle E:hîleyi A, M

² mel‘ûb E:lu‘b A

³ bendleri E:-M

⁴ yemîn ve şimâl E: yemîniyle şimâli M

⁵ bendleri E:-M

⁶ Şi‘r Bünûdinâ manzûmetün durûbihâ/ Mislü'l-leâlî fî buhûri'd-deycûr/ Ve külllü bendin fâhirin ke-cevherin/ Tecellû bihi gıyâhibe'd-deycûr E:-M

⁷ bu oyundan E:bundan M

⁸ eyle E:öyle A

aslında kimlerden kalduğı şerh olundu. Bundan sonra bunun lu‘ûb-ı asliyyesinden müfid ve muhtasar birkaç hovpâre ala vechi’t-tahkîk zikr oluna.

Mesnevî

Çeker debbûs şâh-ı gonceden bâd

Ki hasmâne tarîkin ide bünyâd

Asâ tutmasa elde sûsen-i ter

Çemen şâhı anı kılmazdı rehber

el-Hovpâretü’l-ûlâ

es-Sâzic bi’d-debbûsi’l-vâhidi felehû aşere bünûd. Bendü’l-evvel tâpû on bir hov ile. Bendü’s-sânî altı ile üç leff. Bendü’s-sâlis sekiz üç leff hov ile. Bendü’r-râbi‘ sekiz üç leff kesr ile. Bendü’l-hâmis sekiz üç leff ile. Bendü’s-sâdis [21b] kılıç on iki hov ile. Bendü’s-sâbi‘ kol sûret dokuz üç leff hov ile. Bendü’s-sâmin hov-i mukallib ve üç kovuş on dört hov ile. Bendü’t-tâsi‘ sol ile altı üç leff hov ile. Bendü’l-aşer âhar yedi üç leff hov ile.

el-Hovpâretü’s-sâniye

es-Sâzic bi’l-isneyn felehû aşere bünûd eydan. Bendü’l-evvel tâpû on bir hov ile. Bendü’s-sânî altı ile üç leff.¹ Bendü’s-sâlis sekiz üç leff hov ile. Bendü’r-râbi‘ sekiz üç leff kesr ile. Bendü’l-hâmis sekiz üç leff ile. Bendü’s-sâdis kılıç on iki hov ile. Bendü’s-sâbi‘ kol sûret dokuz üç leff hov ile. Bendü’s-sâmin hov-i mukallib üç ile kovuş on dört hov ile. Bendü’t-tâsi‘ sol ile altı üç leff hov ile. Bendü’l-aşer âhar yedi üç leff hov ile ki cümle on olur.²

¹ E:+ile M

² E:+ve’s-selâm M

el-Hovpâretü's-sâlise

[22a] Tavh bi's-salışı'l-vâhid felehû semâniye bünûd. Bendü'l-evvel tâpû iki salış ile on beş. Bendü's-sânî iki salış altı ile ve üç leff. Bendü's-sâlis dört salışdan sekiz üç leff hov ile. Bendü'r-râbi' dört salışdan sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis dört salışdan sekiz üç leff ile. Bendü's-sâdis kılıç ile on dört hovsuz. Bendü's-sâbi' soldan salış ile altı hov ile. Bendü's-sâmin âhar yedi kovuşdan hovsuz on dört ile.

el-Hovpâretü'r-râbi'a

Re'sü'l-fers bi's-salışı'l-vâhid felehû tâsi'a bünûd. Bendü'l-evvel tâpû ezdirmeden yirmi bir hovsuz içeruden ve taşradan. Bendü's-sânî iki¹ salış ile üç leff. Bendü's-sâlis iki salış ile at başı on beş ile. Bendü'r-râbi' iki evvel sekiz yerine [22b] altı ve üç leff.² Bendü'l-hâmis iki salış ile at başı on beş ile. Bendü's-sâdis iki salış ikinci sekiz yerine altı ve üç leff kesr ile. Bendü's-sâbi' kılıç içerüden ve taşradan yirmi bir ile. Bendü's-sâmin sol ile salış ve altı üç leff hov ile. Bendü't-tâsi' âhar yedi yerine kovuş ile içerüden ve taşradan yirmi bir ile.

el-Hovpâretü'l-hâmise

Zahrü'l-evvel bi'l-vâhid mine's-salış felehû semâniye bünûd. Bendü'l-evvel tâpû iki salış ve kovuş iki tarafda arkada ki, cümle yirmi altı olur. Bendü's-sâni salış ile altı üç leff. Bendü's-sâlis dört salış ile sekiz hov ile. Bendü'r-râbi' dört salış sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis dört salış sekiz üç leff ile. Bendü's-sâdis kılıç ile kovuşdan [23a] iki taraf da arkada ki, cümle yirmi altı olur. Bendü's-sâbi' hov³ ile altı üç leff

¹ iki E:-M

² E:+hov ile M

³ hov E:sol M

hov ile. Bendü's-sâmin âhar yedi yerine kovuşdan iki taraftan arkada ki,¹ cümle yirmi altıdır.

el-Hovpâretü's-sâdis

Câzim² bi'l-vâhid mine's-salış felehû semâniye bünûd. Bendü'l-evvel tâpû³ iki salış kovuş ile on iki de arkada tarafeynden iki haddâdı ve gazel ve gazelden hov-i mukallib. Andan sonra kovuş ide. On dördünde mukâbil arkasında koyub dört haddâdı ide. Ba'de'l-haddâdı mu'allem arkada koyub tekrâr mukâbile dört haddâdı andan sonra arkada koyub hovdan koş koşdan mu'allim ayağına ve koltuğuna vara. Ol da diküb iki eliyle tutub, taraf-ı yemînine hov ide, dahi koltuğunda iki taraftan dike. Andan sonra şaklap ile altı ve koş ideler ki cümle [23b] elli yedi olur. Bendü's-sâni iki salış ile altı üç leff. Bendü's-sâlis dört salış sekiz ile üç leff hov ile. Bendü'r-râbi' salış ile sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis dört salış ile sekiz üç leff. Bendü's-sâdis kılıç elli yedi ile. Bend-'s-sâbi' sol iki salış ile altı üç leff hov ile. Bendü's-sâmin âhar yedi⁴ elli yedi ki bend tamam olur.

el-Hovpâretü's-sâbi'a

Tavîl bi'l-vâhid mine's-salış felehû ihdâ aşere bünûd. Bendü'l-evvel sol ile dört salış. Bendü's-sânî sağ ile salış bağlayub ve altı kovuşdan ki, sekiz olur. Bendü's-sâlis salış ile üç def'a bağlayub, iki kerre ve başa üçde taşradan içerüden ayağa varub tekrar bağlayub altı ki, cümle on beş olur. Bendü'r-râbi' on yediden [24a] at başı. Bendü'l-hâmis sâlis ile altı üç leff. Bendü's-sâdis sâlis ile dört ile kovuş ide. Sekizde hovdur ammâ dönmeye. Mancılıkdan [mancınıkdan] hov⁵ kılub dönüb yapına tekrar mancınık vara. Ol da yapınub taşradan içerüden andan sonra yapınub altı kovuş ide.

¹ ki E:-M

² Câzim E: Hâtem M

³ tâpû E: bu M

⁴ E:+yerine M

⁵ E:+mukallib M

Bendü's-sâbi' tekrâr dört sâliş sol ile. Bendü's-sâmin sâliş yapınma kovuş ve kovuşun altıncıda taşradan ayağına vara. Ol mahallde mukâbil solda dike ve sağda mancınık alub başına vara. Mu'allim dahi yapınub altıdan kovuş ide ki cümle on yedi olur. Bendü't-tâsi' iki sâliş yapınma altı kovuş ve gazelden mukâbil gazeline varub yapınma ve taşradan ve içerüden ayağına tekrar yapınma altı kovuş ki on dokuz olur. Bendü'l-aşer iki sâliş altı kovuşdan üç [24b] haddâdi ve bir koltuğa andan sonra yapına. Altı kovuş ide ki on yedi olur. Bendü'l-hâdî aşer iki sâliş ve yapınma ve iki dakk ve taşradan ve içerüden ayağına varub yapına. Altı kovuş¹ on beşer olur.

el-Hovpâretü's-sâmine

Bi'l-isneyn mine's-sâlişî'l-kebîr felehû semâniye bünûd. Bendü'l-evvel tâpû iki sâliş ile kovuş bila hov on beş. Bendü's-sânî iki sâliş dört üç leff cümle dokuz. Bendü's-sâlis dört sâliş ile evvel sekiz yerine üç leff hov ile. Bendü'r-râbi' dört sâliş sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis dört sâliş üçüncü sekiz üç leff ile. Bendü's-sâdis kılıç kovuşdan on dört hovsuz. Bendü's-sâbi' sol ile altı üç leff hov ile. Bendü's-sâmin âhar yedi kovuş ile on dört hovsuz.

[25a]el- Hovpâretü't-tâsi'a

Sâzicü'l-kebîr bi-sitteti felehû aşere bünûd. Bendü'l-evvel tâpû yigirmi iki hov ile. Bendü's-sânî altı üç leff ile. Bendü's-sâlis sekiz üç leff yirmi iki hov ile. Bendü'r-râbi' sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis sekiz üç leff ile. Bendü's-sâdis kılıç yigirmi dört hov ile. Bendü's-sâbi' kol sûret hov ile. Bendü's-sâmin hov mukallib yigirmi sekiz ile. Bendü't-tâsi' sol ile altı üç leff hov ile ki on sekiz olur. Bendü'l-aşer âhar yedi leff ile cümle yigirmi iki olur.

¹ E:+ide M

el-Hovpâretü'l-aşere

Haff bi's-selâseti felehû aşere bünûd. Bendü'l- evvel ezdirmeden tâpû haddâdı ile otuz dört. Bendü's-sânî altı üç leff kesr ile [25b] Bendü's-sâlis sekiz üç leff hov ile. Bendü'r-râbi' sekiz üç leff kesr ile. Bendü'l-hâmis sekiz üç leff ile. Bendü's-sâdis kılıç kovuşdan haddâdı otuz dört hov ile. Bendü's-sâbi' kol sûret üç leff hov ile. Bendü's-sâmin hov-i mukallib kovuşdan haddâdı otuz altı hov ile. Bendü't-tâsi' sol ile altı üç leff hov ile. Bendü'l-aşer âhar yedi kovuşdan haddâdı otuz altı hov ile. Pes zikr olan debbûsun on hovpâresi ala vechi't-tahkîk şerh olundu. Bundan sonra bunların sekiz harbiyyeleri var ki, her hovpâreye şümûlu vardır. Bunlarsız olmaz. Anlardan dahi muhtasar zikr olunur. Tâlib olan karındaşlar fehm idüb, her bir hovpâreyi harbîsi ile amele getüreler.

el-Harbiyyü'l-evvel

[26a]es-Sâzicü'l-evvel felehû selâse bünûd. el-Bendü'l-evvel iki hov ile yigirmi iki. el-Bendü's-sânî¹ dört iki hov ile cümle on üç olur. el-Bendü's-sâlis² beş hov. Evvel hovda yedi ikide dört üçde hov mukallib ikiden dörtde sekiz beşde dört ki, cümle beş hovda yigirmi beş olur.

el-Harbiyyü's-sânî

Li-sâzicü's-sânî felehû selâse bünûd eydan. Bendü'l-evvel on bir iki hov ile. Bendü's-sânî dört iki hov ile ki, cümle on üçdür. Bendü's-sâlis beş hov. Evvel hovda³ yedi ikincide⁴ beş üçüncüde hov mukallib dördüncüde sekiz beşincide dört ki, cümle yigirmi beş olur.

¹ el-Bendü's-sânî E: Bend-i sânî M

² el-Bendü's-sâlis E: Bend-i sâlis M

³ hovda E:-M

⁴ ikincide E:ikinci M

el-Harbiyyü's-sâlis

es-Sâzicü's-sâlis felehû selâse bünûd eydan. Bendü'l-evvel iki hov ile on bir. Bendü's-sânî [26b] dört iki hov ile on üç olur. Bendü's-sâlis üç hov ile. Evvel hovda yedi ikincide dört üçüncüde hov-ı mukallib kovuşdan cümle otuz altı olur.

el-Harbiyyü'r-râbi'

Li-sâzicü'r-râbi' felehû selâse bünûd eydan. Bendü'l-evvel iki hov ile yigirmi iki. Bendü's-sânî dört iki hov ile yigirmi altı. Bendü's-sâlis beş hov. Evvel hovda ondur¹ ikincide sekiz üçüncüde hov mukallib dördüncü yigirmi beşincide sekiz.

el-Harbiyyü'l-hâmis

Li-tavh felehû hamse bünûd. Bendü'l-evvel sol ile dört sâliš. Bendü's-sânî sağ ile iki sâliš. Andan sonra içerüden ve taşradan ayakda iki alub, bağlaya dört de evvelden² hov ide.³ İki de hov mukallib ki, cümle on olur. Bendü's-sâlis [27a] mukâbil kovuşdan iki hov ile dokuz. Bendü'r-râbi' tekrar iki hov ile dokuz. Bendü'l-hâmis koş idüb hov yerinden tekrar kovuş ile on dört hovsuz.

el-Harbiyyü's-sâdis

Li-re'sü'l-fers felehû hamse bünûd eydan. Bendü'l-evvel sol ile dört sâliš. Bendü's-sânî sağ ile iki sâliš iki hov ile on. Bendü's-sâlis kovuşdan iki hov ile dokuz. Bendü'r-râbi' tekrâr iki hov ile dokuz. Bendü'l-hâmis tekrar iki hov ile dokuz. Bendü's-sâdis⁴ âhar kovuşdan hov yerinde hov dönmeyüb tekrâr kovuş idüb, taşradan içerüden ayağa vara ki, cümle yigirmi bir olur.

¹ ondur E:on dört M

² evvelden E:evvel M

³ E:+ya'ni M

⁴ tekrar iki hû ile dokuz. Bendü's-sâdis E:-A

el-Harbiyyü's-sâbi'

Li's-sâliš'l-kebîr felehû erba'a bünûd. Bendü'l-evvel iki taraftan sâliš ile on iki iki hov ile [27b] Bendü's-sânî kovuş ile dokuz iki hov ile. Bendü's-sâlis iki hov kovuş ile dokuz. Bendü'r-râbi' iki taraftan kovuş eyleye¹ hovsuz on dört.

el-Harbiyyü's-sâmin

Li'l-câzim felehû hamse bünûd. Bendü'l-evvel sol ile dört sâliš. Bendü's-sânî sağ ile iki sâliš cümle² on iki hov ile. Bendü's-sâlis dokuz iki hov ile. Bendü'r-râbi' kovuş iki hov ile dokuz. Bendü'l-hâmis âhar kovuşdan hov itmeyüb tekrâr kovuş ve kovuşdan iki taraftan dört haddâdı ki, cümle elli yedi olur. Pes imdi zikr olan debbûsun on hovpâresiyle sekiz harbiyyesi bi-kadri'l-imbân şerh³ olundu. Bâkî buna göre kıyâs olunub amel oluna.

el-Faslü'r-râbi'

Fî ma'rifeti ameli'r-ramh ve mâ yettasılı bihî ve innehû yeştemilü alâ sitte hovpâre. Bu dördüncü⁴ fasl gönder beyânındadır [28a] Zîrâ kim bu dahi kesîrû'l-isti'mâldür. İmdi bilgil ki, zikr olan gönderi evvelâ Hûd peygamber *aleyhi's-selâm* neslinden Cârü'l-felâ⁵ peydâ idüb zuhûra getürmişdür. Netekim Risâle-i Tuhfetü'l-mücâhidîn'de bu vechile zikr olunur. " فان ملكاً من ذرية هود عليه السلام كان جريبا غاوى الجهاد فى سبيل الله تعالى فدعى الله ان يلهمه الى عدة تساعد على الجهاد وارواه الله تعالى فى منامه ملكين يتطاعنون برمحين و نهم الله تعالى مائة و عشرين بابا فى الطعن والتبطل و كان يعرف نسبه جارالفا ابن بيذا بن قظرالندا ابن ثعلبة العنقا بن قظريف بن وايل بن هود عليه السلام فما ابقى فى زمانه الا من يقر

¹ eyleye E:ileA, M

² sâliš E:-M

³ şerh E:zikr M

⁴ dördüncü E:-M

⁵ Cârü'l-felâ E:-A

"بوحدانية الله تعالى ولا نبأه بالرسالة".^a Pes zikr olan gönderi ol zamânda¹ Cârü'l-felâ ne vechile ameile getürüb komış ise [28b] ilâ yümñâ hazâ ol vech üzre² amel olunur.

Beyt³

Gerçi cismin hâke saldı rüzgâr Lîk gönder kaldı andan yâdigâr

Erlik ile dilde adı yâd olur Tâ kıyâmet anılısar⁴ nâm-dâr (olur)

Ve dahi bilgil ki, evvel zamânda⁵ kalkan yoğdı.⁶ Gönderi gönder ile kılıcı kılıc ile redd iderlerdi. Sonradan Gerşâsb ki, Rüstem-i Zâl'in ceddidir. Zü'l-hımâriyle [zü'l-fikâriyle]⁷ cenk eyledikde, kalkanı te'lîf eyledi⁸ ve bir rivâyetde dahi Frenk te'lîf eyledi dirler. Eyle⁹ olsa zikr olan¹⁰ kalkan sâîr silâh gibi hasım içün değil mahzâ götüren¹¹ içündür. Ancak¹² tutana¹³ kal'a tutmayana belâ.¹⁴

¹ ol zamânda E:-M

² ne vechile ameile getürüb komış ise ilâ yümñâ hazâ ol vech üzre E: niçe kim amel eylediye ol zamândan bu zamâna değin kalub M

³ Beyt E:Nazm A

⁴ anılısar E:anılır M

⁵ Ve dahi bilgil ki, evvel zamânda E: Ve hem gönder gönder ile redd olunur olduğuna vech M

⁶ E:+evvell zamânda heman M

⁷ Zü'l-hımâriyle E: Zü'l-hımâr-ı dîv ile M

⁸ te'lîf eyledi E: te'lîfidir M

⁹ eyle E:öyle A

¹⁰ Eyle olsa zikr olan E: ve dahi M

¹¹ götüren E:kendü M

¹² E:+ki M

¹³ tutana E:tutabilene M

¹⁴ belâ E:belâdır M

a."Hud peygamberin soyundan bir pâdişâh vardı uyuz hastasıydı yüce Allâhtan savaş konusunda yardım istedi Allâh da ruyasında iki meleğin mızraklarla savaştını gördü ve yüce Allâh ona savaş konusunda 120 kapı açtı (yani ilham etti) onun soyu şöyle biliniyordu İbn Beyda b. Kazar en-Nedâ ibn Sa'li el-Anka b. Kazrif b. Vail b. Hud (a s) onun zamanında ancak Allâhın teklîğini kabul edenler kalmıştı".

Mesnevî

Cümle yarak hasm içündür ey hümâm Lîk kalkan cânını saklar tamam

Gül süvâr olub takınmışdur siper Kâr-zâr-ı bağa saldı zîb ü fer

Pes imdi zikr olan gönder ve kalkan¹ ibtidâ kimlerden peydâ olub kalduğun² fi'l-cümle şerh eyledik.³ Bundan sonra amel-i harbiyyesinden yayak ve at üstünde⁴ [29a] [29a] niçe amel olunmak⁵ gerekdür birkaç hovpâre alâ vechi't-tahkîk müfid ve muhtasar⁶ zikr oluna.⁷

Mesnevî

Budaklar her biri bir nev'-civândır Eline gönder almış pehlivândır

Çemende nîzedâr olmasa sûsen Anı kılmazdı rehber şâh-ı gülşen

Silâhşûr olmasaydı sûsen-i ter Tutarmıydı elinde tîg u hançer⁸

¹ gönder ve kalkan E:kalkan ve gönder M

² kalduğun E:kalduğu M

³ fi'l-cümle şerh eyledik E:ma'lûm olundu M

⁴ at üstünde E:atıyla M

⁵ amel olunmak E:amele getürmek M

⁶ birkaç hovpâre alâ vechi't-tahkîk müfid ve muhtasar E:anlardan dahi birer ikişer hovpâre-i müfid ve muhtasar alâ vechi't-tahkîk M

⁷ oluna E:olunur A

⁸ Mesnevî

Budaklar her biri bir nev'-civândır/Eline gönder almış pehlivândır

Çemende nîzedâr olmasa sûsen/Anı kılmazdı rehber şâh-ı gülşen

Silâhşûr olmasaydı sûsen-i ter/Tutarmıydı elinde tîg u hançer E:-A

el-Hovpâretü'l-ûlâ

Bu evvel ki hovpâre yaya hovpâresidür. Tarîk-i ameli budur ki, gönderi orta yerinde kaşı beraberinde tutub sağ elin gönder üzre¹ bend vire dahi meydân aylanub tâpû ide. Andan sonra aylanub hov-i yemîn eyleye ve her aylanmada sağ elin bend vire gerü meydân² aylanub hov-i şimâl ide. Ba‘de’l-hov aylanub meydân ortasında gönder çeküb meydân başında nakk-ı yemîn ile tapış ide. Andan aylanub nak-ı şimâl ile tapış ide. Ba‘dehû aylanub meydân ortasında gönder çeküb [29b] meydân başında³ dolab-ı yemîn ide. Tapış ile gerü aylanub meydân başına vardıkda dolab-ı şimâl ide. Tapış ile andan sonra soluna sağına⁴ sak ide tapış ile. Ba‘dehû aylanub soluna sağına sarf ide⁵ tapış ile ki sarf-ı evvel sarf-ı sâni⁶dür. Bu mahallde şabka da⁷ iderler ammâ asahh oldur ki itmeyeler. Zîrâ kim tazyîku’d-darbdur. Ba‘dehû meydân başından semâ‘ ile aylanub tapış ideler. Andan sonra gönder çeküb⁸ âhar hov ide⁹ ki hovpâre tamam olur ve tamam oldukda¹⁰ tekrar tâpû idüb meydândan çıka.¹¹

el-Hovpâretü’s-saniye

Bu ikinci hovpâre evvelkinin harbiyyesidür. Tarîkı budur ki, aylanub sarf-ı tapış ile üç def‘a ideler. Andan sonra¹² sağ taraftan üç kerre şabka ide. Evvel kulâğına sonra

¹ üzre E:üzerinde M

² aylanmada sağ elin bend vere gerü meydân E:-A

³ meydân başında E:varub M

⁴ soluna sağına E:sağına soluna A

⁵ ide E:iderler M

⁶ E:+ya‘ni üstâdlar M

⁷ şabka da E:şabka ile harb M

⁸ gönder çeküb E:-M

⁹ hov ide E:-M

¹⁰ oldukda E:oldukdan sonra M

¹¹ çıka E:çıkalar M

¹² sonra E:-M

başına¹ gerü tekrâr² kulağına andan tapış ile [30a] aylanub gerü sol taraftan üç def'a def'a şabka darb eyleye ve evvel darb edenin nevbeti tamam olub, sonra bu vechile hasım dahi tarafeynden tapış ile üçer kerre sağında solunda şabka ide ki, beraber olur. Sonra tapış sarfı sağ taraftan sancış ve sol taraftan sancış andan sonra âhar tâpû idüb meydândan çıkalar ki, hovpâre tamam olur ve bu şabkalarda bir tarîk-i âhar³ dahi vardur ki,⁴ iderler. Meselâ evvel şabka idene akabince garîmi de⁵ ider ki, buna⁶ buna⁶ şabka-i mücevvez dirler. Mukâbil kaç kerre darb iderse hasım dahi ol kadar darb ider ki, harbî olur.⁷

el-Hovpâretü's-sâlise

Bu üçüncü⁸ hovpârenün tarîk-i ameli budur ki, iki saff olub aylanalar muhammel ile⁹ ile⁹ ve aylanmadan¹⁰ saff-ı husemâ mukâbil¹¹ olalar. Andan sonra¹² cümle¹³ husemâ hov ideler. Min tarafeyn ba'de'l-hov¹⁴ küllü husemâ sancış ideler [30b] tarafeynden¹⁵ ki hovpâre tamam olur.

¹ E:+dahi sonra M

² tekrâr E:-M

³ âhar E:-M

⁴ E:+üstâdlar M

⁵ de E:dahi M

⁶ buna E:-M

⁷ Mukâbil kaç kerre darb iderse hasım dahi ol kadar darb ider ki, harbî olur E: Bir kerre urursa ol da bir kerre urur ve eğer iki kerre urursa ol da iki kerre urur, üç kerre kerre urursa ol da üç kerre ura ve sâir ve hem asl-ı harbîdir M

⁸ üçüncü E:-M

⁹ muhammel ile E:-M

¹⁰ E:+mukâbele M

¹¹ mukâbil E:-M

¹² Andan sonra E:dahi M

¹³ mukâbil olalar. Andan sonra cümle E:-A

¹⁴ ba'de'l-hov E:andan sonra M

¹⁵ tarafeynden E:tarafeyn M

el-Hovpâretü'r-râbi'a – Ale'l-hayl¹

Bu dördüncü² hovpâre at üstünde amel olunur. Tarîk-i ameli oldur ki, evvelâ aylanub aylanub tâpû ideler. Ba'de't-tâpû³ gerü⁴ aylanub meydânda durub bir def'a tapış eyleyeler. Andan sonra⁵ gerüsüne kesleyüb,⁶ hov-ı yemîn ve hov-ı şimâl ideler. Sonra⁷ aylanub meydân ortasında gönder çekeler⁸ dahi⁹ meydân açub nakk-ı yemîn yemîn ile nakk-ı şimâl ideler ve hem aylanub gerü meydân ortasında gönder çeküb¹⁰ meydân açub dolab-ı yemîn dolab-ı şimâl ideler. Eyledikten sonra aylanub meydân başında sebk ideler ve hem sebkda kûrnâs olan hasret vara. Andan sonra sol tarafına hov ideler. Ba'de'l-hov aylanub sarf-ı evvel ideler ve hem hasret varalar. Andan sonra aylanub [31a] sağ tarafına döne dahi meydân başına varub ikinci sarf-ı tapışıyla eyleye ve hem gönder sürüb kılıç üzerine aylanalar ve aylanmadan meydân ortasında meydân kesüb sağ tarafına aylanub gönder çeke ve hem âhar hov ide ki hovpâre tamam olur. Bundan¹¹ mukâbil durub üçer def'a¹² sancış ideler. Ba'de's-sancış¹³ tâpû idüb meydândan gideler ki,¹⁴ Mısır mu'allimlerinün tarîkı böyledir.¹⁵

¹ Ale'l-hayl E:-M

² dördüncü E:-M

³ Ba'de't-tâpû E:Tâpûdan sonra A

⁴ Ba'de't-tâpû gerü E:dahi tekrâr M

⁵ Andan sonra E:ve hem M

⁶ kesleyüb E:kesleye M

⁷ Sonra E:Andan M

⁸ çekeler E:çekenler M

⁹ dahi E:ve M

¹⁰ çeküb E:çekeler ve M

¹¹ Bundan E:Sonra M

¹² üçer def'a E:-M

¹³ Ba'de's-sabhaş E:Sabhaşdan sonra A

¹⁴ Ba'de's-sancış tâpû idüb meydândan gideler ki E:bu dahi câizdir ki M

¹⁵ tarîkı böyledir E: âdetleri bu tarîk iledür ve's-selâm M

el-Hovpâretü'l-hâmise – Ma'a'l-hayl¹

Bu beşinci² hovpârenin amel-i tarîkı budur ki,³ aylanub tarafeynden⁴ tâpû eyleyeler.⁵ eyleyeler.⁵ Andan aylanub bir kerre⁶ tapış ayla [ile] gerüsüne kesleyüb⁷ sağ tarafına tarafına hov-ı evvel ve sol tarafına⁸ hov-ı sâni eyleyeler dahi aylanub nakk-ı evvel nakk-ı sâni ideler. Sonra gerü aylanub meydân ortasında gönder çeküb dolab-ı yemîn⁹ dolab-ı şimâl eyleyeler ve¹⁰ aylanub sol tarafına sak idüb sol tarafına [31b] hov gideler.¹¹ Tekrar¹² aylanub tasrîh-i¹³ evvel ile sağ üstüne aylanalar dahi tasrîh-i sâni tapış ile idüb kılıç üzre aylanub¹⁴ hasret vara dahi¹⁵ âhar hov ideler.

el-Hovpâretü's-sâdis – Ma'a'l-hayl¹⁶

Bu altıncı¹⁷ hovpârenün¹⁸ tarîk-ı ameli budur ki, iki saff ile husemâ aylanalar. Sonra mukâbil olub cümlesi hov ideler. Ba'dehû¹ küllü husemâ sancış ideler² tekrâr ekin

¹ Ma'a'l-hayl E:-M

² beşinci E:-M

³ budur ki E: zikr olan hovpâre gibi amel olunur. Meselâ M

⁴ tarafeynden E:-M

⁵ eyleyeler E:eyleye M

⁶ bir kerre E: üç def'a M

⁷ kesleyüb E:kesleye, aylanub M

⁸ sol tarafına E:-M

⁹ E:+ile M

¹⁰ ve E:gerü M

¹¹ gideler E:gide M

¹² E:+ba'dehû M

¹³ tasrîh E:sarf M

¹⁴ ile sağ üstüne aylanalar dahi tasrîh-i sâni tapış ile idüb kılıç üzre aylanub E:ide sonra gerü aylanub sarf-ı sâni eyleyeler dahi akabince M

¹⁵ vara dahi E:varılıverir M

¹⁶ Ma'a'l-hayl E:-M

¹⁷ altıncı E:-M

¹⁸ hovpârenün E: hovpârede dahi M

ekin sancış idüb ba‘dehû³ cümlesi gönderlerin çeküb hov eyleyeler. Andan sonra⁴ âhar tâpû idüb meydândan çıkalar ki, hovpâre tamam olur. Pes bu zıkr olan hovpâreler⁵ ki, şerh olundı kâfidür. Bâkî bunlara göre kıyâs olunub amel oluna.⁶

el-Faslü’l-hâmis

Fî ma‘rifeti amel-i tertîbât-ı meyâdîni’l-harbiyyeti⁷ ve tezyînât-ı mezâyini’d-darbiyyeti⁸ ve hüve müstemilun alâ kal‘ateyn ve mâ câlisü fî-hümâ⁹ bi’l-kerr ve’l-ferr.¹⁰ Bu beşinci fasl¹¹ [32a] iki hisâr-ı kerr ü ferr ile on yedi meclis beyânındadır. Bu bende-i bî-destgâh-ı zemîn-i zillet üzerine seccâde-i ihtiyâc-ı bast ve " اذَا سَنَّكَ

¹ Ba‘dehû E:tamam olıcak M

² Ba‘dehû küllü husemâ sancaş ideler E:-A

³ idüb ba‘dehû E:edeler sonra M

⁴ Andan sonra E:-M

⁵ E:+yayak ve atla niçe amel olduğu fî’l-cümle M

⁶ kâfidür. Bâkî bunlara göre kıyâs olunub amel oluna E: ümiddir ki kâmil olanlar fehmlle bunları amele getirüb behremend olalar. İnşaallâhü te‘âlâ M

⁷ tertîbât-ı meyâdîni’l-harbiyyeti E: tertîb-i meyâdîni’l-harbiyyeti M

⁸ tezyînât-ı mezâyini’d-darbiyyeti E:-M

⁹ fî-hümâ E:beyne-hümâ A

¹⁰ kal‘ateyn ve mâ câlisü fî-hümâ¹⁰ bi’l-kerr ve’l-ferr E: seb‘a aşar mecâlisin M

¹¹ E:+harb meydânlarının tertîpleri beyânındadır ki, beyne’l-muhâribîn vel-mu‘allimîn kesîrû’l-isti‘mâldir M

a. "Kullarım sana, beni sorduğunda (söyle onlara): Ben çok yakınım. Bana dua ettiği vakit dua edenin dileğine karşılık veririm. [O halde (kullarım da) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulalar]". Kur‘ân , Bakara 2/186.

* Mani: Nakkaş ve mezhep kurucusudur. 216 yılında Güney Mezopotamya’da doğdu. Kaynaklarda on iki yaşındayken Mani’ye bir meleğin görüldüğü yirmi dört yaşına geldiğinde "ikiz" (Tavm) adını verdiği bu melekten aldığı öğretiler doğrultusunda yeni dini yaymaya başladığı belirtilmektedir. Sâsânî Kralı I. Şapur zamanında Mani’nin hareketine müsamaha gösterilmiş ve bu sayede Mani İran başta olmak üzere çeşitli bölgelerde dinini yayma fırsatı bulmuştur. Kral I. Behram’ın son günlerine kadar süren bu olumlu hava, imparatorluğun Mecûsî başrahibi Kartir’in öncülüğünde Maniheistlere karşı yoğun bir sindirme kampanyası başlatılması neticesinde sona ermiştir. Yakalanıp zindana atılan Mani, 276’da öldürülmüştür. Erjeng adı verilen resimli kitabıyla ün kazanmıştır. Doğuda resim sanatının kurucusu sayılan Mani, Türk edebiyatında daha çok güzel resimler yapan bir kimse olarak bilinir. Sevgilinin yüzü, güzelliği onun yaptığı resimlere benzetilir. Bazı Türk nakkaşları, kendi eserlerini Mani’nin eserlerine benzeterek övünmüşlerdir. Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi c. VIII, s. 331., DİA c. XXVII, s. 575.

عبدى عنى فانى قريب اجيب دعوة الداع اذا دعان "a ma'nâsı mülâhazasıyla cânib-i hazret-i Hakk'a azze ve celle müteveccih oldukda ol kadîm-i lâ-yezâl ve ol hakîm-i bî-zevâl inâyetiyle iki hisâr beşer kulle dörder bâb ile bünyâd olunub, her dörd divârı musavver-i pür-nakş nakşına Erjeng ü Mânî* hayrân ve bünyâdına mühendisân pîşekârân-ı sergerdân.

Mesnevî

Bilmediler neyledi mi'mâr anun bünyâdına

Dediler anı görenler âferîn üstâdına

Benzeridi birbirine ikisinün hey'eti

Yer ü göğü ditredürdi her birinin heybeti

Hâzır oldılar nazar-gâhına şâhın anda

"Arş-ı Belkıs* oldu peydâ sanasın meydânda

Sonra bayrak ve top ve tüfenkler ile kal'alar bezenüb dahi pâdişâh-ı rû-yı zemîn *hûlledet hilâfetuhû* bendelerinden [32b] mükemmel ve müsellah yüz yirmi nefer encüm misâl içine girüb hisârları mukâbil meydâna merdâne yürüdüb her birinin evvelki kapularından saff-ı şemşîr-bâzân zîb ü zînet ile ve sâz u seleb ile tâvûs misâl cevelân idüb ve seyrân gösterüb tîg-ı âb-dâr âteş-efşânlarından¹ rû-yu meydân lâle-zâr olub görenler dirler idi.

¹ âteş-efşânlarından E: âteş-feşânlarından A

* Arş-ı Belkıs (Taht-ı Belkıs): Hz. Süleyman (a.s.) zamanında Yemen'de hüküm süren Saba melikesi olan Belkıs'ın büyük ve sanatkârane işlenmiş olan tahtıdır. Bu taht, Kur'ân-ı Kerîm'de de yer almaktadır ("Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm" Neml/23).

Şi'r

Es-seyfü ve'l-haңeru reyhâninen

Üffin 'ale'n-nercisi ve'l-âsı

Şerâbinâ min dem-i a'dâinâ

Ve kâsenâ cümcümetü'r-re'si

Ve ikinci kapudan saff-ı debbûsular ki gül yerine siper-i âhenîn takınub hasımlarının vücûdları hisârını pâ-y-mâl eyleyübün iderlerdi.

Şi'r

La yerkününne ehadün 'ani'l-ahcâmi Yevme'l-vegâ mütehavvifen li-hamâmi

Ve lekad ra'ânî bi'd-debbûsi dürriyeti Men 'an yemînî¹ ve emâmî

Ve üçüncü kapudan saff-ı nîzedârân ki atlas-ı al yerine [33a] zırh giyüb ve külâh-ı sefîd yerine miğfer urunub² ciğeri hasmı heybet ile rîze rîze kılub bu beyti³ okurlardı.

Şi'r

Bi-eydina rımahun ka'l-erâkimi

Terâ a'dâ' ina ve'l-livâ efrâren

Ve la yebki lehüm fî'l-ardi melca

İza ma emtaru'l-ermahu naran

Ve dördüncü kapudan saff-ı tîr-endâzân ki, ellerin kemân-gîne urub tîrlerinin dehân-ı perhûnun zih-i zih-gîne çeküb güyyâ ebr-i kaderden kazâ yağmuru yağub tal'at-ı metâli'nin sehmü'l-mevti burc-ı kavse mukârin idüben dirler idi.

¹ yemînî E:+târeten M

² urunub E:örtüb A

³ beyti E:şi'ri A

Şi'r

İza rumtü sehmen min sihâmi Fakade'l-hasmu kavsen fî emâmi

Terâ akvâsinâ beyne'l-katâmi Keenne'l-berku fî yevmi'l-gamâmi

Sene-i mezbûre Zi'l-ka'desi'nin evâîlinde at meydanında kerr ü ferr ile envâ'i lu'b ve hüner arz eylediler. Ol hisarlar derc-i tahrîre ve burc-ı tasvîre götürüldi. Tâ kim beyne'l-muhâribîn ve'l-mu'allimîn yâdigâr kala. Mesnevi

[33b] Bunları merdâne meydâna yürütdiler revân

Çün mukâbil oldılar kapular açıldı hemân

Her birinde altmışar er vardı hep pür yarak

[34a] Safları bir bir çıkub tertîbile durdı ırak

Cümle kerr ü ferr ile lu'ûb u hüner 'arz etdiler

Sonra tâpû hem tevâzu' eyleyüben gitdiler

[34b] Bundan sonra ikbâl ve idbâr ve îrâd ve tasvîb-i kerr ü ferr hasslar ile vâki' olan meclislerin ahvâlleri zikr oluna ki, bilinmek nev'-i mühimmâtdandır. Zîrâ kim tarîk-ı mütekaddimîn üzre asıl ma'lûm olmicak hîn-i muhârebede nesne ahz olunmaz.

Mesnevî¹

Her işin bilmek gerekdür aslını

Asl ile itmek gerekdür faslını

Kim olur her san'atın bir âleti

Aletile zâhir olur hâleti

¹ Mesnevî E:Nazm M

İmdi bilgil kim, silâhşorân-ı nâmdârân hîn-i muhârebede çıkmaklığı girmekten evvel takdîm ideler ki, kademü'l-hurûc kable'l-vülûc mûcibince takdîm olıcak muhârib kendüsüne haber etmiş olur. Bilmezlik ile ve dahi kaviyyü'l-kalb olmak gerekdür ki, "Lâ yelsaku lihâzâ illâ sâhibü'l-kalbi'l-kaviyyi"^a demişlerdür. Ve hem garîm basmakda arslan gibi olmak gerekdür ve aldamasında dilkü bigi [gibi] olmak [35a] gerekdür. Netekim emîrû'l-mü'minîn ve imâmü'l-muttakîn Ali hazreti *radiyallâhû anh kerremallâhû vecchehû* " اذا التقى طالب بالغريم فى المحاربة فيكون كالاسد فى هجمته و كالثعلب فى مراوغته"^b diyü buyurmuşdur. Eyle olsa tarîk-i mücmel üzre mufidlerin ifâdelerine delîl ve müstefidlerin istifâdelerine sebîl olmak için zikr olunan kal'aların on yedi meclis ki vâki' olmuşdı. Usûl üzerine vaz' olunub şerh¹ olunur.²

Mesnevî

Kalem alub ele üstâd-ı hâtır

Yine nakş-ı zîbâ kıldı zâhir

Bu nakş-ı cem' iden meclis be-meclis

Dedi adına mecma'-ı mecâlis

Nice meclis eger görseydi Rüstem

Dilâverlikden urmazdı dahi dem

Bu resmi çünkü tasvîr itdi üstâd

Kılındı on yedi meclis dahi yâd

el-Meclisü'l-evvel

Bu meclis-i evvelin³ tarîk-i ameli budur ki, evvelâ garîm garîm ile⁴ iki saff olalar dahi andan sonra mu'allim olan [35b] kimesne zikr olan iki saffin mâbeyninde dura⁵

¹ şerh E:zikr M

² E:+bi-inâyetillâhi te'âlâ M

³ meclis-i evvelin E:evvelki meclisin M

⁴ evvelâ garîm garîm ile E:-M

⁵ dahi andan sonra mu'allim olan kimesne zikr olan iki saffin mâbeyninde dura E:-M

a."Kuvvetli bir kalb sahibinden başkası bunun için birleşmez".

b."Düşmanla karşılaştığında hücum esnasında aslan gibi ol kurnazlıkta tilki gibi ol".

dahi tenkîl ile mükemmel ve müsellaḥ eger at üstünde iseler gönderlerin fârisîlerler [fârisler] ve eğer yayalar ise kılıçların muharref tutub¹ meydân başına varalar.² Bir saff sağına bir saff soluna aylandurub³ garîm garîmine mukâbil duralar dahi baş üstüne olan kimesne evvel meydâna çıkub dahi tâpû ide ve eyledikten sonra birin sağdan ve birin dahi soldan ale't-tertîb her birisini bir dürlü hovpâre ile oynada. Tâ safflar tamam oluncaya değin ve çünkim tamam ola. Tamam oldukdan sonra yine bir tâpû eyleye ve tâpû eyledikten sonra meydân başına çıkub dura. Andan sonra her ferd alâ-haddihî⁴ garîmiyle çıkub oynaya.⁵ Bu vaz‘ olan tertîb üzre.

[36a] el-Meclisü's-sânî

Bu ikinci meclisin⁶ ameli⁷ kaçankim meydân başına varalar. Ol vakit safflar⁸ aylanub aylanub tenkîl üzre. Andan sonra⁹ iki saff ma'an taşradan aylanub garîm garîmine mukâbil bu tertîb üzre.

[36b] el-Meclisü's-sâlis

Bu¹⁰ üçüncü meclisin tarîk-ı¹ ameli budur ki,² safflar³ meydân ortasına varalar dahi⁴ dahi⁴ meydân açub⁵ iki saff ma'an içëruden aylanub garîm garîmine mukâbil bu vaz‘ vaz‘ üzerine.⁶

¹ mükemmel ve müsellaḥ eger at üstünde iseler gönderlerin fârisîlerler [fârisler] ve eğer yayalar ise kılıçların muharref tutub E:-M

² varalar E: varub M

³ aylandurub E:aylanub M

⁴ her ferd alâ-haddihî E:garîm M

⁵ oynaya E:oynayalar M

⁶ E:+tarîk-ı M

⁷ E:+budur ki M

⁸ meydân başına varalar. Ol vakit safflar E:her bir garim garîmiyle alâ-haddihî aylanub oyunların tamam ideler M

⁹ üzre. Andan sonra E:ile M

¹⁰ Bu E:-M

el-Meclisü'r-râbi‘

Bu⁷ dördüncü meclisin tarîk-i⁸ ameli budur ki,⁹ safflar¹⁰ tenkîl ile meydân başına varalar¹¹ dahi¹² saffın birisi¹³ içerüden birisi¹⁴ taşradan aylanub garîm garîmine mukâbil bu vech üzre.

[37a] el-Meclisü'l-hâmis

Bu¹⁵ beşinci meclisin tarîk-i¹⁶ ameli budur¹⁷ ki, evvel iki saffın¹⁸ birisi¹⁹ içerü girmiş idi. Ol saff²⁰ taşra ve taşrada olan²¹ içerü girüb aylanalar, garîm garîmine mukâbil bu vaz‘ olan tertîb üzre.

¹ tarîk E:-M

² budur ki E:kaçankim M

³ safflar E:-M

⁴ dahi E:ol vakit M

⁵ E:+dahi M

⁶ üzerine E:üzre M

⁷ Bu E:-M

⁸ tarîk E:-M

⁹ budur ki E:kaçankim M

¹⁰ safflar E:-M

¹¹ varalar E:erişeler M

¹² dahi E:ol mahallde M

¹³ birisi E:biri A

¹⁴ birisi E:biri A

¹⁵ Bu E:-M

¹⁶ tarîk E:-M

¹⁷ budur E:oldur M

¹⁸ evvel iki saffın E:evvelki saff ki M

¹⁹ birisi E:biri A, -M

²⁰ saff E:-M

²¹ taşrada olan E:taşra giden M

[37b] el-Meclisü's-sâdis

Bu¹ altıncı meclisin ameli kaçankim safflar meydân başına varalar, ol vakit aylanub iki saff bile² garîm garîmine beraber bir kerre taşradan ve bir kerre içerüden³ gideler. gideler. Bu tertîb üzre.

el-Meclisü's-sâbi'

Bu⁴ yedinci meclisin tarîk-i⁵ ameli budur ki,⁶ iki saff iki halka olub aylanalar.⁷ Ba' dehû⁸ halkanun biri içerü⁹ ve biri taşra¹⁰ gidüb meydân başına¹¹ garîm garîmine mukâbil münakkaş ideler.¹² Bu tertîb¹³ üzre.

[38a] el-Meclisü's-sâmin

Bu¹⁴ sekizinci meclisin tarîk-¹⁵i ameli budur ki,¹ zıkr olan² halkalar aylanub meydân meydân başına vardıklarında³ halka-i vâhid olub içerüden⁴ taşra ve taşra olan içerü aylanub mukâbil sancış ideler ve yâhûd⁵ tokuş[dura]lar. Bu vaz' olan⁶ tertîb üzre.

¹ Bu E:-M

² E:+ashablarıyla taşradan M

³ beraber bir kerre taşradan ve bir kerre içerüden E:mukâbil aylanub M

⁴ Bu E:-M

⁵ tarîk E:-M

⁶ budur ki E:kaçan ki M

⁷ iki saff iki halka olub aylanalar E:safflar meydan başına aylanub varalar. Ol vakit iki halka ideler M

⁸ Ba' dehû E:Andan sonra M

⁹ içerü E:içerüden M

¹⁰ taşra E:taşradan M

¹¹ meydân başına E:-M

¹² münakkaş ideler E:aylanalar M

¹³ tertîb E: vaz' M

¹⁴ Bu E:-M

¹⁵ tarîk E:-M

[38b] el-Meclisü't-tâsi'

Bu⁷ dokuzuncu meclisin ameli kaçankim meydân başına varalar, sola virüb tokuşduralar garîm garîmiyle sonra aylanub hasret varalar. Ba' dehû⁸ tabtîl idüb def'a mukâbil olanlar⁹ hasret varalar. Bu vaz'¹⁰ üzre.

[39a] el-Meclisü'l-âşir

Bu¹¹ onuncu meclisin tarîkı¹² budur ki, tenkîl ile iki saff meydân başında¹³ aylanub¹⁴ iki halka olub¹⁵ garîm garîmine¹⁶ sancış ve tabtîl ideler. Ba' dehû aylanub gerü sancış¹⁷ ideler. Bu tertîb üzre.

¹ budur ki E:kaçan kim M

² zikr olan E:-M

³ vardıklarında E:varalar M

⁴ halka-i vâhid olub içertüden E:zikr olan iki halka bir olur içeru olan M

⁵ yahud E:eğer yaya ile olursa ol vakit sağ taraftan M

⁶ vaz' olan E:-M

⁷ Bu E:-M

⁸ Ba' dehû E:Anlar da M

⁹ def'a mukâbil olanlar E:-M

¹⁰ vaz' E:tertîb M

¹¹ Bu E:-M

¹² tarîkı E:ameli M

¹³ budur ki, tenkîl ile iki saff meydân başında E:-M

¹⁴ E: +meydân başında M

¹⁵ E:+aylanmadan M

¹⁶ E:+varub M

¹⁷ ve tabtîl ideler. Ba' dehû aylanub gerü sancış E:-M

el-Meclisü'l-hâdî aşer

Bu¹ on birinci meclisin ameli² safflar³ meydân başına varub aylanalar. Andan sonra sonra tekrâr meydân açub içerüden gidüb saff-ı evvel⁴ bigi [gibi]⁵ saff-ı vâhid olub duralar.⁶ Bu vaz' üzere.

[39b] el-Meclisü's-sânî aşer

Bu⁷ on ikinci meclisin tarîk-i⁸ ameli⁹ mezkûr¹⁰ saff-ı vâhid olan saff¹¹ meydân başına¹² varub¹³ zencir eyleyüb üç def'a¹⁴ aylanalar.¹⁵ Andan sonra ferdan ale'l-infirâd¹⁶ tâpû [i]deler. Bu tertîb¹⁷ üzere.

¹ Bu E:-M

² E:+kaçankim M

³ safflar E:halkalar M

⁴ saff-ı evvel E:evvelki saff M

⁵ E:+garîm garîmine mukabil dura dahi M

⁶ olub duralar E:olalar M

⁷ Bu E:-M

⁸ tarîk E:-M

⁹ E:+kaçankim M

¹⁰ mezkûr E:-M

¹¹ olan saff E:olub M

¹² başına E:başında duralar ondan sonra M

¹³ varub E:-M

¹⁴ eyleyüb üç def'a E:-M

¹⁵ aylanalar E:aylanub M

¹⁶ Andan sonra ferdan ale'l-infirâd E:-M

¹⁷ tertîb E: vaz' M

el-Meclisü's-sâlis aşer¹

Bu onüçüncü meclisin ameli dört baş ile amel olunur. Meselâ² tenkîl ile meydân başına varub dört saff olalar. Mukaddemleri muhâlif andan sonra³ garîm garîmine mukâbil aylanalar. Bu vaz' olan tertîb üzre.

[40a] el-Meclisü'r-râbi' aşer⁴

Bu⁵ on dördüncü meclisin tarîkî⁶ zikr olan dört saffın iki saff taşradan ki, biri kılıç üzre biri sağ üzre vâki' olur ve iki saff dahi aylanub bunlara mukâbil içerü⁷ garîm garîmile⁸ bu tertîb üzre.

[40b] el-Meclisü'l-hâmis aşer

Bu⁹ on beşinci meclisin tarîk-i¹⁰ ameli zencir olub iki baş içerü ve iki baş taşra aylanub meydân başına varalar. Andan sonra¹¹ içerü gidenler¹² taşra ve taşra olanlar içerü girüb¹³ garîm garîmine mukâbil münakkaş idüb aylan[a]lar.¹⁴ Bu vaz' üzre.

¹ aşer E:-M

² Meselâ E:tarîkî budur ki M

³ Mukaddemleri muhâlif andan sonra E:dahi M

⁴ aşer E:-M

⁵ Bu E:-M

⁶ tarîkî E:ameli M

⁷ ki, biri kılıç üzre biri sağ üzre vâki' olur ve iki saff dahi aylanub bunlara mukâbil içerü E:ve iki saffi içerüden girüb M

⁸ E:+mukâbil M

⁹ Bu E:-M

¹⁰ tarîk E:- M

¹¹ E:+aylanub gerü M

¹² gidenler E:olanlar M

¹³ E:+aylanalar M

¹⁴ münakkaş idüb aylan[a]lar E:-M

[41a] Pes bu nüsha-i cedîde-i müfîdenin fasl-ı hâmisî ki, tertîbât-ı meyâdîn-i harbiyyenün beyânında idi. Avn-ı¹ kadîm ile itmâm erişdi. Ammâ zikr olan tertîbât-ı meyâdîn-i hurûb ve tezyînât-ı mezâyin-i durûb hemân bu kadara münhasır değildir. Niçe bunun emsâli dahi var beyne'l-muhâribîn ve'l-mu'allimîn mergûb olanların [41b] zikriyle ihtisâr olundu. Eyle² olsa bu fenne tâlib ve râgıb olanlar şöyle ki, bunun içinde münderic olan dürer-i gururi ele götürüb dahi elmâs-ı efkârile anı delüb akl-ı gûşlarına gûşvâr edinelir. Ümîd vardır ki, gayra ihtiyâc göstermeyeler inşaallâhû te'âlâ ve bu fakîr-i bî-pâyeye ve hakîr-i bî-sermâye bu risâle-i ferah-fezâyı ve bu ucâle-i terah-zedâyı inşâ eyleyüb derc-i tahrîre ve burc-ı tasvîre götürüb beyân kılmadan murâd-ı küllî ve maksûd-ı aslî³ bu ilm-i şerîf ve fenn-i latîf kavlen ve fi'len fi'len ve azmen sünnet-i Resûl *aleyhi's-selâm* olduğun⁴ bildirmekdür. Tâ kim me'âşir-i İslâm umûmen ve dergâh-ı mu'allâ kulları husûsen bu ilme mûmâris olub sünnet-i Resûl *aleyhi's-salât ve's-selâm* ihyâ ideler.

Mesnevî

[42a]	Güzîde ⁵ kulları şâh-ı cihânun	Güzîn serverleri devr-i zamânun ⁶
	Bu 'ilme olalar küllî mûmâris	Kimi olub piyâde kimi fâris
	Ola her birisi ehl-i sa'âdet	Gazâ kılmakdadur efdal 'ibâdet ⁷

¹ Avn-ı E:+Rabb-i A

² Eyle E:Öyle A

³ murâd-ı küllî ve maksûd-ı aslî E: murâd ve maksûd ve aslî A

⁴ olduğun E:idiğün A

⁵ Güzîde E:Hususâ M

⁶ E:+Dahi onlar ki maksûdu gazâdır/Umûmen bu yolu bilmek sezâdır/Ki câna gevher-i aslî hünerrdir/Hünersiz kişi zâhir bed-gevherdir M

⁷ Bu 'ilme olalar küllî mûmâris/ Kimi olub piyâde kimi fâris/ Ola her birisi ehl-i sa'âdet/ Gazâ kılmakdadur efdal 'ibâdet E:-M

Ve hem¹ bu çemenin pîrâyendesin² ve bu encümenin ârâyendesin du‘â-yı hayrla yâd ve zikr-i cemîlle şâd³ ideler inşâallâhû te‘âlâ.

Mesnevî

Gidüb ol merd meydânam diyenler	Bu sözü hoş nasîhat kıldı anlar
Didiler gör nedir dehrin me‘ali	Ne destânlar ider gör çerh-i Zâli
Muhakkak tîgını çekmiş kınından	Keser yârânı yârânı yanından
Bu ahvâli görür gülşende bülbül	Güle karşı kılur feryâd u gulgul
Ki ey gül ömrünün yoktur sebâtı	Hicâb edinmegil berg ü nebâtı
Vefâ kılmaz bilürsün devr-i hîre	Fenâyı bâkîye eyle zâhîre
O durur pehlivân olan dahi hem	Kul eyler nefsinı vallahu a‘lem

Temme

Fî evâhir-i Şa‘bân sene 939

[18-26 Mart 1533]

¹ Ve hem E:-M

² pîrâyendesin E:serâyendesin M

³ ve zikr-i cemîlle şâd E:-M

SONUÇ

Matrakçı Nasûh'un hayatı hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Hüseyin Gazi Yurdaydın'ın yaptığı çalışmalar haricinde yakın yıllarda Matrakçı Nasûh'un eserleri üzerinde hazırlanan tezler onun hayatı hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Eserlerinden ilmi hayatını takip edebildiğimiz Nasûh'un meşgul olduğu alanları göz önüne aldığımız zaman, hezâr-fenn ismine layık insanlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Eserlerinde hayatına dair bilgilere yer vermeyen Nasûh'un, Tuhfetü'l-guzât'ta da kendisine dair verdiği tek bilgi, yaptığı iki kağıt hisardan bahsetmiş olmasıdır.

Minyatürleriyle tanınan Matrakçı Nasûh, bu çalışmada harb ilmi konusundaki bilgisiyle ön plana çıkmıştır. Tuhfetü'l-guzât, Matrakçı Nasûh'un silahşorluk hakkında kaleme aldığı tek eserdir. Farklı sahalarda muhtelif eserler telif eden Nasûh, silahşorluk alanındaki malumatını bu risalede toplamıştır. Hacim bakımından küçük ancak içerik bakımından değerli olan bu eser, benzerleri arasında özel bir yere sahip olmasını müellifin şöhretine de borçludur. Bugüne kadar çeviriyazısının hazırlanmamış olması daha geniş bir kesimin kullanımını engellemiştir. Tuhfetü'l-guzât'ın çeviriyazısını hazırlamak suretiyle bu boşluğu doldurduğumuza inanıyoruz.

Bu çalışmada Tuhfetü'l-guzât'ın çeviriyazısının yanı sıra ikinci bölümde eserin muhtevassından da bahsedilmiş; ok-yay ve kılıç kullanımına dair açıklamalar yapılmıştır. Şu ana kadar mevcut silahşornameler göz önüne alındığında kılıç kullanımını en ayrıntılı şekilde anlatan risalenin Tuhfetü'l-guzât olduğunu söyleyebiliriz. Aynı ayrıntılı anlatım topuz ve gönder bölümleri için de geçerlidir. Askeri sahada çalışma yapmak isteyen araştırmacılar bu eser vasıtasıyla XVI. yüzyılda ok-yay, kılıç, gönder, ve gürz kullanımına dair ayrıntılı bilgi elde edebilirler. İlk aşamada terminoloji konusunda bazı zorluklarla karşılaşılması mümkünse de aslında her bir terimin silahın ayrıntılı kullanımını anlattığı görülecektir. Metin üzerinde göstermek gerekirse varak 17b'de kılıç kullanımının ikinci bölümünde şunlar anlatılır: *Bu hovpâre-i hamâyilin [hamâ'ilin] tarîk-i ameli budur ki, kalkana iki harbî eyleye. Ba'dehû arkasında koyub koltuğu altında üç def'a gerü harbî ile mancınık ide dahi hovsuz meydânın bula.* Günümüzde ise bu metni şu şekilde ifade etmek mümkündür: *Öncelikle kalkana iki defa hamle yapılır. Ardından üç defa koltuk altına vuruş yapılır. Son olarak kılıç aşağıdan yukarıya doğru mancınık sapanı gibi çevirilip vuruş yapılır.*

Tuhfetü'l-guzât'ın dilini yazmış olduğu diğer eserlerle karşılaştırdığımız zaman sade bir anlatımı olduğunu söyleyebiliriz. Bilhassa tarihe dair yazmış olduğu eserlerinde ağır bir üslup söz konusudur. Bu durumun söz konusu eserlerin padişahın emriyle veyahut ona sunulmak maksadıyla yazılmış olmasından kaynaklanmış olduğu söylenebilir. Tuhfetü'l-guzât'ta ise bu eserlere nispetle umumiyetle anlaşılır bir üslup kullanılmıştır. Bunun yanı sıra silahların kullanım usullerinin anlatıldığı bölümlerde müellifin dönemin askeri terminolojisini kısa ifade ve anlatımlarla kullanılmış olması eserin üslubunu ağırlaştırmıştır. Ancak daha önce de ifade edildiği üzere terminoloji üzerine yapılacak çalışmalardan sonra esere vakıf olmak mümkün olacaktır. Ayrıca bu duruma açıklık getirmesi bakımından çalışmamızın sonuna küçük bir lûgat da eklenmiştir.

SÖZLÜK¹

âb-dâr: sulu, parlak.

âferîde-gâr: yaratan, yaratıcı.

ahlât-ı fâside: insan vücudundaki bozuk unsurlar veya usareler.

alâ tariki'l-icmâl: icmal yoluyla, kısaca, kısaltarak.

alâ vechi't-tahkîk: tahkik yoluyla, inceleyerek, iç yüzünü araştırarak.

ale'l-infirâd: topluluktan ayrı olarak, tek ve yalnız.

arabî yay: Arabî yaylar, basit yay diye sınıflandırılan tek parça ahşaptan oluşan yaylardır. bk. basit yay.

ârâyende: düzen veren, donatan, süsleyen.

aylanmak: bir yerin çevresinde dolanmak, dönüp dolaşıp aynı yere gelmek.

bahş: bölüm, kısım (Osmanlı ok gövdeleri yelek takımının bulunduğu “baş” kısmından, ok ucunun takıldığı “ayak” a kadar yirmi dört bahşa/bölüme ayrılırdı. Bu bölümler insan vücuduna atfen baş, boğaz, göğüs, göbek baldır, ayak vb. isimler alırdı).

basit yay: esnek ve sağlam bir ağaç çubuğunun şekillendirilmesiyle oluşturulan yaylardır. Bu yayların boyu insan boyuna ulaşmaktaydı. Önceleri savaşlarda etkin rol oynamış ancak zamanla kullanımları zorlaşmıştır.

bast: Allâh'ın cemal tecellisiyle kalbin sükûn ve huzur içinde ferahlaması.

bend vermek: bağlamak, birinin emri altına girme / birini emri altına alma.

bilgil : bil ki.

bilik: ok çantası; belik, bilük, belek de denir.

bozdoğan: atların eyerinde asılı duran altı toplu gürz.

bûy: koku.

câzim: (bir şeyi, uzvu) kesip koparan, ayıran.

¹ Bu kısa sözlükte, metinde geçen tarihi terimler ve nadiren kullanılan kelime ve tamlamaların karşılıklarına yer verilmiştir.

cevelân: dolaşma, gezinme, gezinti.

cevşen: bedeni düşman silahlarının etkisinden korumak için savaşta giyilen çok parçalı zırh.

ceyş: asker, ordu.

cihâd: din uğruna düşmanla savaşma.

çenber eylemek: dönüp dolaşıp aynı yere gelmek.

çâr-yâr: dört dost (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali).

dakk: çalma, vurma; vurulma.

dâmen: etek.

debbûs: topuz.

dehân: ağız.

derc: 1. arasına sıkıştırma, sokma. 2. toplama, biriktirme.

devr etmek: bir alanın, meydanın ya da yapının çevresinde dönmek, dolaşmak.

dır': cenkte, savaşta giyilen zırh.

dolab: devreden, dönen.

ecnâd: askerler, taburlar.

ekin: iki.

encüm: yıldızlar.

eydür ki: der ki.

eyle olsa: o halde, öyle ise, bunun üzerine, bundan dolayı.

eylenecek: durmak, kalmak, hazırlanmak.

fârisî yay (İran yayı): Safavîler devrinden itibaren İran'da kullanılan bir çeşit kompozit yay. bk. kompozit yay.

fetha bi's-şimâl: okçunun okunu attıktan sonra kabzayı tutan sol elini yay ile birlikte serbest bırakması.

fütüvvet: 1. soy temizliği. 2. mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık. 3. cömertlik, el açıklığı.

gâm-kîn: kederli, tasalı, hüzünlü.

garîm: hasım, rakip.

gezlemek: okun gezini çiledeki yerine takarak kurmak, baş, işaret ve orta parmakla sıkıca tutmak.

girân-bahâ: pahası ağır, kıymetli, değerli.

gökçek: güzel, sevimli, hoş.

guzât: gaza edenler, gaziler, savaştan sağ ve muzaffer dönenler.

haddâd: demirden bir çeşit silah, kalkan.

hamâ'il: omuzdan bele doğru çaprazlama inen kılıç veya sancak askı bağı.

harbî: bir ok atış şekli.

hasret varmak: (metindeki anlam) kavuşmak, birleşmek, buluşmak.

havâfir: hafredenler, kazanlar, kazıcılar.

hayl: at, süvari takımı.

hemîşe: daima, her zaman, her vakit.

hîn: an, zaman, vakit, sıra.

hişt: eskiden kullanılan, kısa el mızrağına benzer bir savaş aleti.

hov: saldırı, hücum.

hov dönmek: hücumla dönmek, saldırmak

hov-pâre: saldırı, hücum parçası, bölümü.

hud'a: aldatma, oyun, hile, düzen.

hurûb: savaşlar, kavgalar.

husemâ: muhalifler, düşmanlar, hasımlar

huyûl: 1.atlar. 2. atlı alaylar.

iflât: okun çekilip sonuna kadar getirildikten sonra atılması.

ihtirâ': benzeri görülmemiş bir şey icâd etme, vücûda getirme.

ihtiyârî: red veya kabulü isteğe bağlı bırakılmış olan.

imâme: sarık.

inân: dizgin.

intisâb: hedefe karşı durmak.

istihdaf: hedef tutma, amaç edinme.

istikbâli'l-yemîn: sağ karşılama.

istikbâli'ş-şimâl: sol karşılama.

kabza: ok boyunu ölçmekte kullanılan ve bir el ile kavranabilen kısma karşılık gelen yaklaşık 9 cm.'lik uzunluk ölçüsü.

kafle: kilitleme, okun gezini çileye yerleştirip, baş, işaret ve orta parmakla sıkıca kavramak.

kalgımak: atlamak, sıçramak, öfke ile ileri atılmak.

kalkan gezdirmek: kalkanı bulunduğu omuzdan alıp diğer omuza geçirmek.

kerges: akbaba.

kerr ü ferr: savaşta, bir ara geriledikten veya geriler gibi göründükten sonra tekrar saldırma.

keslemek: biri işi yarıda kesmek, ayrılmak, uzaklaşmak.

kesr: 1.kırma, kırılma, bozma.2.dönme, çevrime, dönüş.

keşîden: çekmek, germek.

kıtmîr: Ashâb-ı Kehf'in köpeğinin ismi.

kiriş: ok atılan yayın iki ucunu birleştiren esnek bağ, yay kirişi, yay çilesi; genellikle sıırım veya sinirden yapılanına kiriş denirdi.

kişver: iklim, memleket, vilayet, ülke.

kolçak: sol bileği ok çarpmasından korumak için bileğe takılan meşin bağ.

kompozit (bileşik) yay: Basit yayın aksine atlı unsurlarda rahatça kullanılabilen kısa yayların etkinliğinin arttırılması amacıyla geliştirilmiş olan kompozit yaylar; sinir, tutkal, ağaç ve boynuzdan oluşan, yay kolları uçbükümlü ve dışabükümlü olan yaylardır.

kovuş: kovma eylemi ya da biçimi.

künûz: hazineler.

leff: sarma, dolama, içine toplama.

lu'ûb: oyunlar, eğlenceler.

ma'ârik: savaş meydanları.

ma'âşir: cemaatler, topluluklar.

metâli': doğacak yerler

micmer: buhurdan, içinde tütsü yakılan kap.

Mukavkıs: Hz. Peygamber'in İslâm'a davet maksadıyla mektup gönderdiği Mısır meliki.

nîze-dâr: kargı, mızrak, süngü tutan.

Nûşirevân: 531-579 yılları arasında Sâsâni İmparatorluğu hükümdarı olmuş, dönemi boyunca adaletle hükmetmiş ve bu bakımdan Nûşirevân-ı adl olarak zikredilmeye başlanmıştır.

oluklu kılıç: namlusunda uzunlamasına açılmış oyuk bulunan kılıç.

perhûn: çember.

perverd-gâr: "besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı": Allâh.

pulâd-pûş: çelik zırhlı.

pûşîden: giymek, giyinmek, örtmek.

püşt: arka, sırt.

rahş: gösterişli, yürük ve güzel (at).

re'si'l-fars: at başı.

remende: ürkek.

reşk: kıskanma, kıskançlık, haset.

revîş: gidiş, yürüyüş.

rîze rîze: ufak ufak, parça parça, kırıntı halinde.

Rüstem-i zâl: Fars ikliminde efsanevî, edebî ve ünlü bir kahramandır. Yiğitlik, cesaret ve insanüstü güçler atfedilerek yüzyıllardır yaşatılan mitolojik bir savaşçıdır.

sâhın: meydan, ortalık, açıklık.

salış bağlamak: saldırıyı tamamlamak, bitirmek.

salışmak: birbirine saldırmak, saldırışmak.

sancış: vuruşma, çarpışma, savaş.

sâzic: basit, sade, doğal.

sebk: önde bulunma, ileride bulunma, öne geçme, ilerleme.

sehm: ok.

seleb: silah, savaş aracı.

semendun: ateşte yanmadığına hatta ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevi hayvan.

sınmak: kırılmak, parçalanmak, bozulmak.

sıymak: bozmak.

sikender-vâr: Büyük İskender gibi.

sipâh-sâlâr: askerlerin en büyüğü.

sünü (ya da süğü) : kargı, süğü, mızrak.

süyûf: kılıçlar.

şabka: kızgın, kızışmış, azgın.

şemşîr: kılıç.

şemşîr-bâz: kılıçla oynayan, kılıçla tehlikeli gösteriler yapan.

tabtîl: etkisiz kılmak, bozmak, bırakmak.

takibiyye: sert cevap, hamle, hamleye karşı yapılan hamle.

tapışmak: buluşmak, karılaşmak, rastlaşmak.

tâpû etmek: huzurda bulunmak, itaat etmek, tabi olmak, boyun eğmek, uyruğuna girmek.

tavh: fırlatmak, savurmak, atmak.

temren: tahta mızrak veya kargının yahut da okun ucuna takılan ve delmeye, yaralamaya yarayan demir veya çelikten mamul sivri kısım.

tevfîk: oku gezlemek. bk. gezlemek.

tezerv: sülün.

tîg: kılıç.

tîr-endâz: ok atan, ok atıcı.

tokuş: savaş, cenk, gaza.

tolga: düşman silahından korunmak için demirden yapılmış başlık, miğfer.

üzengü: silahşorluk oynamak için düzenlenen meydanda, hedef olmak üzere belli aralıklarla hazırlanan kum yığınlarından, at üzengisi yüksekliğinde bulunan kum üzerine konulan tabla.

varaka: silahşorluk oynamak için düzenlenen meydanda, hedef olmak üzere belli aralıklarla hazırlanan kum yığınlarının üzerine konulan tabla.

vülûc: sokulup girme.

yağdırma eylemek: bir şeyi art arda, aralıksız olarak atmak, savurmak.

yapınmak: bir şey yapmaya hazırlanmak, yapmayı denemek.

arak: silâh, levâzım, techizât.

yay açıklığı: bağır; yay kollarının iç orta kısımları.

Yezd-cerd: (III. Yezd-cerd) Sasani İmparatorluğu'nun yirmi dokuzuncu ve son kralıdır.

zih: ok atılan yayın iki ucunu birleştiren esnek bağ, kırış.

BİBLİYOGRAFYA

I. KAYNAK ESERLER

BEGÂVÎ (Ebu Muhammed Muhyisünne Hüseyin b. Mesud Begâvî), *Mesâbihü's-sünne*, IV, Tahkik Yusuf Abdurrahman Maraşlı, Muhammed Salim İbrâhim Semare, Cemâl Hamdi Zehebi, Beyrut-Dârü'l-Ma'rife, 1987/1407.

CELÂLZÂDE Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, *Geschichte Sultan Suleyman Kanunis von 1520 bis 1557*, Von Petra Kappert, Wiesbaden 1981.

DEYLEMÎ, *el-Firdevs bi-Mesur el-Hitab: el-firdevsü'l-ahbar*, IV, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.

FİRDEVSÎ-İ RÛMÎ, *Tercüme-i Silahşor-nâme*, TSKM, Hazine, Nr.625.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Nr.2162.

_____, *Menâkıb-ı Hünerverân*, İstanbul 1926.

HAMMER, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi*, çev. Mehmet Ata, İstanbul, 1330.

KAHHALA, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-müellifîn*, Şam, 1957.

KÂTİP ÇELEBÎ, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, I-II, İstanbul, 1941.

KILIÇ, Filiz, *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-su'arâ (İnceleme-Metin)*, I-II, İstanbul Araştırmaları Entitüsü, İstanbul 2010.

LÂÇİN B. ABDULLAH EZ-ZEHEBÎ EL-HÜSÂMÎ ET-TRABLUSÎ, *Tuhfetü'l-mücâhidîn fi'l-amel bi'l-meyâdîn*, Süleymaniye Ktp., Fatih Kol., Nr.3509-2.

MATRAKÇI NASÛH, *Fetih-nâme-i Karaboğdan*, TSMK Revan 1284/2.

_____, *Cemâlü'l-Küttâb ve Kemâli'l-Hüssâb*, İÜK., TY. Nr. 2719.

_____, *Tuhfetü'l-Guzât*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Kol., Nr. 2206.

_____, *Tuhfetü'l-guzât*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi, Muallim Cevdet Yazmaları, O.50

_____, *'Umdetü'l-Hisâb*, Süleymaniye Ktp. A. Tekelioğlu Kol., Nr. 806, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Kol., Nr. 3152.

MİRZA HABİB EFENDÎ, *Hat ve Hattâtân*, Kostantiniyye, 1305.

MÜSTAKİM-ZÂDE Süleymân Saadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul 1928.

_____, *Şerh-i Divân-ı Ali*, Bulak, 1255/1839.

SİLAHŞORLUK RİSALESİ, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Kol., Nr.816-02.

II. ARAŞTIRMALAR-İNCELEMELER

AKALAY, Zeren, "Tarihi Konuda İlk Osmanlı Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, c.II, İstanbul, 1968, s.34-56.

ALPARSLAN, Ali, "Divânî", *DİA*, c.IX, İstanbul, 1994, s.445-446.

ANAFARTA, Nigar, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1969.

AND, Metin, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

ATASOY, Nurhan, *Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koç Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BEVERİDGE, Henry, "Kabak-bâzî", *İslam Ansiklopedisi*, c. VI, MEB, İstanbul, 1967, s.5-6.

ÇAVUŞ, Sinan, *Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve İstol[n]ibelgrâd*, ed. Tülay Duran, İstanbul, 1987.

ÇETİN, Altan, *Memluk Devletinde Askeri Teşkilat*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2007.

_____, "Memluk Askerinin Eğitimi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:7, Sayı:2, Ankara, 2003, 219-235.

ÇORUHLU, Tülin, "Gürz", *DİA*, c.XIV, İstanbul, 1996, s.327-328.

ERALP, Nejat, *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

ERKAN, Davut, *Matrakçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2005.

_____, "Matrakçı Nasûh'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Notlar", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi The Journal of Ottoman Studies*, (37/2011), s.181-197.

GÜNDÜZ, Şinasi, "Maniheizm", *DİA*, c.XXVII, Ankara, 2003, s.575-577.

HEAWOOD, Edward. *Watermarks, Mainly of the 17th and 18th Centuries*, Hilversam, Holland: Paper Publications Society, 1950.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi, History of Military Art and Science Literature during the Ottoman Period*, I-II, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2004.

_____, *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi: History of Mathematical, Literature during the Ottoman Period*, I-II, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 1999.

İMÂM GAZÂLÎ, *Kalplerin Keşfi- Mukâşşefetü'l-Kulûb*, çev. Recep Tutar, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011.

KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

KAHRAMAN, Seyit Ali, DAĞLI, Yücel, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi: İstanbul*, c.I, Kitap I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

KANAT, Cüneyt, "Memluk Devleti'nde Askeri Bir Oyun: Kabak Oyunu", *XIV. CIEPO, Sempozyum Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Çeşme, 2000.

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III (Alparslan ve Zamanı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

KUT, Günay; Bayraktar, Nimet, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

LATHAM ,J.D., *Notes on Mamluk Horse-Achers*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 32, 2, 1969.

LATHAM ,J.D., W.F. Paterson, *Saracen Archery*, The Holland Press, London UK, 1970.

MAHİR, Banu, *Osmanlı Minyatür Sanatı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

MATRAKÇI NASÛH, *Tarih-i Sultan Bayezid: Sultan II. Bayezid Tarihi*, haz. Reha Bilge, Klasik Türkçeden Aktaran: Mertol Tulum, Giza Yayıncılık, İstanbul 2012.

NASÛHÜ'S-SİLAHİ (MATRAKÇI), *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2000.

NASÛHÜ'S-SİLAHİ (MATRAKÇI), *Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve Estolnibelgrad, Tarih-i Sultan Bayezid*, Mönch Türkiye Yayıncılık, Ankara 2001.

NASÛHÜ'S-SİLÂHÎ (MATRAKÇI), *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultân Süleymân Hân*, Haz. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara 1976.

NUTKU, Özdemir, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

OGIER GHISLAÏN DE BUSBECQ, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, Haz. Ayşe Kurutluoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, no:31.

OMAN, C.W.C., *Ok, Balta ve Mancınık: Ortaçağ'da Savaş Sanatı 378-1515*, çev. İsmail Yavuz Alogan, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2002.

ÖZDAL, Ahmet, *Türklerin Savaş Sanatı – Aldatıcı Taktikler ve Farklılaşan Stratejiler*, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2008.

ÖZTOPÇU, Kurtuluş, *Munyatü'l-ghuzat A 14th century Mamluk-Kipchak Military Treatise: Münyatü'l-guzat 14. Yüzyıla ait Memluk-Kıpçakçasıyla Yazılmış Askeri Bir Risale*, Harvard University, Cambridge, 1989.

_____, *Kitab fi İlm an-Nuşşab – Memluk Kıpçakçasıyla 14. YY'da Yazılmış Bir Okçuluk Kitabı (A 14th-Century Archery Treatise in Mamluk-Kipchak)*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul 2002.

ÖZVERİ, Murat, *Okçuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Herşey*, Umut Matbaacılık, İstanbul, 2006.

TABERİ (Ebu Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid Taberi), *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Ahmet Temir, Zakir Kadiri Ugan . Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı, 1966.

TEKİNDAG, M. C. Şehabettin, "Karamanlıların Gorigos Seferi (1367)", *Tarih Dergisi*, VI, 9, İstanbul, 1957.

TERZİ, Mustafa Zeki, "Mızrak", *DİA*, c.XXX, İstanbul, 2005, s.3-5.

TOKLUCA, Ahmet, *Süleymân-nâme “Beşinci Böüm/Arkeoloji Müzesi nr.379”*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

VURAL, Hanifi; AKSOY, Yaşar M., *Kavsnâme Kemankes Mustafa Efendi*, Taşhan Kitap Yayınları, Tokat, 2010.

WEIR, William, *50 Weapons That Changed Warfare*, Career Press, 2005.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili: Yeni Mealli Türkçe Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1936.

YILDIRAN, İbrahim, "Türk Kültüründe Atlı Hedef Okçuluğu Olarak Kabak Oyunu ve Osmanlılardaki Görünümü", *Türkler Ansiklopedisi*, c.X, s.625-633.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi: *Matrakçı Nasûh*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

_____, "Matrakçı Nasûh", *DİA*, c. XXVIII, Ankara, 2003, s.143-145.

_____, "Matrakçı Nasûh'un Süleyman-nâmesi", *V. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 12-17 Nisan 1956, Kongreye Sunulan Tebliğler, Ankara 1960.

YÜCEL, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999.

YÜCEL, Yaşar, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar – Kitâb-ı Müstetâb – Kitabu Mesâlihi'l-Müslimîn ve Menâfi'i'l-Mü'minîn – Hırzû'l-Mülûk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, Ankara.

III. ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK VE SÖZLÜKLER

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, İstanbul, 1983.

MU'CEMÜ'L-MÜFEHRES Lİ'L-KUR'ÂNİ'L-KERİM (Kur'an fihristi), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, İstanbul.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, I-IV, Matbaa-i Âmire 1311.

ŞEMSEDDİN SAMÎ, *Kāmus-ı Türkî*, I-II, Dersaadet, 1317.

TUFETÜ'L-GUZÂT'IN ORJİNAL METNİ

لاولوب کلهء حق اظهار قلقل ریچون لریکان
 جهادی مؤید و شهید قلدیلر **شعر**
 علیهم سلام الله مالایک کوب کلح بیوف فی رؤس الغافر
 وبادردن مثل ترس منقلب بادی رجال خلال العساکر
 بعد از بوشیدن ددع و کشیدن تیغنا
 بود فرعباد ملتجئ و احقر اجناد لملتقیه
 نضوج السلاطین السهری عطر فی ابد که اقامت
 مراسم مقدمات جهاد عزرا و فاضل قوانین مهتم
 قتال عدل حق جل و علی حضرتی یاننه غایت لیل
 سوکلو عمل در نند کم قزان کریمه بیور شد
 اِنَّ اللهَ یُحِبُّ الَّذِینَ یُقَاتِلُوْنَ فِی سَبِیلِهِ
 صَقَاتْهُمْ ثَمَرًا وَبِیَّاءَ مَرُوضًا وَدَسَّالًا لِلّٰهِ
 حضرت علیه السلام افضل اعمالد سق الود
 بیوردی کم اِنَّ جَمِیعَ اَعْمَالِ الْبَرِّ عِنْدَ الْجَاهِدِ
 کفّرة فی البحر بوضوح نازل اولاث

حمد فراوان آفرین کارک کوسله که تدبیر حق
 بهار محالک قلدی و سکو نه پایان برود دکارک
 نعمه که ششویضه سرچار معارک ایلد **شعر**
 لِحْدَمِ مَنْ عَظُمَ سِیْفًا وَسَنَا وَالدُّنُوْنُ فِیْ ضَرْبٍ وَطَعَانٍ
 ترخصه قریبه لاصحاب جهاد مرغم کتله شجاعا و جنانا
 و صلوات نامیات و ثبات ذلکات حبیبی محمد
 مصطفی اوزدنده لوسون که نبوت میدانک
 مقتدی و فتوت ابوانک مکرتمی در **شعر**
 عَلَیْهِ صَلَوةُ اللهِ مَا سَلَّ صَادِقٌ لَقَعُ الْأَعْدَاءِ وَیُوجِعُ الْغَنَاءَ
 هو العلاء الا ولی خلق جیمنا ولولاه لم یخلق جمیع العوالم
 و دخی آل و اصحانه لوزدنده لوسون که جهاد
 کنوزنک کاشفوری و اجتهاد رموزنک واک

اختراع آیین کیمو آید و کی ذکر کرد آنها
 و غیر روشن نابی در میان و هر یک غیانه
 بجز اصل را و بر فضل انشا آیلوب تاریخ
 بحوث نبوتی ناک علیه الصلوة والسلام طفق بود
 او نورانی سنه قلمه کلوب تحفة الخوارزمی
 دیوژد و مردم نام مبتدیه بتصره و ستره
 تذکره آولوب مفید که آفاده لونه دلیل
 و مستفید که استقاده لونه سبیل اولادنی
 غیره و محتاج کو ستودن مستغنی آولالو
 ان شاء الله تعالی زیر کم بلی لیله بلهین بر
 دکلدر ننه کم آید قرآی بو که دلیل در
 هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون
 عنایت سندن آولسون یا الله که سنه فاکرین بنیاهی
 هدایت یلکم دایم عزایه سید آولوب اسم بوم
 آولسون دفعه بر ناز الاشکر لیسون بکر بکر

آيات کریمه ناک معناسی و وارد آولان احادیث نبویه
 نحاسی دل سبسته و خاطر ضسته و انحر و الح
 آولجاق سلخو رلق علی سبسته قلوب و وسیله
 لعوب و حروب آولدوغی آجلدن بجه علم کامله
 و ادیب فاضله خدمت آیدوب و بوفتنه آولتالیکه
 نفیس کتابلری نتیج آیتکله ترتیب میادین صریحه
 و ترین فراین ضرب به عنایت واجب الوجوه
 معطر کل مراد و مقصود و الجمله لیا قه کسب آیدوب
 دیدیم که ذکر آولان علم شریف و فوق لطیف فتح
 نوبخ در وقتنی نوبی معتبر در و سابعه
 کلردن میراف در و اصحاب دنا رضوان الله علیهم
 علیهم اجمعین کلر کیمو آولسندر و دینی کچن
 آولستاد لر همهم الله محمد لیله آقبال ده واد باره
 و آبراده و وقوف ده و مقصوب ده کتوف آیله
 حلقه لرله خود قلوب بند لردن زیاده بند لور

تاریخ

پارسیوں نے سر و سنبل و کل بودستان ہمایونی کو نذر آیا بود تصنیف کردہ شد افتخار امول داد کہ عفو و اصلاحہ مأول داد کہ عفو و اصلاحہ فمن عفی عنہم فاعفوا علی اللہ منو کہ	اکبریکم بو ترتیب دیو تخت نوا بیجو نواب اہل اعلیٰ کہ اولہ بدرجہ ادا السبلہ و کہ مجروح زہر بوی لاد مقدّمہ بکلام کہ اوق اتق و قلیح و قفان و دبو و کوند و آت تعلیم لیتک و خدات جہاد و وہا	رسول اللہ حضرت علیہ السلام صلی علیہ وسلم انزل بن مالک رضی اللہ عنہ روایت قلم رسول لہ قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لکما بی عرفہ و عرفی نینان الفکر و الیہا و من احبہا
اولیٰ علیکم بود کاغذ غفادہ بابل دیسو نکر بود کردار انزل فقد	اولند کی کو رسو سر بر نوا کو قلیسہ اطرا فضا طور در وصف جوف بنیان قوس زر بار بلطف و ستیہ عقب	دو

۴۴

نظر کیمای سعادت بخشند زایت در صبر رعیت
 حق قالی غریزه اینست و طویل
 طور و غنی آرد و کار و ناز و
 لیدی بکلی که بو علم محاربه ده سنت رسول علیه السلام
 لویج در قوی و فعلی و غیری نته کم روایت شود
 حارث از و علی عمر از بو علی و همدانی دنا اول دخی
 عالم و غنی عبیده دخی کم بیغام بر صفت صلی الله
 علیه و آله منبر از و ستند بو آیت کریمه از و قدی قتل
 و اعد و الله ما استطعتم من قوه یعنی دود
 ویر قتل سول نند کم کو کلز یتر قوتند از صواب
 سول از بدوب ای القوه یا بنی الله دید یلر الا
 ای القوه الرقی دیو یوردی و بر هر ده دخی سجد
 لب و ناقص رضی الله عنه بعضی اصحابک او کنگر خو
 لوق از تار لودی رسول علیه الصلوة والسلام
 لوز لورینه از و غریب بو حدیث بیور در ک

علیه

علیکم من البری فانه حیر لعلکم یعنی سزد که
 لوز و کون لوز لوسون لوق از تمق کم اول سوز که
 خیر لوز و یکنزد و عایشه از نامزدن رضی الله عنها
 بو حدیث دخی روایت لوز لوز که اصحاب یکنه سوز
 قال من اتنی صلی الله علیه و سلم یقوم بلیعونی
 بالذرق و الخراب ثم قال رسول الله صلی الله علیه و سلم
 خذوا یا بنی ارفق حتی تعلم لکم و و و النصای
 ات فی دیننا فصحیح و حدیث روایت لیدر
 لوز لوز سامه لوز یوری دنا و ابو هریره روایت
 قلوز بیغام بر دنا علیه السلام که بر قوف من از و
 لوز غزدی که اول قوم از سلمه قبیله سزد از یک
 از و ق قلوز لوز یار لودی رسول الله بو حدیث
 بو یوردی ما اخص هذا اللعب یعنی نه عجب
 کو یک از و یون در از سوز و یون از دنا صکر
 اصحاب صف از و لوب تعلیم از ینکه بسلا یلر کشت

بوحیدینی بیوردی: «عَدُوٌّ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»
 خیر می آید دنیا و ما فیها: و هم اصحاب رضوان
 الله علیهم اجمعین اول عزرائیل و روح یونان
 نغز ایدی ایچلرین لکی آتو و درت قلیچو و با
 اصحابان بعضی سی دق ایلد و بعضی سی بیان لالو
 سلاح برنه دق سکوک و غیری سنه لر ایدی تا عسکر
 کفار مکمل و مسلح لکی بیگ اراییدی ایچلرین
 بره بار دقا فر و اراییدی آدنه لاتی بن خلف دیر
 مقابل اولد قلورنن اول بلیدن دین همان مید
 رضی سور و ب کو کسی کرو ب طور دی رسول
 علیه الصلو و التلا مبادک بر خیلد استارت ایدی
 انسا و الله تعالی کند و الو مله سی قتل ایدیم دیو
 وعد ایلدی اندن صکر جبریل و میکائیل علیهما
 السلام بیگ ملک ایلد آدم صورتنن آق لاله لر ایلد
 رضنه بنوب رسول معا و نده کلایلد و لکها

ایک

جملاری اصلد ایتدی
 تا که زحمت کو میر کره آو
 در سوال حضرت علیه السلام مکه ده مدینه هجرت ایلد
 دیکنجی میل: «قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَأْتُوا الْكُفْرَ
 وَ أَنْفُسُكُمْ أَكْبَرُ» نفس موجبیه لر لان غز
 فخرن اولوب رمضان آیدک اوند ینجی کوئی
 بد غزاسی و ارفع اولوب دین اسلامده ایتد
 اولان غزاه و دکر اولان غزایک اولمسنده با
 یو ایدی کم حضرت حمز و رضی الله عنه سوار ایدکن
 کتار طایفه سندن اوج کافز یولنه کلوب اطلالده
 لسان ایلد یلر صورت حمز رضی الله عنه قلع لیلد
 اوجنی اولدردی و برده ایتد دینی دق سکوک
 اولوب اولدردی اندن صکر کافز لر عسکر
 جنگ ایتک ایتد ایلد یلر رسول الله علیه الصلو و التلا
 و السلام اصحابین جمیع ایلوب کتار قوتن یوز

بو

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدَّتُكُمْ
 بِالْقَبْلِ مِنَ الْمَوْتِ مَرَّةً وَفِينِ عَسْكَرِكَ رَاهِلٌ كَرِيمٌ
 هَيَّيْزُ وَصَوْتُ صَوَارِفٍ حَيُولٍ وَلَمَحَاتٍ سَيُوفِلَةٍ
 مَا هِيَ قُلْدٌ قُلْدُونُهُ كَأَنَّهُمْ حَمْرٌ سَتَفَرَقَ فَرَقَتِ
 مِنْ قَسُوفَةٍ خَاسِرًا وَخَائِبًا مَسْرُومٍ أُولُوبٍ كَذَنِي
 هَلَاكٍ وَبَعْضُ سِرِّهِ أَوَّلِيْلٍ وَهَمٌّ أَصْحَابُهُنَّ أَوَّلِيْلٍ
 نَفْزُكُمْ سَهْبٌ أَوَّلِيْلٍ رَسُولُ صَفَرَتِ عَلِيٍّ السَّلَامِ
 بِيُورْدِي كَمْ مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ فِي الْجَنَّةِ يَوْمَ
 أَنَا يَرْجِعُ إِلَى الدُّنْيَا إِلَّا الرَّسْهِيْدُ فَإِنَّهُ يَمْنَعُ أَنْ
 يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتُلَ عَشْرَ مَرَاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ
 النَّوَابِ لَنْدَنٍ صَكٍّ أَصْحَابُ لَسِيرٍ لَوْ لَنْدَكِ
 وَمَالٍ غَنَائِي جَمْعُ قُلُوبٍ وَرَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 كَتُورُوبٍ غَزَا بَارَكَةَ لَوْ لَسُوفٍ دِيْدِيْلٍ وَابِيْدِيْلٍ
 نِيلِيْلٍ دِيْدِيْلٍ عَزِيْزِيْلٍ لَدُنْهُ دِيْدِيْلٍ لَسَبْدٌ أَوَّلِيْلٍ
 غَزَا لَمْ يَدْرُ جَمْعُ أَعْدَاءِ اللَّهِ فَوَيْحٌ كَرْدُورٍ عَدُوِّ الدُّنْيَا

دولت

لَدَوْلِيْلٍ لُجْلُدِيْلٍ وَهَمٌّ سُوْبِيْلٍ رَوَايَتِ أُولُومُورٍ كَمْ
 عَزِيْزِيْلٍ سَهْبٌ صَحْرُوبُوبٍ كَنْدُورٍ أَوَّلِيْلٍ بُوْنِيْلٍ لُورُوبٍ
 لَدَوْلِيْلٍ رَسُولُ عَلِيٍّ السَّلَامِ وَالسَّلَامُ صَانِكُنَّ بِالرَّاهِلِ
 لَسُلِيْلٍ أَوَّلِيْلٍ دِيْدِيْلٍ دَسُوْلِيْلٍ عَسْكَرِيْلٍ رَضِيْلٍ لَدُنْهُ
 لَوَّلِيْلٍ عَزَا لَسَبْدٌ لَسِيرٍ لَوَّلِيْلٍ لَسَبْدِيْلٍ رَسُولُ صَفَرَتِ
 صَفَرَتِ لَدُنْهُ سَلَامٌ يَاعِزِيْلٍ عَسْكَرِيْلٍ سَنَ دَعْنِيْلٍ نَفْسِيْلٍ صَانِكُنَّ
 دِيْدِيْلٍ دِيْدِيْلٍ عَسْكَرِيْلٍ مَالٍ بُوْقُدَرٍ نَفْسِيْلٍ نِيلِيْلٍ صَانِكُنَّ
 أَلَامٌ دِيْدِيْلٍ لَدُنْهُ صَكٍّ رَسُولُ عَلِيٍّ السَّلَامِ بِيُورْدِي
 دِيْرَسِيْلٍ يَاعِزِيْلٍ عَسْكَرِيْلٍ لَسَبْدِيْلٍ سُوْبِيْلٍ لَدَوْلِيْلٍ
 خَانُوْنِكِيْلٍ لَكِيْلٍ بُوْرَا لَسَبْدِيْلٍ قُوْبُوْبٍ كَنْدَكِيْلٍ كَلُوْرِيْلٍ
 بِلَاوِيْرِيْلٍ سِيْمَا لَكِيْلٍ لَسَبْدِيْلٍ حَزِيْلٍ سِيْمَا دِيْدِيْلٍ بُوْسُوْنِيْلٍ
 عَسْكَرِيْلٍ كَلُوْبٍ مَتَحِيْرِيْلٍ لَطَالُورُوبٍ لَوَّلِيْلٍ نَفْسِيْلٍ لَدُنْهُ
 بُوْبِيْلٍ لَوْرَقِيْلٍ لَوَّلِيْلٍ عَسْكَرِيْلٍ صَفَرَتِيْلٍ رَضِيْلٍ لَدُنْهُ
 لَوْنِيْلٍ لَرِيْلٍ قَلِيْبُوبٍ كَلْدِيْلٍ سَرَا دَعْنِيْلٍ لَطَالُورُوبٍ كَنْدَكِيْلٍ
 لَصْحَابِيْلٍ لَوَّلِيْلٍ وَكَذَبِيْلٍ غَزَا لَسَبْدِيْلٍ لَوَّلِيْلٍ

عنه

آل

هر بر این صوره جانز چنگ	صورت اول در جمله بود
تاسهادت رتبی نقض اولیه	اول شهادت الحائز صوته
ان میسکم قرح فقد مس الفقہ قرعہ مشله	
وتلك الآیام ندا ولها بین الناس ولیعلم الله	
الذین آمنوا ویخذ منكم شهداء اول کون	
رسول الله صغر تنکری صلی الله علیه وسلم محاربه سنده	
وهیبتنه کمنه دویش و برهوب اول بلید ابی	
خلف که بد غزاسنده رسول ضرورت کنی کند	
سارک لیل قتل اینکه وعده لیدوب بر خیل نشا	
لیم لیدی رضی سوروب حمل قیدی رسول علیه السلام	
حمله بین دفع لیدوب دخی ذوالفقار لیل جالوب	
لکی باره لیلدی اصحاب علیک عوف الله دیو	
چاغ سوب تکبیر کتور دیلر پس رسول علیه الصلوة	
عزم محاربه قلدوغی وذوالفقار لیله بنجه کافری	
قتل لیلدی وکی زعفران عذین کتب مقیم	

واللهم

رسول الله صلی الله علیه وسلم اوله غزات بودا بود	دیده کورده کم رسول الله کید
اولوب عزم محاربه قلندر نندکم زیدد رضی الله	یونلور و کولدری بتر ایتک
عنه و ولایت اولور که مصالح مسطور	بلیم لیلدی بیو جبر لیل
الله قال کان علی بنی صلی الله علیه وسلم یوم لیل	سولقد را ولیددی هرچ
ذیر غار فزض لیل القصر فلم یستطع ففقد طلحة	کم ماهر لرد نایدی هرچ
تخته حتی استوی علی القصر نمت رسول الله	لذنی لایقی سایدی انصار
صلی الله علیه وسلم یقول لوجب طلحة وعزم	
محاربه لیلدی مصالح طر فزض جبریل وصول طر فزض	
میلا لیل علیه السلام طوروب بله جنک ایتلدر که	
سعد بن قاص رضی الله عنه ضر تندو و ولایت اولور	
دیده کورده کم رسول الله کید	
یونلور و کولدری بتر ایتک	
بلیم لیلدی بیو جبر لیل	
سولقد را ولیددی هرچ	
کم ماهر لرد نایدی هرچ	

هر بر این

اول وقت غمینه خنده لید و ب د و نك صورت
 كوسته كه رسول الله علیه وسلم ^{لخرج} ^{لخرج} ^{لخرج}
 دیو یو رنگد د و بچك غم غم خدی دیو تفرقه او
 لردیزو رسوگر که رجه علم خفه محکمه عد و نك
 تقزقه برقی لچونه د و نك صورتیر کورسته بین
 اول محله دشمن نقد رجوع اولسه معنی ده
 لژ لولور نیز لکم جنك او کنده لولان صفایله
 لولور بو وجهه د و نك عاصی اولوب سختی
 عقاب و لمر بلکه کزید غمرا تدن اولوب عید
 مقاب عظمی حاصل لید و لاله برجه محاربه
 عدد د و نك شهادت د و نك کم حق تعالی
 جل ذکره قرآن کریمیند یو رنگد یا ایها الذین
 آمنوا اذا القیت الذین کفرنا زحفنا فلا تولوهم
 اللہ بار و من یو لهم یو میلد دهره الا متحقا
 لقتال او متحقیرا الی منته ففقد با و بفضیلین

بیان قل لوه که بوست لفعالیه د و نك لید لوه
 فرض اولان جهاد رسول الله علیه السلام
 قول و فعله و غیرا سنی لید و کی اجمالا ذکر
 اولندی و بو طریق شروع لید نلروک درجه بی
 نه سوبه ده لید و کی کلام ربانی و صریح نبوی تفصیل
 قلدر فصل الله المجاهدین باموالهم و انفسهم
 علی القاعدین درجه مسلم و بجا ری
 لخرارج قلدر که رسول الله حضرتیند علیه السلام
 برکنه افضل الناس کیمید دیو سوال لید کور
 یو حدیثی یو ردی یحل یجاهد فی سبیل الله
 بماله و نفسه الی اخر الحدیث و نیز الناس یومنون
 دمنه دمنه کسی دشمندن یحق لکدن درجه
 یونک معناسیز بلز بو سوزما قل هو معناسی
 برکنه بر علیه علم اولوب غمینه بولند قح
 کورسه غم غم کذویه غالب علم و یا خفه عده

فصول استوعب سی ذکر اولو و انشاء الله تعالی	
اصولندن سرله ارباب	فصولندن امید بوزیر
کاستان لطایف دستخیز	و بوستان معارف دستخیز
شولکم اشرفین دن اوله	کوکد بولکنای ارباب بطول
مبارک ایلله یاننی بوجعی	اویارنور فصولیل بوجعی
الفصل الاول	
فی معرفة عمال النعم والنفوس والذات علی جمیع جوانب	
بوده لکی فصل یاری اوق بیا ننند دد امدی بکلکله	
عبد الرحمن الطبری ایدر تیر انداز لر بوحديث	
دو فکر وقتند و انما سنه استلال ایدر غیر غی لونور	
سایر سلاج کو تر نلور دوزنده فالد رسو الله	
صلی الله علیه وسلم ما مکة الناس ایدر ایدر ایدر	
منزل استلراج ایللا والقوس افضل منه و دخی	
ایدر لر قدر قبحی بوندن دخی مقدم ذکر اولو و انشاء	
امدی بکلک حق سبحانه و تعالی جل ذکرک منبر	

وما ویه جهنم و بیس المصیر کلدلکله	
علم محاربه نذی سابقا ذکر اولان مقدما تند	
اصحاب سولدن رضوان الله تعالی علیهم	
کیملرینخ اولدوغی بوقصیدین د ذکر اولونور	
قصیده سلحشوران	
ازلدن عتبار ایدر بیبرلو	خضوع ایدر کونیر ایدر بیبرلو
شیوکل اولدی راجع و راجعین	ولیکر بیبر اولد کونیر ایدر بیبرلو
عدو و حربه سی اکتینه دلدی	مکن اولدی عالمیله اولونور
آزاد قیلم و آنم ذوالسوق	حیدر کونور ایدر کونیر ایدر بیبرلو
دند و ظالک حقدن کونیر بیبرلو	ویریلیدر علم اولد اولد
کله رتیر و رتیلن و طایق بیبرلو	سیر و قوس تغیرلر دده مغفور
الکرج کلاه ایدر بیبرلو و بیبرلو	سلطانکونور اولونور
غزاه قصد کافره دبو بونور	اوقونچر نهنه نظر ایدر بیبرلو
بیس بود ساله جدیدین و عیاله مغنی نذی	
اصول فی الجمله قلعه کلوب بیان اولدی بونور	

غایت اید تجلی اید ب مغرب و مشرق و کنی پرواز ایدب آدمه بکنور بر صورت دخی کو رمندی اند		غریب و لیب چو بوقا کیم کرد	
باشنه قونب کیفیت خاندن سوال اید بوشو		یونز یونف نمد سکل اولک	
ایله نصیحت قلده که اول زانند کرکس چیتلو و خلیفه		بویون اکلک بود نیا تو سینه	
اولو ایدیک	مشوکی	من و تنایور رس یا زانانده	
		نظر قل اصلکه و کند و رو	
		که مغوله اولر اولر ناز مقامه	
		بقا ایچون اور ملادی نیای	
آدم علیه السلام بواحوالا استماع اید جل جبرائیل		هم کرکی باشنه قونب زحمت ورد و کند و خلیفه	
سلایت اید ب یارب بوضعف تو لکی دنیا یله		عذاب ایچون می اید و رک ددی اندن صکر	

آدم بهخبر علیه السلام اقل یای ایله التواق کو کند	انتصاب	توفیق	قفله
یدی و صوا و زمال غم سین جبرئیل تعلیم ایدیکه	نمونه	نمونه	نمونه
قبضه	اعتقاد	افلات	
فقه بالشمال	آدم دخی اوکرب اول	آدم دخی اوکرب اول	
او ق صدی نهایت در صفت غلبه اولدی که مغن	او قن قار غنه یه اتوب	او قن قار غنه یه اتوب	
جستند یکنی کلکی ایدی و بعضی لودید که اول	او ق اند و فی فرغه دکلر نساب آدلو بر قونب اید	او ق اند و فی فرغه دکلر نساب آدلو بر قونب اید	
اولا جلدن او قه دخی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	
و هر دو ایتد اول اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	
و هم او ق امتسند باعث بو ایدی که آدم علیه السلام	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	
جستند جفوب بر یوزند و تنها یوردر کی کوکس	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	او ق اولد و فی نساب دیو سمیه اولدک	

صکری سور دیرل آردن گلسن	بلکه بودند ده سور کسری
بوسا فغانند اوله عظیم	بل نظر قرا ورا وکلن نجیم
بواوه دار الفغاند چونک	بیروکی کون طور غورک اوله
یول ریسین یول ریفتار	آریغن دوزن جمد کتار
سن نرانت بو عطر طور کد	غافل اوله دو کون و چون
چونک بلدک عکر کسریه	هیچ خراج اتمه دکا نر
کوکس باشنه قونب زهجت ویرد وکندهن آدم	علیه السلام
حق تعالی یه شکایت ایلدی ایلدک نصک ایلک	که
آت اوقی مذکورده اوقی اوب اورج اولد	ک
که اقل آتلی اوق اولد و اول کلن التی اوق	قل
اقل اوقند آدم النجی ده فتح او جندی ده بریم	ده
در نجی ده موسی بسنجی ده عیسی التخی ده	ده
محمد مصطو صلوات الله علیهم اجمعین	ده
یزلمش ایدر و دخی بلکل که اوقک فریضه	ده
طوق ز قیضه و یکوم درت بخش در که هرج	ده

مذکور لکسه قیل حقدن خطاب کلدی صکم	مذکور
ایها الظالم جلست علی راء آدم وکم	ایها
یوم لک وهو صفق الله وخیر خلقه	یوم
وخلقه بیدر وسجد له ملا یکتد کوکس	وخلقه
دید که یارقی یوبن خیف قولک کستا خلق	دید
ایب آدم باشنه قوند و عذدن مراد بن کا	ایب
انیس اولم بالکزا و ملیه کم بالکزا اولم سکا یار	انیس
آنک انت الله و خدک لا سیریک لک	آنک
حق سبحانه و تعالی لطف و کرمدن کرکسک	حق
کناهن عفو ایب ارتقا وارب آدمک	کناهن
باشنه قونب زهجت ویرده دیو امر ایلک	باشنه
مذکور امری صیوب نکرا و آرب آدم باشنه	مذکور
قونب د یدک	قونب
حالک اخلد یتم اقل سکا	حالک
چون سنی افضل ریدن اول	چون

صوب بر بهلولان الا وند شسته	اوافق قبضه و قوتی شسته
دیکو و کوز را هر دیکو کوز شسته	دخی و جنبه بیگانی اریشه الله
همان اولدم که بر تایلین ناکاه	چونیت خیر اوله و ناکاه
الحو پاره اولی	
بو حو پاره اولی نیک طریق علمی بود که اولاد دور	
ایدب صوفی مقابله ده ایلاذب کو و متاملون طوره لر	
اندنضکی غریم غریبه تر شو متا بل اولالار	
الحو پاره الثانیة	
بو اکنجی حو پاره نیک طریق اول صاغ و وصول	
و دقیده آتد لر دخی اردند و اوکنده یغدر رته ایلیلو	
بعده صاغ و وصول او ز نکو به اتوب قلقان کزدو	
و بر اوق بر قلع ایلیه تکرار یغدر رده ایلیه	
الحو پاره الثالثة	
بو او جنبی حو پاره نیک طریق علمی قلع اتوب قبول	
او ز نه طوته لر و هم اوق اتد لر اندنضکیه بیون اردن	

بر سا قضا حسابه کلن زیر کم یا اول جقلو غنیلر	
کوش ماسینن دد و قتی که اوق چکله بختل	
قلسه جمیعنه بدل اولور و آدم یا یونک طوقا	
و سکر یوغ ایدر صکر ده عزیزی یاری برهم	
بیغامر علیه السلام ایسلدک برنی کند و زنده و برنی	
او غلی اسمعیل بیغمبر و برنی اسحاق بیغمبر علیه السلام	
و هم آتد سین تعلیم ایلدک همیشه اتار لر دوک	
و فارسی یازد کشفان او غلی نوزد ایسلدک که	
بو خصوص لر تفصیلا عرض التلاخ ده ذکر	
اولسند و اصحاب رسول دن علیه السلام	
او قذ شیخی سعد بن وقاص حضرتد کلدک	
امدی ذکر اولن اوق و یای حققتد علی طریق	
الاحمال بر حق حو پاره بیاب ایدله	
دعائیر که دلدند و ریکانه	
کدر کاهن قلده صحنی صحنی	

اولوب اکی چتال دکل که رافضیوت سویلر
 واولو تلو اولسنه باعث خفیف اولق
 ایچوت ایدی و هم بدد غز اسنه اله کروب
 مال غنائیم قسمت اولندقد رسول علیه
 والسلام کند و ایچمز الح ایدی و بر روا
 دخی اسکندریه بادشاهی ملک مقوقس
 کوند ریش ایدی پس ذکر اولن قلمی کفیت
 احوالند فی الجمله شرح اولند و بوند
 صکی نبود الحریته ولعوب اصلیه سند
 بر پنج حو باده مفید و مختصر ذکر اولور
 هر غای افضا جود اولور
 تنه صالمو کیسند حادین
 قان بخاری علیه کولک
 تنه حکسره نهاد و جند
الحو باده اولی لف
 بوحو باده لفک طریق علی بود دکه صاغند
 وصول دن لف ایدب میدان باشند دکی

رسالة تحفة المجاہدین ده بوو جهله ذکر اولور
 فات الله عت وکل انزل السیف صح
 المیمین جبرئیل علیه صلا الله وسلا
 علی نبی الله شینت علیه السلام قال له خذ
 هذه العدة فانها مسعدة علی قیام الدین
 واول زمانده قلم طعنا ایدی صکر یزدجرد
 زمانند اکری اشلمکه باشندی واکری او
 باعث مذکور شاهک عتی و ایدی البینه تیغ
 کوش ایدی بر قوی خیانت ایدوب خواب غفلت
 ایکی فرضتی بولوب کند و قلمیله باشندی
 بعده یزدجرد شاهد احوال معلوم اولمیا
 شددن کور قلم طعنا اولق واد کلکه کند
 صاحبک باشی کسندی اکر و دسوندی
 ارا یلیدی بعضی قلمیله طغی واندراصلی
وسیف ذو الفقار دبد کلوری اکی طرف اولور

طوب ضرب حریف ایدہ اندہ صکی ایلانوب صلیح	
طرفند حودونه دخی غریخ لف ایلہ	
ضرب ایدہ اولده قلمجہ الوج ارقاسندہ ووزندہ	
دیکه واقفیل ایدوب ایلخنه وارب ساسخند	
تقریق	الکوبارة الثانیة استقبال
اولدلو	اولدلو
بو استقبال شمالک دخی طریق علی بوددکه خرن	
ایدوب صلیح طرفند حو ایلہ غریخ ضرب	
ایدہ اولده قلمج ایلہ باشنده الوج حودونه	
اولده ضرب مژکوردہ حد ایلہ دفع ایدوب	
ایچود دا یاغند واره اولده قالغیوج دفع	
ایدہ ویم او تورب حد آدی ارقاسندہ یوج	
ضرب ایدہ کوه دوزندہ دیکمیلہ تقریق اولند لمر	
	الکوبارة السابعة الخیب
بو حوباره غریبطریق بوددکه مید اندہ ایلانوب	
دولاب ایدوب حو ایدہ اکبج دولابه کوه	

وارب حودونه کوه لف ایلہ ایلنوب	
مید آنن بوله دخی آخر حوزنه ایلہ حو ایدہ	
	الکوبارة الثانیة حایل
بو حوباره حایلک طریق علی بوددکه قلقانده	
اک حریف ایلہ بعده ارقاسندہ قویوب قویون	
الندہ اوچ دفعه کوه حریف ایلہ مجیق	
ایدہ دخی حوسن مید آنن بوله	
	الکوبارة الثالثة حریف
بو حوباره صریبک طریق علی بوددکه دوزندہ	
حوزنه ایدہ اندن صکی بیرہ دیکوب فرقدن	
قلقان ضرب ایدوب قلمج صلیح طرفند	
و قلقان صول طرفندن چو بودوب بش حریف ایدہ	
بعدہ جنب ایلنوب آخر حو ایل حریف ایدہ	
	الکوبارة الرابعة استقبال الخیب
بو حوباره استقبالک طریق علی بوددکه مقام	

حزنه دى تفريق اولنه لرو يا خود قلند كنند قوت طشردى باشنده وارب تبديل ايله ساخته واره	الحَوْبَارَةُ الثَّاسِعَةُ جَدِيدٌ
بوحوباره جديده نك طريقى بودر كه ايله نوب هزدايده لواند صكره ايجرودى طشردى الوب باشنده واره دى صول اياغى صاغ طرنه كجورب قلمى ارقا سنده قيوب برحدادى خرد ايدى دى ديزنده ديكه اندى صكره باشنده نك وارب اولده بغلوب ايلخنده واره اول محله ديكيله تبديل ايدوب تخنيق ايله طشردى صول صاغنده واره دى نكوار حزنى ايله خود دونه	الحَوْبَارَةُ الْعَاشِرَةُ جَوْدِي
بوحوباره جودى نك طريقى على بودر كه ايجرودى طشردى اياغى صوب ايدوب اوجي صونى مقابل قلم ايله ارقا سنده الوب معلم	

اندى صكره اياغى ضرب ايدى مذكوره ساحنه واره اولده حدادى الوب كبر و ايجرودى ضرب ايدى دى صاغ اموزين قلغانه الله نيز كم جوانى كجور اندى صكره خرنى ايله تفريق اولنه	الحَوْبَارَةُ الْاِثْنَةُ عَشْرَةَ تَحْقِيقِيَّةٌ
بوحوباره عقبيه نك طريقى على بودر كه ميدان ايلانه لرو ح ميدان اجوب بربرنه حمله ايدى اندى صكره دولا ب ايدوب مقابلك باشنده واره اولده كرو سنده ميل ايدوب حاييل ايله باشنده ضرب ايدى بعد الضرب حوب ايدوب تفريق اولنه	الحَوْبَارَةُ الثَّانِيَةُ الْخَالِدُ
بونك طريقى على بودر كه لف حاييل ضربك اندى قلغان ايدى جوب قلمله برحدادى الوب اياغ ضرب ايدى اولده اياغى قالد و رب ساحنه واره و ديكه اندى صكره باشنده واره	

احوالك بيا ننده در امدى بلكه ذكر اول
 دقوس كسرى نوشيروان زمانند حكيم و هو
 پيدا ايدوب ظهوره كنور مشدر ننگم تحفه
 المجد هدين ده بو جهله ذكر اولو ركه
 و اما ما كاف من التتوس فتظاهرت به الف
 على من كسرى انوشروان و كان له حكيم
 يقال له الوهوع استخراج اننا عسرة حو بار
 وكان في جيشه عسرة الاف يهلوان يفلو
 باللوث الحديد و هي مضرسه تم ينشط
 به الفارس

و كل من يلد على التتوس	بشرب من نشوانه كوسا
فمزة يضارب البدورا	وتارة يهارب التتوسا

و بر دوايتى دى قاتل سمندون هزار
 دست ايله محارب ايله كده پيدا ايدوب غله
 كنوردى اول زمانده هم ببر اقلو دكل ايدك

اولانك ار قاسنده ضرب ايدوب بر حدادك
 الوب حودونه نكوار بر حدادى الوب ار قاسنده
 قيوب ايلخنه ضرب ايده اولده قلغيوب حدادك
 وحدادى دن ار قاده قيوب اول داغى كذلك
 قلغيوب حدادى طوبت شالنه حودوب كرجودادك
 وحدادى دن نكوار دوب حدادى وحدادى
 ار قايه وار قاسندن نكوار بر حداديه اندا
 ديزنده ديكوب حوايده لوكه بند تمام اولوب
 پس امدى بنود الحربيه كه اون بند ايدك
 على طريق الاجال نشرح اولندى فاما لجال زكا
 اولد كده هوبندى صحتنده على اند و دغيم
 اولانك فرصت كوزليه كه حوزندك ركنر
 طريق اولد **الفصل**
الثالث في معرفة عمل التتوس وفيه عسرة
 حوارة مع الحريات اوجينى فصل دقوس

اوتوی بنیادی حقی خفت اوزرنده واقعه	
حکایت ایله اولسه بولکه مداومت ایدنلر	
بدخا لری دایم خفت وصحت اوزره اولون	
اخلاط فاسده تحلیل اولور بس ذکر اولون	
دبوس اصلده کیم لردن قلده غی شرح اولند	
بوندن صکوره بوندن لعوب اصلده سندین مفید	
وخصه برقع حویاره علی وجه التحقیق ذکر اولند	
حکود تبوس خ غنچه دیار	که خصمانه طریق ایده
عصا طوطا سلیم سون	چون ساهانی قلندری
الحویاره الایوب	
السادج بالتبوس الواحد فله عشره نبود	
بند الاول طابواون برحوایله بند الثانی	
اللی ایله اوج لفبند الثالث سکن اوج لف	
حوایله بند الرابع سکن اوج لف کسرایله بند	
الخامس سکن اوج لف ایله بند السادس	

صکوره رسمه حیلله ایدوب اکجیتال اولقله اسفند	
کوزلرین جقرق قدده اسفند یار رسته الک الو	
ویر یارملوآن دیدی رسمه حیلله الخیوب	
دمود تبوسی الی بیرنده ویردی اسفند یار ستمک	
الی دردیو حکم طوبه تصدی بر مقدری باقوب	
بنی بیر قلوبوز دغان اولوب قالدی منوی	
بوزخان اصلی اسفند خ اول	راستی بوزخ واقعه اول
بوزخان کونرب ایدوب عمل	کامل اولوب سکنه ایدوب
و دخی بطل که بوفت د بوسه سلطان الملحوب	
دیرلر زیرکم بندلری بین و شمال علی السویه	
عمل اولور سایر او یونلرک بندلری کبی	
شعر یمنده مخصر دکل	
نبودنا منظومه ضرور	مثل الذلی فی مخور الذکور
وکل بنی فاجر کجهر	تجلوا بدغیا هیل الذکور
وهم بواو یون دن خفت مطلوب اولدوغندن	

طوح بالصالش الواحد فله ثمانية نبود	
بند الاقل طابوا و اکصالش ايله اون بيل بند الثاني	
اکصالش التي ايله و اوج لف بند الثالث درت	
صالشند سکن اوج لف حوايله بند الرابع	
درت صالشند سکن اوج لف کسها ايله	
بند الخامس درت صالشند سکن اوج لف ايله	
بند السادس قلچ ايله اون درت حوسن	
بند السابع صولدن صالش ايله التي حو	
ايله بند الثامن آخريدي قوشندن حوسن	
اون	الحوارة الرابعة
درت ايله	
رأس الفرس بالصالش الواحد فله تسعة نبود	
بند الاقل طابوا و درمدن يكرم برحوسن	
ايجود و وطنر دن بند الثاني اکصالش ايله	
اوج لف بند الثالث اکصالش ايله آت باسی	
اون بش ايله بند الرابع اک اول سکنيرنه	

قلچ اون اک حوايله بند السابع قول صورت	
طقوز اوج لف حوايله بند الثامن حوقلب	
و اوج قوش اون درت حوايله بند التاسع	
صول ايله التي اوج لف حوايله بند العاشر آخريدي	
اوج لف حوايله	الحوارة الثانية
التساج بلائين فله عشر نبود ايضاً	
بند الاقل طابوا و برحو ايله بند الثاني التي	
ايله اوج لف بند الثالث سکن اوج لف حوايله	
بند الرابع سکن اوج لف کسها ايله بند الخامس	
سکن اوج لف ايله بند السادس قلچ اون اک حو	
ايله بند السابع قول صورت طقوز اوج لف حو	
بند الثامن حوقلب اوج ايله قوش اون درت	
حوايله بند التاسع صول ايله التي اوج لف حو	
بند العاشر آخريدي اوج لف حوايله جمله اون اول	
الحوارة الثالثة	

لا طرفه ار قده كه جمله يكريم التي اولو رندا الساسا صوايله التي اوج لوفوايله بند الناس آخر يدري نده قوشدن الك طرفدن ار قده كه جمله يكريم التي	الحوارة السادسة	جانب بالواحد من الضالشي فله ثمانية بنود بند الاول طاو الك صالشي قوش ايله اون الك ارقاده طرفين دن الك حد آدى وغزل وغزل دن حوصقلب انذب صكلى قوش ايله اون دن مقابل ارقا سنده قويب درت حد آدى ايله بعد الحد آدى معلم ارقاده قويب تكرار مقابل درت حد آدى نذب صكلى ارقاده قويب حون قوش قوشندن معلم يا كنده قوشندن واره اولده ديكوب الك ايله طوبت طوبت يمينه حو ايله دخی قوش قوشندن الك طرفدن ديكه انذب صكوه سقلب يله التي قوش ايله لركه جمله
--	-----------------	---

التي اوج لف بند الخامس الك صالشي ايله آت باشي اون بش ايله بند السادس الك صالشي الكني سكر يرنه التي اوج لف كس ايله بند السابع قلم ايجودن وطش دن يكريم نيه بند الثامن صول ايله صالشي التي اوج لف حوايله بند التاسع آخر يد ك نيه قوش ايله ايجودن وطش دن يكريم بوايله	الحوارة الخامسة	ظهر لوق بالواحد من الضالشي فله ثمانية بنود بند الاول طاو الك صالشي قوش الك طرفه ار قده كه جمله يكريم التي اولو رندا الثاني صالشي التي اوج لف بند الثالث درت صالشي ايله سكر حوايله بند الرابع درت صالشي سكر اوج لف كس ايله بند الخامس درت صالشي سكر اوج لف ايله بند السادس قلم ايله قوشدن
---	-----------------	---

آت باشی **بند الحامس** صالشی ایله آواز اوج لف
بند السادس صالشی ایله درت ایله قوش اوج
 سکرده حود راقما دمنه مخلیق دن حو قلب
 د ونب یا بنه تکرار مخلیق واره اولده یا بنو
 طشر دن ایچرو دن اندن صکر یا بنو یا بنو
 قوش اید **بند السابع** تکرار درت صالشی
 صول ایله **بند الثامن** صالشی یا بنه قوش
 و قوش و التخی طشر دن ایغنه واره اوله
 محله مقابل صول ده دیکه و صاغ ده مخلیق
 الوب باشنه واره معلم دانی یا بنو یا بنو
 قوش اید که جمله اود یولی و لور **بند التاسع**
 آکی صالشی یا بنه التي قوش و غزل دن مقابل
 غزلنه وارب یا بنه و طشر دن و ایچرو دن
 ایغنه تکرار یا بنه التي قوش که اوت قوش
 اولور **بند العاشر** آکی صالشی التي قوش و سکر دن

اللی یدی اولور **بند الحامس** آکی صالشی ایله التي
 اوج لف **بند الثالث** درت صالشی کز ایله اوج
 لف حو ایله **بند الرابع** صالشی ایله سکر اوج
 لف کز ایله **بند الخامس** درت صالشی کز اوج
بند السادس قلی التي ید ایله **بند السابع** صول
 آکی صالشی ایله التي اوج لف حو ایله **بند الثامن**
 آخر یدی التي ید که بند متحام اولور
الحوارة السابعة
 طویل بالو واحد من القصار فلها حد عشر نبود
بند الاول صول ایله درت صالشی **بند الثاني**
 صاغ ایله صالشی بغلیوب و التي قوشند که
 سکر اولور **بند الثالث** صالشی ایله اوج
 دفع بغلیوب آکی کز و باشنه اوچده طشر
 ایچرو دن ایغنه وارب تکرار بغلیوب التي
 که جمله اوت باشی اولور **بند الرابع** اوت یدی

الحوارة التاسعة	ساج الكبير بستة فله عشرة بنود بند الأول طابوكم الى حوايله بند الثاني التي اوج لف ايله بند الثالث سكرنا وچ لفه يكرم اكي حوايله بند الرابع سكرنا وچ لفه كسلي يله بند الخامس سكرنا وچ لف ايله بند السادس قلم يكرم درت حوايله بند السابع قول صورت حوايله بند الثامن حو مقلب يكرم سكرنا يله بند التاسع صولا يله التي اوج لف حوايله كه او سكرنا ولور بند العاشر آخر يدي لف ايله جمله يكرم اكي اولور
الحوارة العاشرة	خفيف بالثلاثة فله عشرة بنود بند الأول ازدر مدن طابو صداي ايله او قوز درت بند الثاني التي اوج لف كس ايله

الحوارة الثامنة	حلاي وبر قوتوغه اندن صكره يابنه التي قوش ايدكه او سكرنا ولور بند الحادية عشر اكي صالتي ويابنه واكي ذق وطسره دن وايچو اياغنه وارب يابنه التي قوش او سكرنا ولور
الحوارة الثانية	بلا شنين من الصالتي الكبير فله ثمانية بنود بند الأول طابو اكي صالتي ايله قوش بلا حو او سكرنا بند الثاني اكي صالتي درت اوج لف جمله طقوز بند الثالث درت صالتي ايله اول سكرنا يله اوج لف حوايله بند الرابع درت صالتي سكرنا وچ لف كس ايله بند الخامس درت صالتي او جني سكرنا وچ لف ايله بند السادس قلم قوشندن او درت حو سكرنا بند السابع صولا يله التي اوج لف حوايله بند الثامن آخر يدي قوش ايله او درت

للسادج الا قول فله ثلثة نبود البند الا قول	بند الا قول
اكي حوايله يكرم اكي البند الثاني درت اكي حوايله	بند الثاني
جمله اود اوج اولور البند الثالث بش حو	بند الثالث
اقل حوده يدي اكي ده درت اوجده حو قلب	بند الثالث
اكيده درتده سكر بشده درت كه جمله	بند الثالث
بش حوده يكرم بش اولور	بند الثالث
للسادج الثاني فله ثلثة نبود	بند الثاني
بند الا قول اود اكي حوايله بند الثاني	بند الثاني
درت اكي حوايله كه جمله اود اوج در بند الثاني	بند الثاني
بش حوا قول حوه يدي اكي ده بش اوجيني	بند الثاني
حو مقلب در ديجي ده سكر بشيني درت	بند الثاني
جله يكرم	بند الثاني
للسادج الثالث فله ثلثة نبود ايضا	بند الثالث
بند الا قول اكي حوايله اود بر بند الثاني	بند الثاني

بند الثالث كز اوج لف حوايله بند السابع	بند السابع
سكز اوج لف كسوايله بند الخامس سكز اوج لف ايله	بند الخامس
بند السادس قلج قو وسندن حد ادي او تو زو	بند السادس
حوايله بند السابع قول صورت اوج لف	بند السابع
حوايله بند الثامن حو مقلب قو وسندن حد اكي	بند الثامن
او تو زو لف حوايله بند التاسع صول ايله	بند التاسع
اوج لف حوايله بند العاشر آخريدي قو وسندن	بند العاشر
حد ادي او تو زو لف حوايله بش ذكر اولور	بند العاشر
ديتوسك اود حوايله سي على وجه التحقيق	بند العاشر
شرح اولدي بوئندن صكر بوئندرك سكز	بند العاشر
حوايله لري اركه حوايله يدي سغوني واردر	بند العاشر
بوئند سزاوئند اندردت ديجي مختصر ذكر اولور	بند العاشر
طالب اولور قوئند اش لري فهم ايدب حو	بند العاشر
حوايله حوايله يدي عمله كتوره لر	بند العاشر
الحرف الاول	بند العاشر

مقابل قوشندن اکی حوایله طقوز بند الرابع	
تکاراکی حوایله طقوز بند الخامس قوش ایدب	
حورندن تکار قوش ایله اون درت حوسز	
الخزیت السادس	
لرأس الغرس فله خمسة نبود اریضا	
بند الاول صولایله درت صالشی بند الثاني	
صاغ ایله اکی صالشی اکی حوایله اون بند الثالث	
قوشیدن اکی حوایله طقوز بند الرابع تکاراکی حوایله	
طقوز بند الخامس تکاراکی حوایله طقوز بند السادس	
آخر قوشندن حورندن حود ونبوب تکارا	
قوشن ایدب طشرع دن ایچرودن ایاغه واره	
جمله بکرم بر اولور	
الخزیت السابع	
للقاش الکبیر فله اربعة بنسود	
بند الاول اکی طرند صالشی ایله اکی اکی حوایله	

درت اکی حوایله اون اوج اولور بند الثالث	
اوج حوایله اول حوده یدب کینی درت	
اوجینی ده حومه قلب قوشندن جمله اوقوزالتی اولور	
الخزیت الرابع	
للسادج الترابیع فله ثلثة نبود اریضا	
بند الاول اکی حوایله بکرم اکی بند الثاني	
درت اکی حوایله بکرم اکی بند الثالث برن حوایله	
حومه اون درت اوجینی ده سکر اوجینی ده حومه	
درت اوجینی ده بکرم بنسینی ده سکر	
الخزیت الخامس	
للقوخی فله خمسة نبود	
بند الاول صولایله درت صالشی بند الثاني	
صاغ ایله اکی صالشی صالشی ایچرودن وطشردن	
ایاقتی اکی اوج بعلیده درت ده اول حوایله	
اکی ده حومه قلب کله جمله اون اولور بند الثالث	

زیرا کم بودخی کثیراله استعمال در امدی بخل که ذکر
 اولی کوندری آقا هود بیغام علیه السلام
 جارا الفلا پیدا ایدوب ظهوره کتور مستدر نندکم
 رساله تحفة المجاهدین ده بود وجهله ذکر اولی
 فات مکیکا من ذریة هود علیه السلام کان
 جویا غاوی الجراد فی سبیل الله تعالی ندی
 الله ان یلهمه الی عدة تساعده علی الجهاد
 وارواه الله تعالی فی منامه ملحکین یطعمون
 برمحین ونهم الله تعالی مائة وعشرين بابا
 فی الطعن والتبیل وكان یعرف نسبه جارا الفلا
 ابن سیمان بن قطر النداء ابن تغلیة العقیابا
 قطفیف بن وایل بن هود علیه السلام فاجتبی
 فی زمانه الآ من یقر بوحدة الله تعالی ولا ینسأ
 بالرسالة پس ذکر اولی کوندری اولی
 جارا الفلا ند وجهله عمله که قورب قوم سلیسه

نه

بندانی قورش ایله طقوز آکی حوالیه **بند الف**
 آکی قورش ایله طقوز **بند الب** آکی طریدن قورش
الحزب الثالث اوند
 لمانم فلسه خمسة بنو
بند الاول صول ایله دردت صالشی **بند الثاني**
 صالح ایله آکی صالشی جمله اوان آکی حوالیه
بند الثالث طقوز آکی حوالیه **بند الرابع**
 قورش کی حوالیه طقوز **بند الخامس** آفر قورش وشدن حو
 اتیوب تکرار قورش و قورش وشدن آکی طریدن دت
 حداد که جمله آکی یدری ولور پس امدی ذکر
 اولی دتو سلا اوان حوباره سیدله سکن حوریه
 بتدراله مکان شرح اولدی یاز که توره قیاس و نوب
 عمل اولدی
الفصل الثالث
 فی معرفة عمل الریح وما یصل به وانه یشتمل علی ستة
 حوارة بود دخی فیصل کوندربیانند در

نیز

بنجه عمل اولون کس کدر بر پنج صوباره علی وجه	
التحقیق مفید و مختصر ذکر اولده مشق	
بود قلوب بر بری کونونون	الینه کونونون
چنده نینه دال و الماسه	افی قلونون
سلسله را ولسیدی سوس	طونونون
الحوارة الاول	
بوا که حوارة یا یا حوارة سی در طریق عملی بود که	
کونونون اورته بر نینه قاسی بر نینه طوبت صلح	
الی کونونون اوزره بند و ده حوارة میدان ایلانوب	
طابو ایلده اذن صکره ایلانوب حوارة ایلده و هنر	
ایلده نزع صاغ الی بند و ده کونونون میدان ایلانوب	
حوارة ایلده بعد الحو ایلانوب میدان ایلانوب	
کونونون چکوب میدان باشند نق بین ایلانوب	
ایلده اذن ایلانوب نق شمال ایلانوب	
ایلانوب میدان اورته کونونون	

الی بوسنا هذرا اول وجه اوزره عمل اولون	
کونونون خاکه صلدی	
الیکله دله آدی یاد اولون	
ودخی بلکه که لقل زما نده قلقلان یوغندی کونونون	
کونونون ایلده قلیج ایلده ردا ایلانوب صکره دن	
کونونون که رستم زالك جدی در ذوالخار ایلده	
جنک ایلدکم قلقلان تالیف ایلدی و برهوانید	
دخی فونک تالیف ایلدی و برهوانید ایلده اولسه ذکر	
اولن قلقلان سائر سلاح کبی خضم ایچون کل	
محض کونونون ایچوندر ایچون طوته قلعه طونون	
جمله یار قضم ایچوندر	
کلاسوا اولونونون	
بیر امدی کونونون کونونون قلقلان ابتدا ایلانوب	
بیدا اولوب قلد و غنی الی جمله شرح ایلدک	
کونونون صکره عمل حریری سندن یق و آوا	

ایله نیک و صول طرفدن اولور دفعه شبنقه ضربه ایله
 و اول ضرب ایله نیک نوب تمام اولور صکر بو
 خضم دخی طرفین دن طیش ایله او جکر کر صاغند
 صولنده شبنقه ایله که برابر اولور صکر طیش صر
 صاغ طرفدن صا بخش و صول طرفدن صا بخش
 اندن صکر آخر طیشو ایوب میدا اندن جقه لر
 که حو باره تمام اولور و بو شبنقه لره بر طرف
 آخر دخی وارد که ایدر لر مثلا اول شبنقه اید
 عقب بنجه غریجه ایدر که بو که شبنقه مجوز
 مقابل قکر ضرور ایدر سه خضم دخی اولقد ضرب
 زیدر که

الحو باره الثالثة

بو کونجی حو باره نیک طریق عملی بود که اکصاف
 اولوب یلانده لر حمل ایله و ایلانده صغضا
 مقابل اولور اندن صکر جملده صغضا حو اید
 من طرفین بعد الحو کل صغضا صا بخش ایدر

میدر ای باشند دولا ب میرا ایدر طیش ایله کفر
 ایلانوب میدا ان باشند فار دقد و دولا ب شمال
 ایدر طیش ایله اندن صکر صولنده صاغند سف
 ایدر طیش ایله بعد ایلانوب صولنده صاغند
 صرف ایدر طیش ایله که صرف اول صغضا ف ر بو
 شبنقه ده لیدر لر اما صحر اولدر اتمیه لر ز کرم
 تضیق الصر ب در بعد میدا باشند سما
 ایلانوب طیش ایدر لر اندن صکر کوند
 جلوب آخر حو ایدر که حو باره تمام اولور و تمام
 اولد قد تکرار طیشو ایوب میدا اندن جقه

الحو باره الثانية

بو کونجی حو باره اول کونجی حریبه سی در طریق
 ایلانوب صغضا طیش ایله او ج دفعه ایدر لر اندن
 صاغ طرفدن او ج کر شبنقه ایدر اول قولا غند
 صکر باشند کونجی حو باره ایدر طیش ایله

صلح طرفنه دونه دخی میدان باشنه وارج کښی
 صوف طپشیده ایلده و هم کونند سورب قلع
 اوز رنده ایلانه لور و ایلانه ندی میدان اوز رنده
 میدان کسوج صاغ طرفنه ایلان کونند چکه
 و هم آخر حو ایده که حو پاره تمام اولور بوندن
 طور یو و هم د فوف صا بخش ایده لوبعد الصتا بخش باو
 ایوب میداندن کیده که مصر علم لوبندو طریق بوبله

المویارة الخاضعة على الخيل

بویشتی حو پاره نك عمل طریق بود که ایلان
 طرفین دغا طابو ایلده لواندن ایلان بکرت طپش
 ایلان کوسنده کسلوب صاغ طرفنه حوا اول و صول
 طرفنه حو ثانی ایلده لودخی ایلان نق اقل نق
 ایده لوصک کوا ایلان میدان اوز رنده سنده
 کونند چکوب دولا ب یمن دولا ب شمال ایلده لور
 و ایلان صول طرفنه سق ایدو صول طرفنه

طرفین دغا که حو پاره تمام اولور

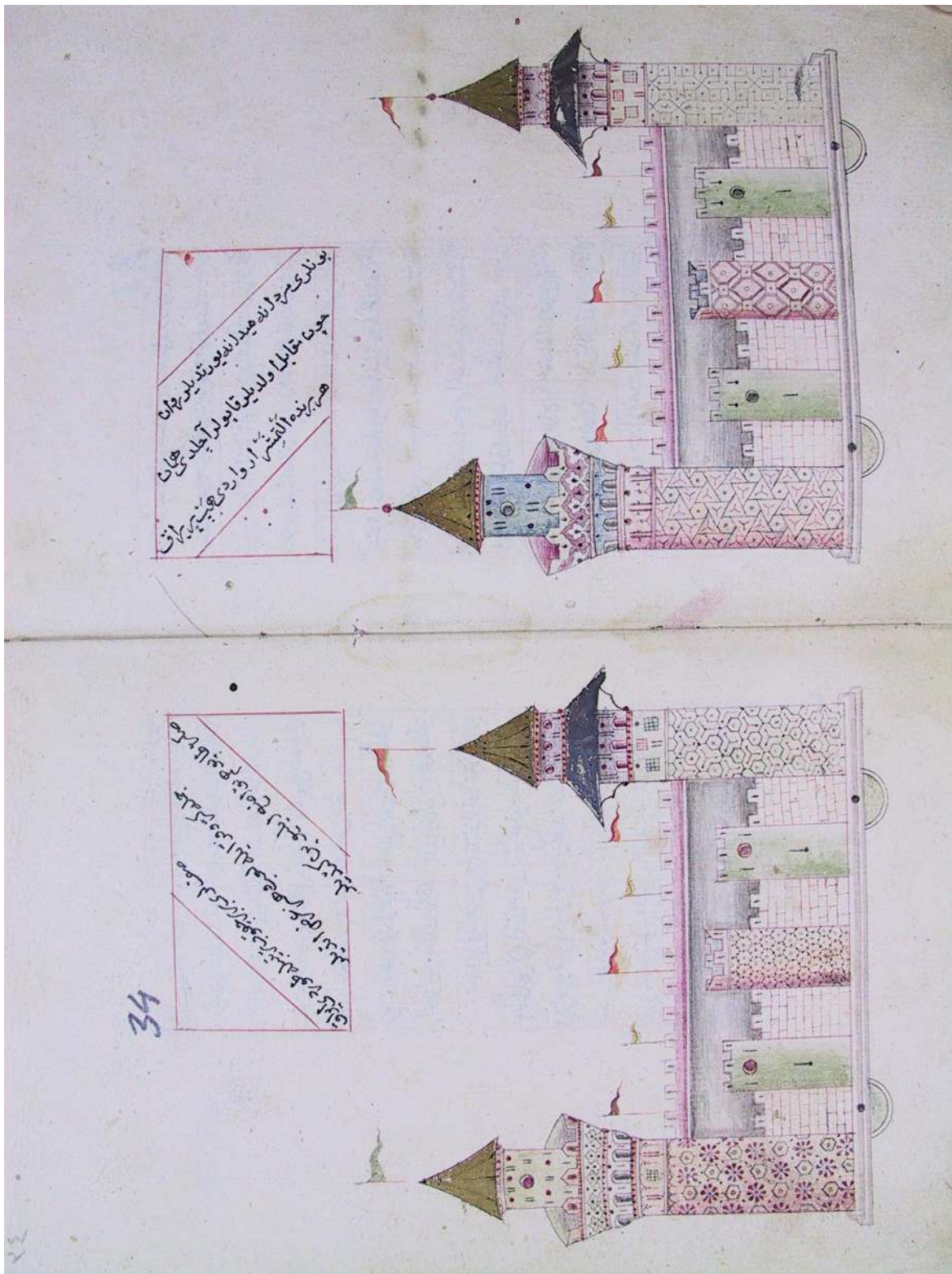
المویارة الأربعة على الخيل

بود دخی حو پاره آت اوستنده عمل اولور
 طریق عملی ولد که لولا ایلان نوب طابو ایلده لور
 بعد الطابو کرو ایلان میدان ده طور ب چ فوفه
 طپش ایلده لواندن صک کوسنده کسلوب
 حو یمن و حو شمال ایده لوصک ایلان
 میدان اوز رنده سنده کونند چکلر دخی میدان
 اجوب نق یمن ایلده نق شمال ایده لور و هم ایلان
 کومیدان اوز رنده سنده کونند چکوب میدان
 دولا ب یمن و دولا ب شمال ایده لور ایلان کون
 ایلان میدان باشنده سبق ایده لور و هم سبق
 قورناس اولی خسرت واره اندن صک صول
 طرفنه حو ایده لوبعد لحو ایلان صوف اول
 ایده لور و هم خسرت واره لواندن صک ایلان

ذره کیوب و کلاه سفید بر نه مخفای او و نور و جگر خشمه		هیت ایله ریتره ریتره قلوب بو بیق او قور لوری	
بایدینا رماج کالاک قیم	ترخا عدد آتنا و قوا فزانا	ولا بقی لهم فی الارض ملجا	اذا ما اطرالا رماج ناگا
و دردی نبی نبودی صف تیرا ندان که التریین کلن		کینه او روب تیر لریزک دیا بر حو من زه نسکین	
چکوب کوییا ابر قدردن قضا یغوری یغوب		طلعت مطالعک سهم الموف بر ج فوستواری	
ایدوبی دیلر ایدک		اذا رمت سهامی سهام	
تحرک قوا سنابین القتام		لأن البرق فی یوم الغمام	
سند مذبوره دی لقعق سنک او ایله آیدینا		کر و قو ایله انواع لوب هنر عرض ایله دیلر اول	
درج تحذیرا و بر ج تصویر کتور لری تا کم		بین الحار بین و المعطین یاد کار قلا	

منشور

اکثر و مستحی بو زیک می فخرایم مثال ایچنه کروب		حصار لوری مقابل میدانه سرخ اندر و روب	
هدرینک اوکی نبو لرندن صف شمر بازان		زیت زیت ایله وساز و سلب ایله طاوس مثال	
حوالان ایدوب و سیران کوسر و ب تیخ ایدار		اتق افنا لرندن روی میدانه لاله زارا و لوف	
کورنلر دیلر ایدک		السيف والخنجر یحاننا	
سرانبا من دم اعد ایتنا		وکیتی نبودی صف دوس جیلر که کلر نه سیر	
ظافوب خصمر نیک وجود لری حصار بی پایال		زیلیوبن ایدر لردک	
لا برکن احد علی الدجاء		ولقد رآنی بالدوبوس	
ولا و جیتی نبودی صف نیزه دارای که اطلال برده		یوم الوغا متخوف الحام	
		من عن یحیی و اما یح	



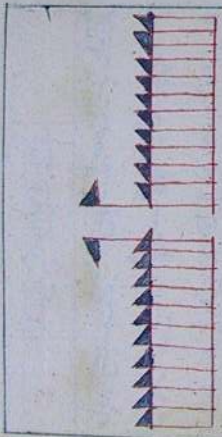
یونانی مردانه میدان یونانی در دهان
 چون قابلیا ولیدین قاپودر آیدلدهان
 هر رنده الفشارا وادی هجیر برات

نیز در دهان میدان یونانی در دهان
 چون قابلیا ولیدین قاپودر آیدلدهان
 هر رنده الفشارا وادی هجیر برات

34

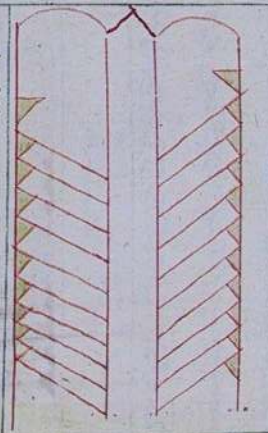
کردی در نترکم امیر المؤمنین و امام المقتب علی صهر	رضی الله عنه کرم الله وجهه	اذا التقى طالب	بالغیریم فی المحاربة فیکون کالاسد فی حخته	و کالانحلب فی سر و غتر دیو بویور مشدر	ایله اولسر طریق مجمل اوزره معید لورک افادیت	دلیل و مستفید لورک استفاده لورینه سبیل اولوق	ذکر و لنان قلعه لورک اودیدی مجمل که واقع و	اصول و زرنه وضع اولوق شرح اولور	قلم الویله استا خاطر	بوتقی جمع ایدن مجلس	مخبر مجمل کر کو رسیده رسم	بورسمی چونکه تصویر اینک	
المجلس الاول													
بومجلس اولک طریق علی بود که اوله غزیریم													
الکی صف اوله لدی اندن صکر معلّم اولون													

بوند با صکر اقبال واد بار و ایراد و تضویب کتر	و فرختلر ایله واقع اولون مجلسلرک احوالک	ذکر اوله که بلنک نوع تمام اندر زبراکم طریق	مقدّمین اوزره اصل معلوم اولمیچق حین	مخاربه ده نسنه اخذ اولغز	هو اسنک بلنک کرد اصلن	کم اولور هسنتک راتی	امدی بلککم سلحشورای نامدارن حین محاربه	چمقلنی کرمکدن اول تقدیم ایده لره قدم	الخروج قبل اولو جوجبه تقدیم اولمیچق	محارب کند و سنده جبراً تمس اولور بلنک	ایله و دخی قوی القلب اولوق کرک در که	لا یلسق لهذا الة صاحب القلب القوی	دس لر دد و هم غزیم یضق ده ارسلاون کبی	اولوق کرک دد و الداسنده دکلو بکی اولوق
				مشنوی	اصلا تمک کرد و فضلی	التیله ظاهر اولور خالق								

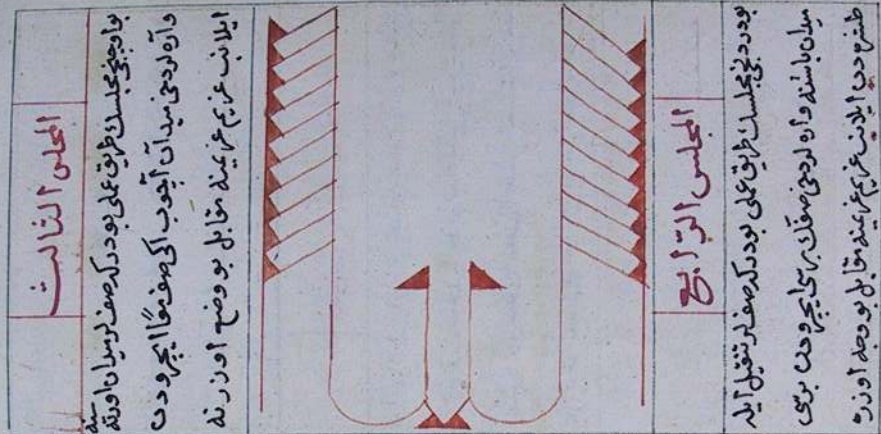
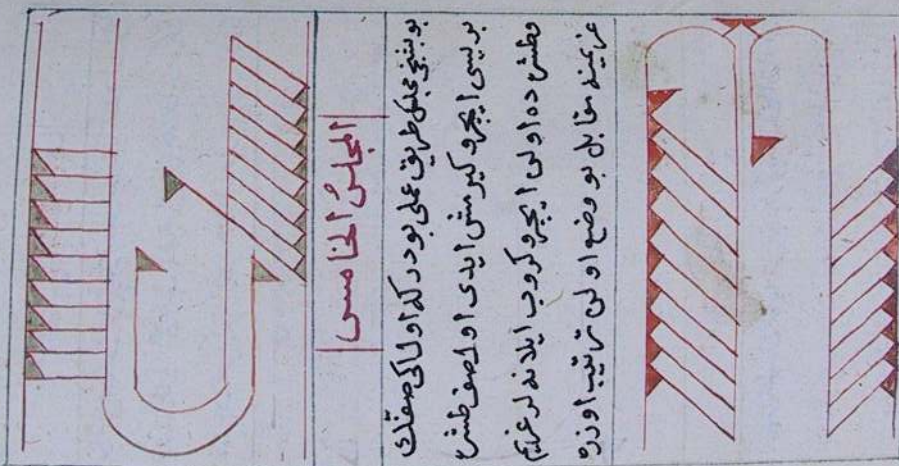


المجلس الثاني

بوالکیمی مجلسک علی قنچکم میدان باشنده و اولو
اول وقت صفلا یلا نوب تنقیل اوزره انذا
صکره اکی صف معگا طشر دن ایلد نوب
غزیم غزیمینه مقابل بو ترتیب اوزره

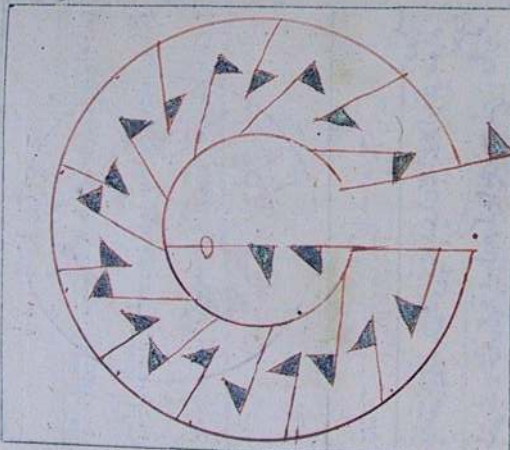


کمنده ذکر اولان اکی صفک مابینده طوره دخی
تنقیل ایلد مکل و سلخ اکرآت اوستده ایسه لور
کوندر لریم فایر سیلیر و اکر یالار ایسه قیلور
محرق طوب میدان باشنده و اوره لور نصف صف
و هر صف صولنه ایلد ندورپ غزیم غزیمینه مقابل
طوره لور دخی باش اوسته اولی کمنده اول میدان
جقوب دخی طایبو ایلده و طایبو ایلد ک نصکره
برین صاعذنا و برین دخی صولدن علی الترتیب
هو برستی بر دلو حویاره ایلده اوینا که تالصف
تمام اولغیه دکن و جوتک تمام اوله تمام اولد
صکره یینه بر طایبو ایلده و طایبو
ایلد کدن صکره میدان باشنده
جقوب طوره اندی صکره هر
علی حده غزیمیلده جقوب و یینه
بو وضع اولی ترتیب اوزره



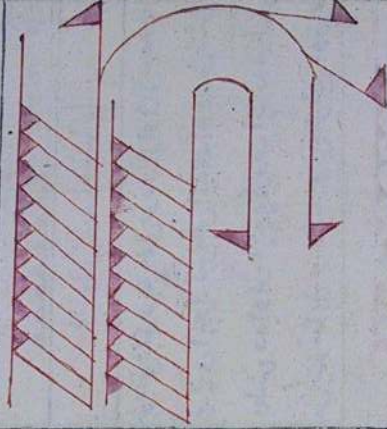
المجلس الثاني

يوسكن في مجلسك طريق على بود ذكره ذكر اول حلقه
الانفوب ميدان باشنه وار دقلورنده حلقه
واحد اولوب ايجرودن طشر وطشر اولوب
الانفوب مقابل صبحش ايدو لر ويا حق
طقق شلر بوضو اولو ترتيب اوزره



المجلس السابع

بويدن مجلسك طريق على بود ذكره ذكره حلقه اولو
الانفوب حلقه نك ايجرودن وطشر ايدو
ميدان بطنه غريم غريمه مقابل صبحش ايدو لر ويا ترتيب

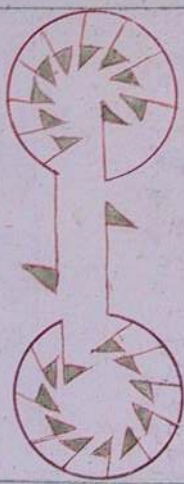


المجلس السادس

بوالتي مجلسك على قنكم صغر ميدان باشنه واره لاول
وقتا الانفوب الكي صف بله غريم غريمه برابر بر كق
طشر بدن وبر كق ايجرودن كيدو لر ويا ترتيب اوزره

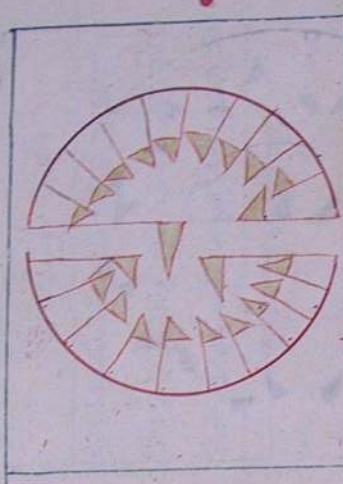
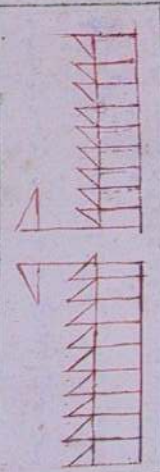
المجلس العاشر

بما وني مجلسك طريق بود که تقبل ايله اکتفا
باشنده ايله بنا کی طلق اولو غريم غريمه صفحت
آيده لوبعد ايله بنا کرو و مستحق ايله لوبق تيب
اوز



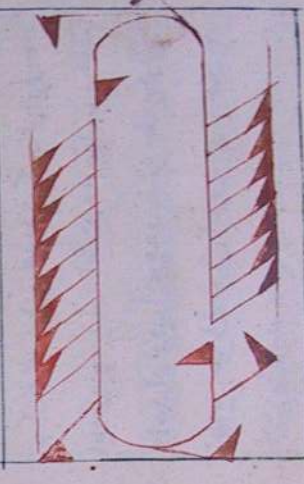
المجلس الحادي عشر

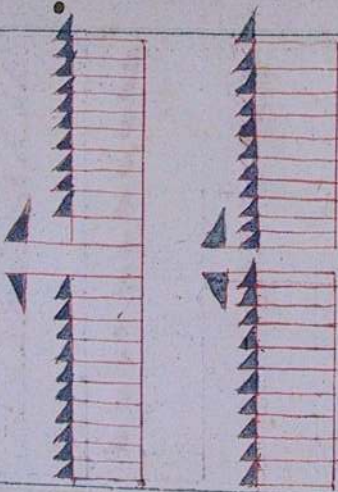
بما وني مجلسك على صغر ميدان باشنده و اول
انضك تکرار سيد آن اچو بيا بجه دن کدو وصف
کوصف و احدا و ابر
طوب لوبوضع اوز

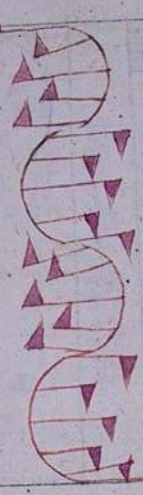


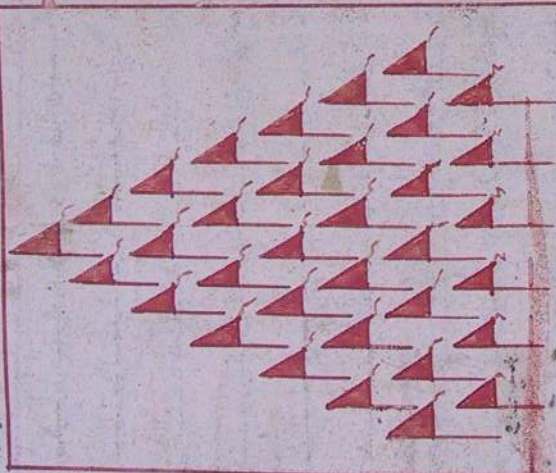
المجلس التاسع

بما وني مجلسك على قديم ميدان باشنده و اوله صول
طوب لوبو غريم غريمه صول ايله بنا بنه حضرت و اول
تقبل ايدب دفعه قابل اولند حضرت و اوله لوبوضع
اوز



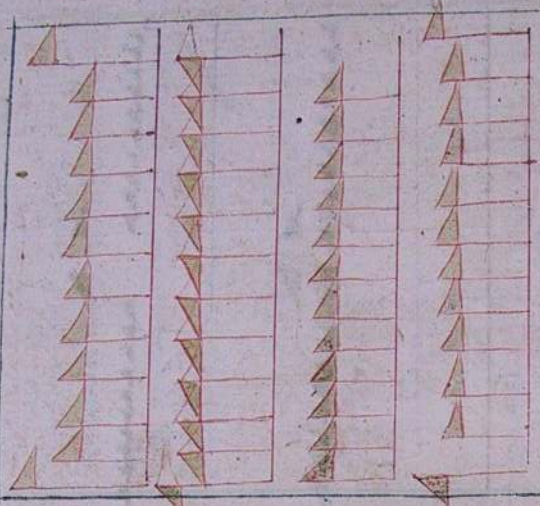
	المجلس الرابع عشر	بواون در درجی مجلسك طريق ذكر اول درت صفك آكي صف طشر دك كه بوي قلج اوزره بوي صاغ اوزره واقع اولو واكي صف دخی ایلا نوب بونله مقابل ایچیر و غنیریم غنیریمیميله بو ترتیب اوزره
---	--------------------------	---

المجلس الثاني عشر	بواون آکینجی مجلسك طريق علی مذکور صف واحد اولی صف سیدان باشند و از روبرو زنجیر اوج دفعه ایلا ندلو لندن صکر فو اعلی الیغز طابو دیلر بو ترتیب اوزره		المجلس الثالث عشر بواون آکینجی مجلسك علی درت باش ایله علی اولو منلا تقیل ایله سیدان باشند و از روبرو درت صف اولا روقدم لری مخالف اندن صکر غنیریم غنیریميله مقابل ایلا ندلو بوضع اولی ترتیب اوزره
--------------------------	--	--	--



پس بوسنجه جديد و معينه نك فصولا - سى
ترتبات ميا ديز حربه نكر بياننم ايدى عور قديم
ايله انام لهر ملى اما ذكر و لان ترتيبات
ميا ديز حروب و ترتيبات ميا ديز حروب
همان بو قدره متخصر و كلدر نيم بوكل امثالى
دنى و ارسر الما ربيتر و المعكيز مرغور اوللر و لك

المجلد الخامس عشر



بودن بشي مجلسك طريق على زنجير اولوب كى كى
ايجو و اكى باش طشع ايلان ميان باشنه و ارسر
اندى صكرى ايجو و كلكل طشع و طشع اوللر ايجو
غربه غربه مفا بل سفق ايد و ب ايلان لدر بو وضع اوللر

تذکره قولش شام جهانگ	ازین سرور درین در و درین	تذکره قولش شام جهانگ
بوعلم او له اولی کجی جارس	کمی او لوب بیا ده کجی	بوعلم او له اولی کجی جارس
اولا هر بری مل سعاد	خراقلق و در افصل علما	اولا هر بری مل سعاد
و هم بوجنتک بر این سبب	و بولخمنک ایند	و هم بوجنتک بر این سبب
دعای خیر له یاد و در کجی مل شاد	ایده لول انشاء الله	دعای خیر له یاد و در کجی مل شاد
مشق		
تذکره قولش شام جهانگ	بوسوز خورن فیضی	تذکره قولش شام جهانگ
دیدن کو درین در کجی	نه دستا نلر ایدر کجی	دیدن کو درین در کجی
محقق یعنی کجی قند	کسر یاری با دای باندا	محقق یعنی کجی قند
بواحوالی کو درین در کجی	کلا قو قلو و درین در کجی	بواحوالی کو درین در کجی
که ای کل بر کل بوقدرت	حاجا ایدر کل بر کجی	که ای کل بر کل بوقدرت
و فاقلر بلو برین در کجی	فنا بی با قی ایدر کجی	و فاقلر بلو برین در کجی
او در درین در کجی	او در درین در کجی	او در درین در کجی
قول ایلر فغنی و اللعالم	قول ایلر فغنی و اللعالم	قول ایلر فغنی و اللعالم
۹ ۳۹ ۹	سم	۹ ۳۹ ۹

سین



ذکر ایلر اختصار اولندی ایلر اولسا
 بوقدرت طالب در اعلی و لندو لوب که بونک
 اینجند مندرج اولان دور عذر ایلر
 کف و در دخی اللاس افکار ایلر دلوب
 عفر کو سکرینه کو سوار ایلر نه لولر میزد ایلر
 که غیر احصا کجی کو سکرینه لولر انشاء الله تعالی
 و بوقدرت بایه و حقیر نه سر بایه بوسال فرج
 فزایی و بوعجلا ندرج ذایی انشا الله تعالی
 درج تحریر و سراج تصویر کجی بایه بیان
 قلندر ایلر کجی و معصوم اصلی بوعلم شریف
 و فوق لطیف قولا و فخلا و عزما سنت رسول
 علی السلام اولی و کفیلر بلو در ملک در ناکم معاصر
 اسلام عموماً و در کلام معارف لکری خصوصاً
 بوعلم جارس اولوب سنت رسول
 علی الصلو و السلام احصا ایلر لولر مشق

EKLER

- 1-2-3 At üzerinde kılıç ve yay kullanımı gösteren minyatürler¹
- 4 Bir silahşor minyatürü²
- 5 At üzerinde ayakta yapılan bir gösterinin tasviri³
- 6 Marin ismindeki kafir elçisi ve maiyeti huzurunda II.Murad'ın bir hedefe üç defa ok atışı⁴
- 7 Fatih Sultan Mehmed'in At Meydanındaki Yılanlı Sütun'a şeşper atışı⁵
- 8-9 1582 şenliğinde At Meydanı'nda gösteri yapan cündiler⁶
- 10 1530 şenliğinde güreşçiler ve canbazlar⁷
- 11-12 1530 şenliğinde at yarışları⁸

¹ *Tuhfetü'l-guzât*, İstanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Muallim Cevdet Yazmaları, Nr.O.50.

² *Silahşorluk Risalesi*, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Kol., Nr.816-02.

³ a.g.e., Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Kol., Nr.816-02.

⁴ Nigar Anafarta, *Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları*, Doğan Kardeşler Yayınları, İstanbul, 1969.

⁵ Nigar Anafarta, a.g.e.

⁶ Nurhan Atasoy, *Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koç Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2002.

⁷ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982; Hünername II, TSMK, Hazine Kitaplığı, Nr.1524.

⁸ Metin And, a.g.e.; Hünername II, TSMK, Hazine Kitaplığı, Nr.1524.

1



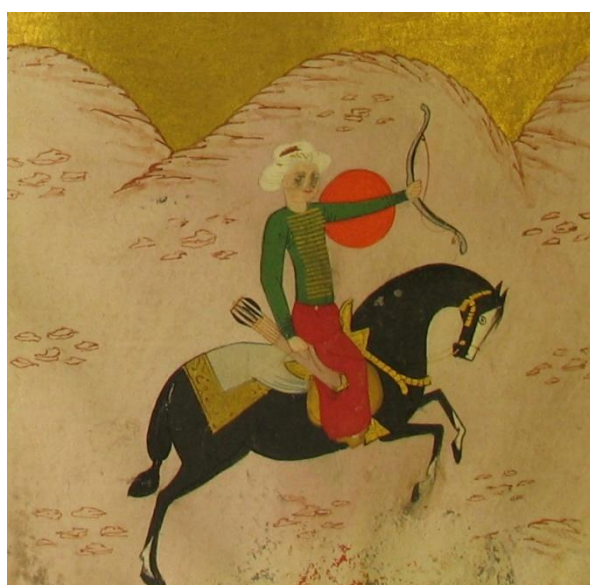
2



4



3

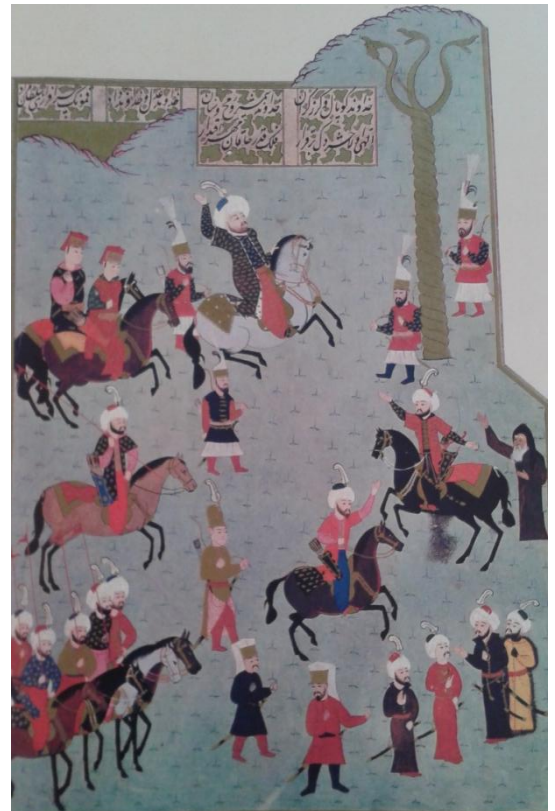


5

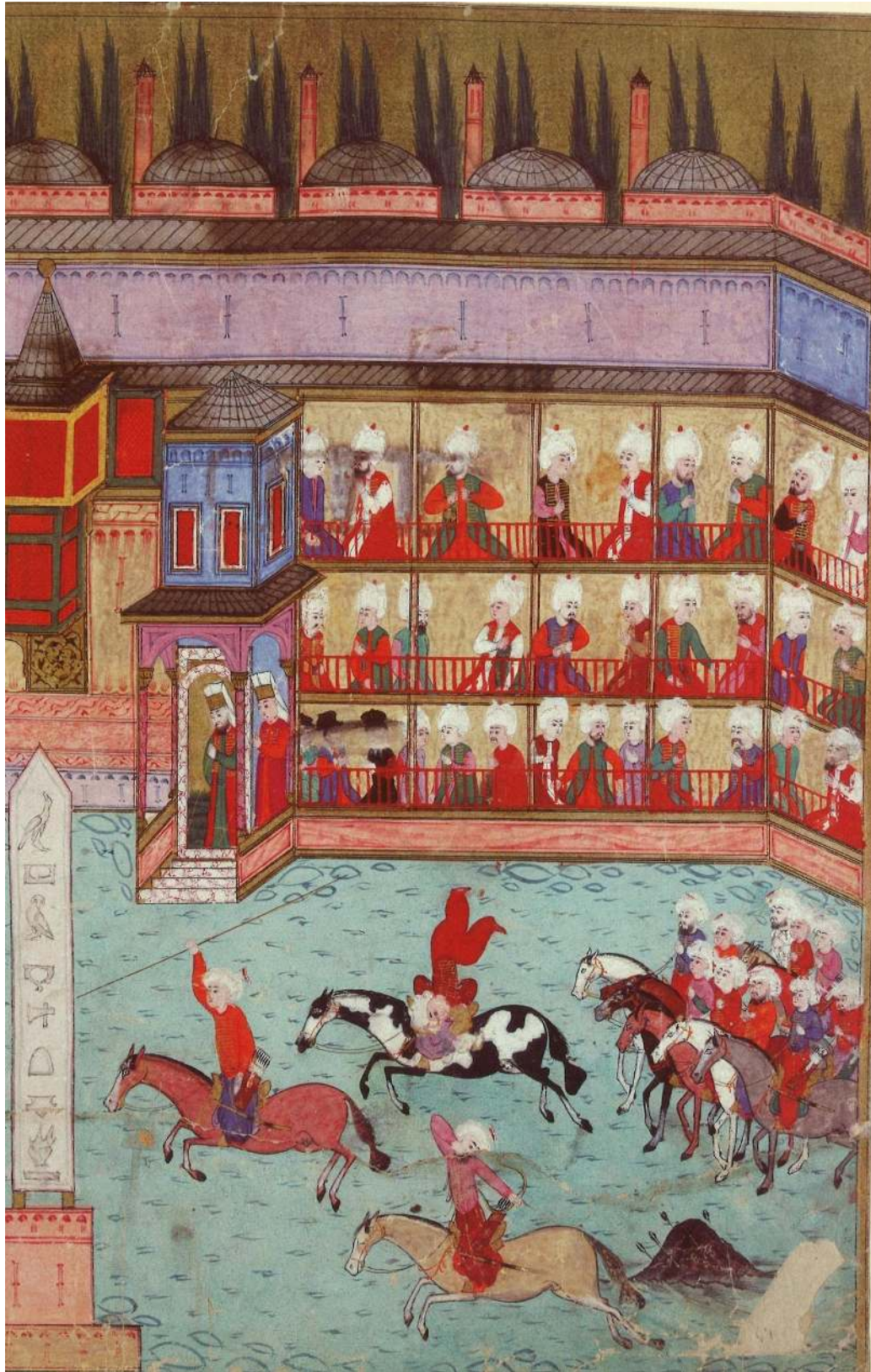


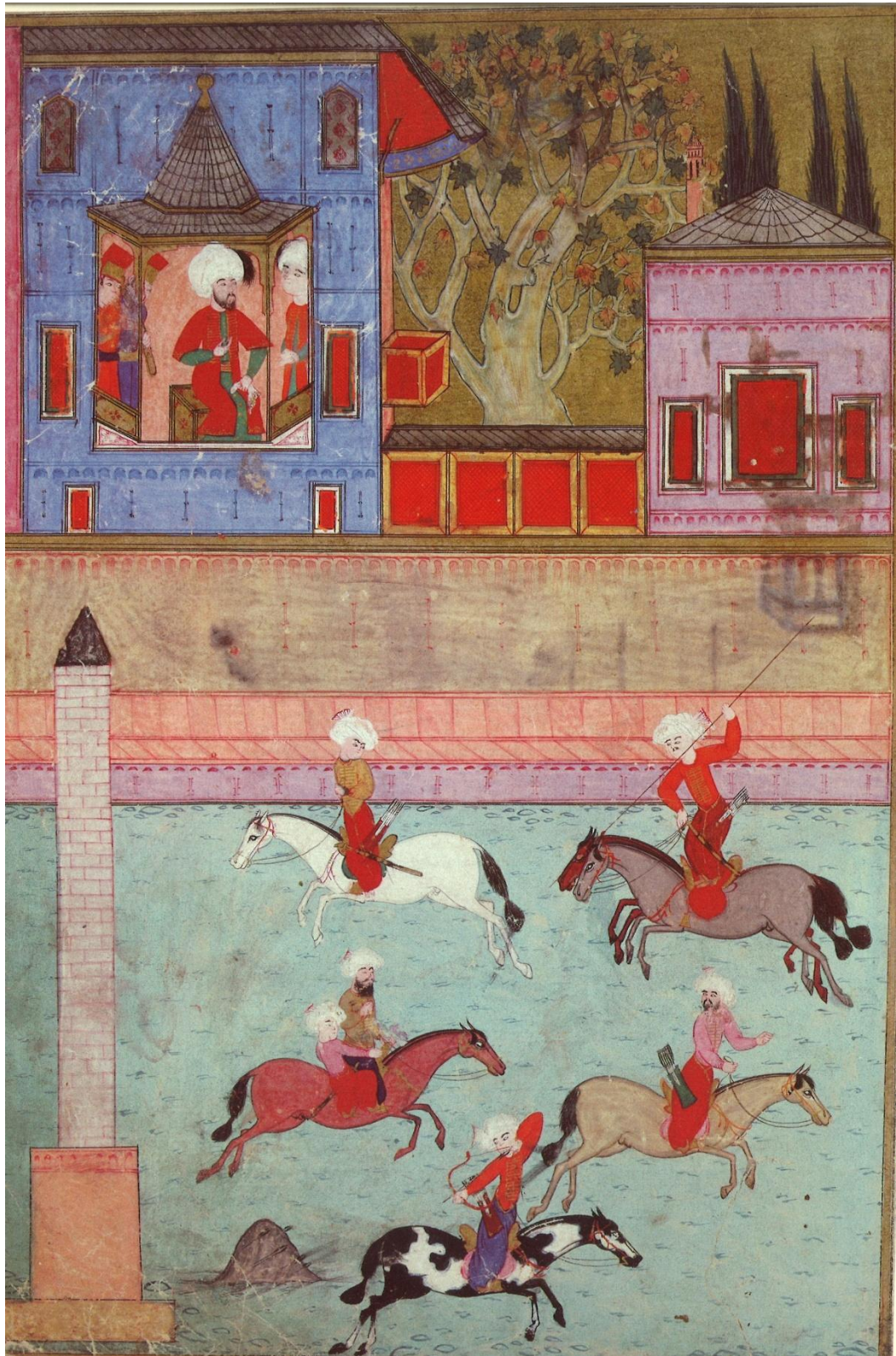


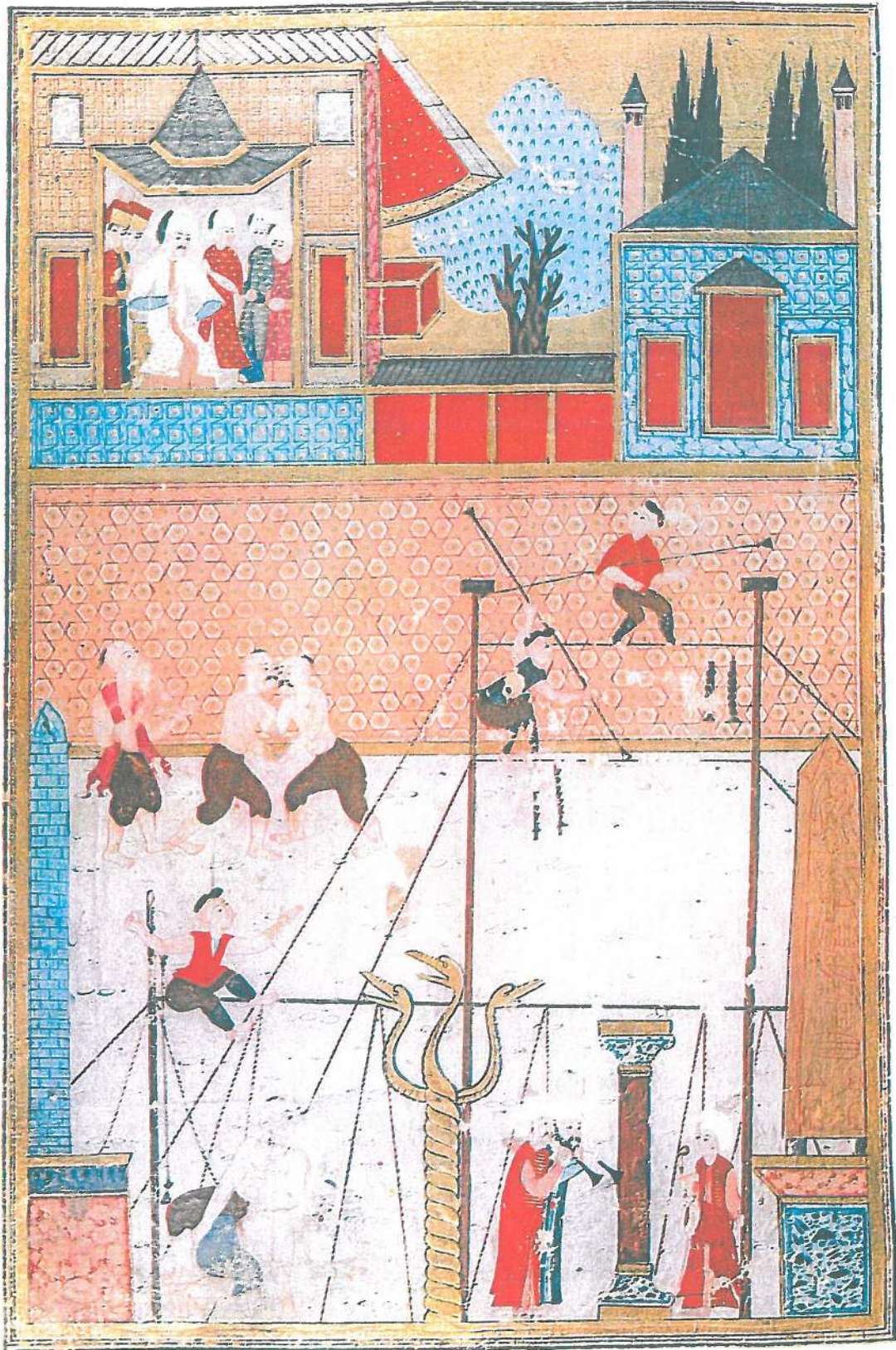
6



7









il



l2